

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

BEYZÂVÎ TEFSİRİNDE UYDURMA HADİSLER VE TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Bilal SAKLAN

Hazırlayan
Galip AKIN

Konya 2015

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

BEYZÂVÎ TEFSİRİNDE UYDURMA HADİSLER VE TAHLİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Bilal SAKLAN

Hazırlayan
Galip AKIN

Konya 2015

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Galip AKIN		
	Numarası	108106031022		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri-Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
Tezin Adı	Beyzâvî Tefsirinde Uydurma Hadisler Ve Tahlili			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Galip AKIN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Galip AKIN
	Numarası	108106031022
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri-Hadis
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Bilal SAKLAN
	Tezin Adı	Beyzâvî Tefsirinde Uydurma Hadisler Ve Tahlili

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Beyzâvî Tefsirinde Uydurma Hadisler Ve Tahlili** başlıklı bu çalışma **07/08/2015** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Bilal SAKLAN	
2	Prof. Dr.	Talat SAKALLI	
3	Prof. Dr.	Adil YAVUZ	

ÖZET

**AKIN Galip, Beyzâvî Tefsirindeki Mevzu Hadisler ve Tahlili, Yüksek Lisans Tezi,
Konya, 2015.**

Kur'ân-ı Kerim'i anlayamaya yönelik tefsir çalışmalarında bir kısım müfessirler, özellikle hadislerden ve ayetlerden hareketle sureleri tefsir etme diyebileceğimiz rivâyet metodunu benimsemiştir. Diğer taraftan bazı müfessirler de rivâyetle yetinmeyip aklî ve dil kaidelerine dayanarak ve yeni görüşler ilave etmek suretiyle dirayet metodunu tefsirlerinde esas almışlardır.

Ayrıca her iki metodu da mezc ederek kullanan müfessirlerde de olmuştur. İşte bunlardan birisi de Beyzâvî'dir. O, *Envâru't-Tenzîl* adlı tefsirinde pekçok hadise müracaat etmiş, fakat bunları senedsiz ve kaynaksız olarak aktarmıştır. Özellikle surelerin faziletleri ile ilgili hadisler arasında, hadis ilmî kriterleri açısından incelendiğinde bir kısmının mevzu/uydurma olduğu dikkatleri çekmiştir. Buradan hareketle çalışmamız Beyzâvî'nin tefsirindeki mevzu/uydurma hadisleri tespit etmeyi esas almıştır.

Araştırmamız bir giriş ve iki ana bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde konunun amacı, önemi, sınırları, yöntemi, tahric kavramı, usulü ve kaynaklar üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Beyzâvî'nin hayatı, ilmî kişiliği, *Envâru't-Tenzîl* adlı tefsiri ve tefsir ilmîndeki yeri ve otoritesi ile hadislere yaklaşımı ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise bu tefsirde bulunan mevzu hadisler üzerinde durulmuştur. Surelere göre mevzu hadisler taranmış ve tespit edilmeye çalışılmıştır. Rivâyetlerin hadis kriterleri açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bunların büyük bir çoğunluğunun, sureleri okumanın faziletine dair olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl*, Tefsir, Hadis, Mevzu Hadis

ABSTRACT

The Fabricated Hadiths in The Tafsir of al- Baidawi and Their Analyzation Master's Thesis Galip Akın, Konya, 2015.

A number of commentators (mufessirun) of the Qur'an used Rivayah method a possible description of which tries to understand surahs by using verses and hadiths (sayings of Prophet Muhammad pbuh) in their tafsir studies on the Qur'an. Some other commentators, on the other hand, did not see Rivayah method enough in terms of its content by itself, but used Dirayah method that they added new opinions based on reasoning and language criteria in addition to previous method.

Moreover, there were some commentators who mixed both methods up and used. One of the commentators was al-Baidawi. He applied to many hadiths in his tafsir work named Envâru't-Tenzîl but used them without providing their sources and providers. Especially, when it is analysed in terms of criteria of hadith studies, it is understood that some of those applied hadiths are not genuine. Hence, from this point, our study aims to detect these fabricated hadiths mentioned in the study of al-Baidawi.

This study has an introduction and two main chapters. In the introduction, the purpose, importance, scope and method of the study are stated as well as the concept of tahrîc, its' method and sources. In the first chapter, the life and academic personality of al-Baidawi are analyzed. Moreover, the tafsir Envâru't-Tenzîl and its' place in the study of tafsir studies are investigated in terms of its approach to hadiths.

In the second chapter, the fabricated hadiths mentioned in the tafsir are held. Those fabricated hadiths are detected according to surahs of the Qur'an. The reported hadiths are analyzed in terms of general hadith criteria. It is understood that most of the hadiths as such are about the value of reading Qur'an.

Key Words: al- Baidawi, Envâru't-Tenzîl, hadith, Fabricated hadith.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1

I.BÖLÜM

BEYZÂVÎ VE TEFSİR İLMİNDEKİ YERİ

A-BEYZÂVÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ.....	10
1-İlmî Şahsiyeti, Kariyeri ve Meslek Hayatı.....	10
a-Tefsir İlmindeki Yeri ve Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl Adlı Eseri.....	11
b-Beyzâvî'nin Diğer İlmindeki Yeri.....	14
2-Hocaları.....	16
3-Öğrencileri:.....	16
4-Eserleri:.....	16
5-Vefatı.....	18
B-DİRAYET TEFSİRLERİ VE BEYZÂVÎ TEFSİRİNİN HADİSLERİ ELE ALIŞI.....	19
1-Dirayet Tefsirleri.....	19
2-Beyzâvî Tefsirinin Hadisleri Ele Alışı.....	19

II. BÖLÜM

BEYZÂVÎ TEFSİRİNDE MEVZU/UYDURMA HADİSLER

A- MEVZU/UYDURMA HADİSLERİN SURELERE DAĞILIMI.....	22
2-Bakara Suresi.....	30
3-Âl-i İmran suresi.....	34
4- Nisâ Suresi.....	45
5-Mâide Sûresi.....	49
6-A'râf Suresi.....	54
7-Enfâl Suresi.....	54
8-Berâe Suresi.....	55
9-Yunus Suresi.....	56
10-Hûd Suresi.....	56
11-Yusuf Suresi.....	57
12-Ra'd Suresi.....	58
13-İbrahim Suresi.....	59
14-Hicr Suresi.....	59
15-Nahl Suresi.....	60
16-İsrâ Suresi.....	61
17-Kehf Suresi.....	61
18-Meryem Suresi.....	62
19-Tâhâ Suresi.....	63
20-Enbiyâ Suresi.....	63
22-Mü'minûn Suresi.....	64
23-Nûr.....	64

24-Furkan	65
25-Şuârâ Suresi	65
26-Neml Suresi.....	66
27-Kasas Suresi.....	66
28-Ankebut.....	67
29-Rûm.....	67
30-Lokman Suresi	67
32-Ahzâb Suresi	68
33-Sebe' Suresi	69
34- Fâtır Suresi	69
35-Sâffât Suresi.....	70
36-Sâd Suresi.....	70
37-Zümer Suresi.....	71
38-Mü'min Suresi	71
39-Zuhruf Suresi	71
40-Câsiye Suresi.....	72
41-Ahkâf Suresi.....	72
42-Muhammed/Kıtâl Suresi	73
43-Fetih Suresi	73
44- Hucurât Suresi.....	73
45-Kâf Suresi.....	74
46-Zâriyât Suresi.....	74
47-Tûr Suresi.....	75
48-Necm Suresi	75
49-Kamer Suresi.....	75
50-Rahmân Suresi	76
52-Hadîd Suresi.....	76
53-Mücâdele Suresi.....	77
54-Mümtehine Suresi	77
55-Saff Suresi.....	78
56-Cum'a Suresi	78
57-Münâfikûn Suresi.....	78
58-Tegâbün Suresi.....	79
59-Talâk Suresi	79
60-Tahrîm Suresi.....	80
61-Mülk Suresi.....	80
62-Kalem Suresi.....	80
63-Hâkka Suresi	81
64-Meâric Suresi	81
65-Nûh Suresi.....	82
66-Cin Suresi.....	82
67-Müzzemmil Suresi	83
68-Müddessir Suresi.....	83
69-Kıyâme Suresi.....	84
70-Dehr Suresi.....	84
71-Mürselât Suresi	85
72-Nebe' Suresi.....	85
73-Nâziât Suresi	86
74-Abese Suresi.....	86
75-Tekvîr Suresi.....	87
76-İnfîtâr Suresi.....	87
77-Mütaffifin Suresi.....	87

78-İnşikâk Suresi.....	88
79-Burûc Suresi.....	88
80-Târik Suresi.....	89
81-A'lâ Suresi.....	89
82-Ğâşiye Suresi.....	90
83- Fecr Suresi.....	90
84- Beled Suresi.....	91
85-Şems Suresi.....	91
86-Leyl Suresi.....	92
87-Duhâ Suresi.....	92
88-İnşirâh Suresi.....	93
89-Tîn Suresi.....	93
90-Alak Suresi.....	94
91-Kadr Suresi.....	94
92-Beyyine Suresi.....	95
93-Âdiyât Suresi.....	95
94-Kâria Suresi.....	96
95-Tekâsür Suresi.....	96
96-Asr Suresi.....	97
97-Hümeze Suresi.....	97
98-Fîl Suresi.....	98
99-Kureyş Suresi.....	98
100-Mâûn Suresi.....	99
101-Kevser Suresi.....	99
102-Kâfirûn Suresi.....	100
103-Nasr Suresi.....	100
104-Mesed Suresi.....	101
105-Muavvizeteyn Suresi.....	101
B- BEYZÂVÎ TEFSİRİNDE GEÇEN UYDURMA HADİSLERİN TAHLİLİ.....	102
1-Senet Yönünden Tahlil.....	102
2-Metin Yönünden Tahlil.....	104
SONUÇ.....	106
BİBLİYOGRAFYA.....	108

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
as	:	aleyhi's-selâm
b.	:	Bin, İbn
Bkz.	:	Bakınız
byy.	:	baskı yeri yok.
c.	:	Cild
cc.	:	Celle celâlûhu
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
dn.	:	dipnot
h.	:	Hadis
Hz.	:	Hazreti
İFAV	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
Kütüp.	:	Kütüphane
MEB	:	Milli Eğitim Basımevi
no.	:	Numarası
ö.	:	Ölüm tarihi
ra.	:	radıyallâhu anh
ra.hüm	:	radıyallâhu anhüm
s.	:	Sayfa
sav.	:	Sallallâhu aleyhi ve selem
Tahk.	:	Tahkik
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TDVY	:	Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
tert.	:	tertip
thk.	:	tahkik
thr.	:	tahric
tsh.	:	tashih
tlk.	:	ta'lik
ts.	:	tarihsiz

vefât	:	v
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	metinde “ve diğer”, dipnotta “ve devâmı”
vs.	:	vesâir

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a (cc.) hamd, iki cihan güneşi Hz.Muhammed'e (sav.) salât ve selâm olsun.

Hiz. Peygamber Efendimiz'in (sav.) Kur'an'dan sonra ümmetine bıraktığı ikinci emânet, sünnet-i seniyyedir. Söz, fiil ve takrirlerini içine alan hadisleri öğrenmek ve bunları başkalarına öğretmek, sahabeden günümüze gelinceye kadar emânetin ağırlığını üzerlerinde hissedenler için elzem bir durum olmuştur. İlk dönemlerden itibaren hadis ilimleriyle meşgûl olan pekçok âlim, hep bu gayretin içinde bulunmuş, O'nun emânetini gereğince taşıyabilmek için, bu yolda yürüyenlerin kervanına katılmıştır. Dolayısıyla kendilerini ilim yoluna vakfeden âlimler sâyesinde, muazzam bir hadis külliyyâtı ortaya çıkmıştır. Bu külliyyâtın içinde her birinin farklı yön ve yöntemleri olan usûller gelişmiştir.

Hadis sahasında yapılan bu çalışmalara, müfessirler de duyarsız kalmamış, tefsirlerinde pekçok hadise değinme ihtiyacını hissetmişlerdir. Bu bağlamda özellikle hadislerden ve ayetlerden hareketle Kur'ân-ı Kerim'i tefsir etme diyebileceğimiz rivâyet üslûbu ortaya çıkmıştır. Sadece rivâyetle yetinmeyip aklî ve dil kaidelerine dayanarak yeni görüşler ilave etmek suretiyle dirayet metodunu uygulayan tefsirciler de vardır. Ayrıca her iki metodu da mezc ederek kullanan müfessirlerde de olmuştur. İşte bunlardan birisi de Beyzâvî'dir. O, *Envâru't-Tenzil* adlı tefsirinde pekçok hadise de müracaat etmiş, fakat bunları senedsiz ve kaynaksız olarak aktarmıştır. Özellikle surelerin faziletleri ile ilgili hadisler arasında, hadis ilmî kriterleri açısından incelendiğinde bir kısmının mevzu/uydurma olduğu dikkatleri çekmiştir. İşte buradan hareketle, Beyzâvî'nin tefsirindeki Mevzu hadisleri tespit etmek çalışmamızın esasını teşkil etmektedir.

Araştırmamız bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezimizin konusu, amacı, önemi, sınırları, yöntemi, tahrir kavramı, usulü ve kaynaklar üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Beyzâvî'nin hayatı, ilmî kişiliği, *Envâru't-Tenzil* adlı tefsiri, tefsir ilmîndeki yeri ve otoritesi ile hadislere yaklaşımı ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise tefsirinde bulunan mevzu hadisler üzerinde durulmuştur. Bu yapılırken sureler teker teker taranmış, varsa diğer tefsirlerdeki yerlerine işaret edilmiştir. Rivâyetlerin kaynaklardan hareketle değerlendirilmesi yapıp mevzu/uydurma olanları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunların büyük bir çoğunluğunun sureleri okumanın faziletine dair olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu rivâyetlerin sened ve zaman zaman da metin açısından tahlili yapılmıştır.

Çalışmam esnasında yoğun mesâisine rağmen, bize vakit ayırıp tenkit ve görüşleriyle destek olup yönlendiren, danışman hocam Prof. Dr. Bilal Saklan'a, ayrıca kaynak temininde bulunan, tezi okuyup tashih eden, görüş ve tenkitlerinden faydalandığım SDÜ İlahiyat Fakültesinden Doç. Dr. Ramazan Kazan'a ve yardımlarını esirgemeyen diğer hoca ve arkadaşlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Galip Akın

Konya, 2015

GİRİŞ

1- Araştırmanın Konusu

Dirayet tefsirleri arasında anılan Beyzâvî'nin (691/1292) “*Envâru't-tenzil ve Esrârü't-te'vil*” tefsirindeki uydurma hadislerin tahriç ve tahlilleri, tezimizin ana konusunu oluşturmaktadır.

Özellikle tefsirde sure faziletleri ile ilgili uydurma rivâyetlere temas etmek ve âyetlerin açıklamasında yer verilen uydurma hadislere işaret etmek ve rivâyetlerin nerelerden alındığına, niçin nakledildiğine yer vermek de tezimizin konusu arasında yerini almaktadır.

2- Araştırmanın Amacı

İslam'ın iki kaynağından biri olan Kur'an ve onun tefsirleri İslâm toplumunun temel kaynakları arasında yerini almıştır. Tefsirlerin bir kısmı rivâyetlerle desteklenerek tefsir edilmiş ki bunlara rivâyet tefsirleri denilmiştir. Bir kısmı da daha çok aklî, bilimsel ve dil açısından tefsir edilmiş ki bunlara da dirayet tefsirleri denilmiştir. Şu kadar var ki, dirayet tefsirlerinde de hadis ve rivâyetlere yer verildiği ve bunlardan destek alındığı görülmektedir. Fakat bu tefsirlerde uydurma rivâyetlere rastlanmaktadır. Beyzâvî Tefsiri de bu dirayet tefsirleri arasında zikredilmektedir. Dolayısıyla bu eserde de uydurma hadisler yer almıştır. Bu hadislerin tespitinde, okurlarının dikkatinin çekilmesinde bu tür rivâyetlerin tahriç ve tahlillerine ihtiyaç vardır.

Tezimizdeki amaç, bu türden rivâyetlerin bilinmesini ve bunlara karşı dikkatli olunmasını temin etmektir.

3- Araştırmanın Önemi

Hz. Peygamber “*Benim söylemediğim şeyi bana isnad eden cehennemdeki yerini hazırlasın*”¹ sözüyle, hadislerinin titizlikle gelecek kuşaklara aktarılmasını istemiş, bu aktarımda bulunanlar için de “*Allah yüzlerini ağartsın*” diyerek de dua etmiştir.² Bu nedenle ister İslam Hukuku (Fıkıh) sahasında, ister tefsirlerde, isterse ahlâk ve âdâb kitaplarında yer alsın, mutlaka sahih ya da hasen hadisler olmalıdır. Fakat ahlak, terhib, terğib gibi konularda

¹ Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1987, I, 434 (Hadis no:107, 1229), Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts, I, 10. Hadis no: 2, 3, 4.

² İbn Hibbân b. Ahmed Ebû Hatim et-Temîmî, *Sahîhu İbn Hibbân*, (tahk: Şuayb el-Arnaût)Müessesetü'Risâle, Beyrut, 1993, I, 271; en-Neysâbü'rî, el-Hâkim *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, (tahk: Mustafa Abdulkadir Atâ) Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, I, 162.

da zayıf hadislere yer verildiği bilinmektedir. Fakat uydurma hadislerden asla delil getirilmemelidir.

Beyzâvî, Kur'ân'ı tefsir ederken delil olarak sıhhatli hadislere başvurmalı idi. Fakat uydurma rivâyetlerin tefsirinde bulunması, onun eserine gölge düşürmektedir. İşte bu nedenle mevzu olan hadislerin tespiti, okurlarının dikkatinin çekilmesi ve bu rivâyetlerin tahriç ve tahlilleri büyük bir önemi haizdir.

4-Sınırlılıklar

Beyzâvî'nin tefsirinde olan sure faziletleri ile ilgili bir tarikle veya grupta gelen mevzu hadisleri incelenecektir. Ancak tefsirdeki tüm hadisler tek tek ele alınmayacak, sadece uydurma iddiaları ve uydurma kabul edilen rivâyetler üzerinde durulacaktır.

Uydurma hadislerin de tahriç ve tahlilinden öte geçilmeyecektir.

5-Tanımlar

Araştırmada en çok kullanılacak olan iki önemli terim, mevzu hadis ve dirâyet tefsiridir. Bunların tanımları şöyledir:

Mevzû Hadisler: Hz. Peygamber'in söylemediği, yapmadığı ve onaylamadığı şeylerin ona nispet edildiği rivâyetlerdir.³

Dirâyet Tefsiri: Kur'ân-I Kerim'i âyetler ve hadislerle tefsîr etmekle yetinmeyip dil, edebiyat, din ve çeşitli bilgilere dayanılarak, akıl ve içtihatla yapılan tefsîre denir. Dirâyet tefsîrine re'y tefsîri de denir.⁴

6-Yöntem

Öncelikle anılan Beyzâvî'nin (691/1292) *Envâru't-tenzil ve Esrârü't-te'vil* isimli eseri hadis açısından özellikle Münâvî'nin (1031/1622) *el-Fethu's-semâvî bi tahrîci ehâdisi'l-Beyzâvî* isimli eseri ve ayrıca Zeylaî'nin, *Tahrîcü'l-ehâdis ve'l-âsâri'l-vâkıa fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî* adlı eserinde konumuzla ilgili bulunan uydurma hadisler tek tek ele alınarak tahriç ve tahlillerine yer verilmiştir. Ayrıca mevzuat kitaplarından sıhhat durumu incelenmiştir.⁵

Çalışma esnasında imkânlar ölçüsünde basılı kaynaklara ulaştık. Ancak bulamadığımız bazı kaynakları Mektebetü'l-Elfiyye ve Şamile programlarından bularak istifade ettik. Bu programlar kullanıldığı için bazı kitapların birden fazla baskısını kullanmak zorunda kaldık.

Konunun daha iyi anlaşılması için öncelikle çalışmanın yakından ilgili tahriç kavramı ve usulü ele alınıp değerlendirilmesi yararlı olacaktır.

³ İbn Salâh, Ebû Amr osman, *Ulûmu'l-Hadis*, Dâru'l-Fikr, Dimaş, 1986, s. 97; Kandemir, Yaşar, *Mevzu Hadisler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975, s. 20; Koçyiğit, Talat, *Hadis ilstihlaları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980, s. 225.

⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr, Yayınlar, Ankara, 2009, s.601.

⁵ Araştırmamızda Beyzâvî'nin (Beyzâvî, Nasıruddin Ebu Said, *Envâru't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil* (thk. M.Abdurrahman el-Maraşlı), I-V, Beyrut, 1418.) künyeli kitabına başvurulacaktır.

7-Tahric Kavramı ve Usulü

Hadis ilmünde, tahric ve tahric usulü önemli bir yere sahiptir. Tahric lügatte; (خرج) fiilinin tef'îl babında mastarı olup, *bir şeyi bulup çıkarmak* anlamında kullanıldığı gibi, *bir kısmı verimli, bir kısmı çorak arazi, defterde veya kitapta yazılacak yerin kalmaması gibi anlamlar* için de kullanılır.⁶

Hadis ilmünde tahric iki manada kullanılmıştır. Birisi rivâyet, diğeri hadislerin kaynağını göstermek. Rivâyet manasına tahric, bir hadis isnadıyla birlikte bir kitapta nakletmeye denir. Tahricin ikinci manası, bir kitaptaki hadisleri teker teker ele alarak her birinin diğeri isnadlarını göstererek sıhhat durumunu belirtmektir.⁷

O halde *tahrici*, bir hadisin sıhhat açısından (sahih, hasen veya zayıf gibi) hükmünü söyleyerek aslı kaynağını göstermek şeklinde tarif edebiliriz.

Hadis tahric usulünde birinci adım, masâdır-ı asliyye olan eserlerden kaynak göstermektir. İkinci adım ise, hadis hakkında hüküm vermektir. Kısaca aslı olan ve olmayan kaynakları denilince akla gelen terimleri tanıtmak yerinde olacaktır. Zira üzerinde çalıştığımız Beyzâvî'nin tefsirinde geçen hadislerin ele alınması bu açıdan ayrı bir önemi haizdir.

8-Hadis Kaynakları

İfade edelim ki, hadis metinlerini ihtiva eden kaynak kitaplar, musanniflerce farklı açılardan kayda geçirilmıştır. Hadis kaynaklarını gösterirken dikkat edilmesi gereken nokta; hadisin aslı kaynak sayılan eserlerde mi, yoksa aslı kaynaklardan sayılmayan eserlerde mi bulunduğudır. Hadis masâdır-ı asliyyede bulunuyorsa, doğrudan kaynak olarak gösterilmesi gerekir. Şayet masâdır-u ğayr-ı asliyyede bulunuyorsa ve bu hadisin aslı kaynağına ulaşamıyorsa, aslı kaynağa geçmiş olduğuna değinilmek şartıyla, masâdır-u ğayr-ı asliyye de kaynak olarak verilebilir. Aksi halde masâdır-u ğayr-ı asliyyenin kaynak olarak gösterilmesi uygun değildir. Bu bağlamda kısaca masâdır-u asliye ve masâdır-ı ğayr-ı asliyye terimlerini ele alamak uygun olacaktır.

a- Masâdır-u asliyye/Aslı kaynaklar, hadisi senedli olarak ilk söyleyenine ulaştıran eserlerdir. Hadisleri senedsiz olarak veren eserler aslı kaynak değildir.

Aslı kaynaklar genellikle sahîfe, cüz, câmî, müsned, mu'cem, muvatta', musannef, sünen, müstedrek ve müstahrec türünden eserlerdir. Tabakât, tarih, şemâil ve siyer-meğâzi kitaplarında da senedli olarak rivâyetler bulunmaktadır.

Önce aslı kaynakları teşkil eden eser türlerini tanıtmak yerinde olacaktır. Bunlara sırasıyla ve örnekleriyle değinelim.

⁶ İbn Manzûr, Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, II, 253.

⁷ Uğur, Mücteba, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, s. 386.

1-*Sahîfe*: Hadis edebiyatının ilk ürünlerini bazı sahabilerin bizzat Hz.Peygamber'den (sav) duyup bir arada yazılı bir metinde topladığı sahifeler oluşturmaktadır: 1000 kadar hadisi ihtiva eden Abdullah b. Amr b. el-As'ın *es-Sahîfetü's-sâdika*'sı. Hemmam b. Münebbih'in hocası Ebû Hüreyre'den aldığı hadisleri ihtiva eden *es-Sahîfetü's-sahîha*'sı gibi.

2-*Cüz*: Tek râvinin rivâyet ettiği veya belli bir konudaki hadisleri bir araya getiren küçük hacimli eserlerdir. İbn Arafe, Zühlî Muhammed es-Sekafi, Züheyr b. Harb, Ebu'l-Abbas el-Ebbâr ve İbrahim el-Keccî'nin Cüz'leri gibi.

3-*Câmî*: Akâid, ahkâm, âdâb, rikâk, tefsir, târih, siyer, meğazî, şemâil, fiten-melâhim, menâkıb gibi dinin bütün konularını içeren hadisleri bir araya getiren hadis kitaplarıdır. Buhârî ve Müslim'in *el-Câmiu's-Sahih* isimli eserleri hem sahih türünden hem de câmî türünden eserlerdir. Tirmizî'nin *el-Câmiu's-Sünen*'i de bu çeşitten sayılır. Mamer b. Râşid el-Ezdî, Süfyân es-Sevrî, Rebî b. Hubeyb el-Basrî, Abdullah b. Vehb el-Kuraşî ve Süfyân b. Uyeyne'nin *Câmî*'leri ile İmam Muhammed'in *Kitâbü'l-Âsâr* isimli eseri de bu başlık altında yer alır.

4-*Müsned*: İlgili oldukları konular dikkate alınmaksızın sahâbe ismine göre tertip edilen hadis kitaplarıdır. Ahmed b. Hanbel, İmam Mâlik, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Humeydî, Ahmed b. Menî', Esed b. Mûsâ el-Ümevî, Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî, Nuaym b. Hammâd el-Huzâî, İshak b. Râhûye, Osman b. Ebî Şeybe, Adenî, Bezzâr ve Ebû Ya'lâ gibi âlimler bu tertipte eser kaleme alan kimselerdir.

5-*Mu'cem*: İçindeki hadislerin, sahâbeye yahut şeyhlere (hocalara) veya belde vs.'ye göre tertip edildiği kitaplardır. Taberânî'nin üç mu'cemi (*el-Mu'cemü'l-kebîr*, *el-Mu'cemü'l-evsat*, *el-Mu'cemü's-sağîr*); İbn Kânî' ve İbn Lâl el-Hemedânî'nin *Mu'cemü's-sahâbe*'si buna örnek gösterilebilir.

6-*Muvatta'*: Bütün fikhî konulara âit merfû (Hz. Peygamber'e ait söz, fiil ve takrirler), mevkûf (sahabe sözü ve uygulamaları) ve maktû' (tâbiîn ve sonraki nesle ait söz ve fetvâlar) hadisleri ihtiva hadis kitaplarına verilen isimdir. İmam Mâlik'in *Muvatta'*ı bunun en güzel örneğini teşkil eder.

7-*Musannef*: Hadisler konularına göre ele alan eserlerdir. Vekî' b. el-Cerrâh, Ebu'r-Rabî' el-Ezdî, Baki' b. Mahled, Abdürrezzak b. Hemmâm ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'leri gibi.

8-*Sünen*: Bütün fikhî konulara dair merfû ve mevkûf hadisleri ihtivâ eden eserlerdir. İmam Şâfiî (204/819), Ebû Dâvûd(275/888), Tirmizî(279/892), Nesâî, İbn Mâce(273/886), Dârimî (255/868), Dârekutnî, Saîd b. Mansûr ve Beyhakî'nin *Sünen*'leri gibi.

9-*Müstedrek*: Önceki musanniflerin şartlarına uygun olmasına rağmen, herhangi bir sebeple eserinde yer almamış olan hadislerin bir başkası tarafından toplanması neticesinde

meydana gelen yeni eserlerin ismidir. Hâkim en-Neysâbü'rî'nin Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerine yazdığı *el-Müstedrek ale's-sahîhayn* isimli eseri buna örnektir.

10-*Müstahrec*: Herhangi bir eserdeki hadislerin başka senedlerle toplandığı farklı hadis kitaplarına verilen isimdir. Bu eserlerin faydası; garip hadislerin kuvvet kazanması, sahih hadislerin sıhhatini pekiştirerek onlara âlî isnad özelliği kazandırmasıdır. Müstahrecler de daha çok müstedrekler gibi Buhârî ve Müslim üzerine yapılan çalışmalardır. Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin Müstahrec'i bunun bir örneğini teşkil eder. Yine Ebû Dâvûd'un Sünen'i üzerine Kurtubî'nin, Tirmizî'nin Sünen'i üzerine ise Tûsî'nin Müstahrec'i diğer örneklerdir.

11-*Tabakât, Târih, Şemâil ve Siyer-Meğâzi Kitapları*: Râvînin hem şahsını araştırmak, hem de hadis rivâyetine ehil olup olmadığını tespit etmeyi amaçlayan tabakât⁸ kitaplarına şunları örnek gösterebiliriz: İbn Sa'd'ın(230/844) *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'sı, İbnü'l-Hayyât'ın(240/854) ve Müslim b. el-Haccâc'ın(261/874) *Tabakat*'ı.

Siyer-meğâzî kitaplarının örneklerini, Âmir eş-Şa'bî, İbn Şihâb ez-Zührî, İbn İshâk ve Necih es-Sindî gibi âlimlerin eserleri teşkil eder. Buhârî'nin *et-Târihu'l-kebîr*'i, Hatîb Bağdâdî'nin *Târihu Bağdâd*'i, İbn Asâkir'in *Târihu Dımaşk*'i, Yahya b. Maîn'nin *Kitâbü't-Târih*'i ve Tirmizî'nin *eş-Şemâil*'i tarih kitaplarına örnek olarak verilebilir.

Ayrıca sahih hadisleri ve müstakil konuları ihtiva eden eserler de kaleme alınmıştır. Mesela Buhârî, Müslim, İbn Hibbân, İbn Huzeyme, İbnü'l-Cârûd, İbnü's-Seken'in *Sahih*'leri, Makdisî'nin *Muhtâr*'ı sahih hadisleri toplamayı esas almıştır. Müstakil konulardaki eserlere Taberânî, Muhammed b. Fudayl ed-Dabbî'nin *Kitâbü'd-Duâ*'sını, Ahmed b. Hanbel, İbnü'l-Mübârek'in *Kitâbü'z-Zühd*'nü, Ahmed b. Hanbel, Süfyan es-Sevrî, İbnü'l-Mübârek, Vekî' b. el-Cerrah'ın *Kitâbü't-Tefsîr* adlı eseri örnek gösterebiliriz.

Yine bu alana içindeki rivâyetlerin senedli olarak derlendiği meşhur hadis kitaplarından (*masâdir-i asliyyeden*) bazıları da örnek verilebilir. Ebû Hanîfe'nin (150/767) *Müsned*'i, Ma'mer b. Râşid'in (152/769) *Câmi*'i, İmam Mâlik'in (179/795) *Muvattâ*'ı, Abdullah b. Mübârek'in (181/797) *Zühd*'ü, Abdürrezzak'ın (211/827) *Musannef*'i, Humeydî'nin (219/834) *Müsned*'i, İbn Sa'd'ın (230/845) *Tabakât*'ı zikredilebilir.

Bir kısım âlimler de kendilerine ulaşan senedlerle hadis ilim dallarının değişik kollarında hadis kitapları ortaya koymuştur. Tahâvî'nin *Müşkilü'l-âsâr* ve *Şerhu Meâni'l-âsâr* isimli eserleri, İmam Şâfi'nin *İhtilâfü'l-hadîs*, İbn Kuteybe'nin *Te'vilü muhtelifi'l-hadîs*'i gibi.

b-Gayri aslî kaynaklar:

⁸ Tabaka ve tabakat kavramı için bkz. Âşıkutku, Emin, "Tabaka Kavramı ve Muhaddislerin Tabaka Anlayışı" *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 32 İstanbul, 2007.

Aslî olmayan kaynaklar (*Masâdir-u gayrı asliyye*) ise zevâid, mecma‘, etraf, terğîb-terhîb, tahrîc ve miftâh gibi fihrist nitelikli eserlerle, hadisleri veya sadece halk dilinde meşhur hadisleri derleyen ve cerh ta’dîl açısından hadis değerlendirmeleri bulunan kitaplardır. Kısaca bu tür eserleri ve örneklerinin tanıtımının yapılması uygun olacaktır.

1-*Zevâid*: Bir hadis eserinin bir başka hadis kitab(lar)ıyla karşılaştırılıp birincinin ikinciden fazla olarak ihtiva ettiği hadislerin bir araya getirilmesi sonucu ortaya çıkan eserlerdir. Meselâ Heysemî (807/1404)’nin *Mecmeu’z-zevâid*’i. Bezzâr, Ebû Ya’lâ ve Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’leri ile Taberânî’nin üç Mu’cemi’nin, Kütüb-ü sitteye (Buhârî ve Müslim’in sahihleriyle, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce’nin Sünen’lerine) *zevâidi*’dir. İbn Hacer’in (852/1448) *el-Metâlibü’l-âliye*’si, Bûsîrî’nin *Misbâhu’z-züccâce fî zevâidi İbn Mâce*’si ve *İthâfî’s-sâdeti’l-mehera*’sı zevâid türünden eserlerdir.

2-*Mecma’/Derlemeler*: Temel hadis eserlerinin belli gayeler doğrultusundan bir araya getirildiği eserlerdir. Bunlar asıl eserleri bir araya getirdikleri için esas kaynaklardan sayılmazlar. Mesela Ahmed b. Rezîn el-Abderî *Tecrîdü’s-sihâh*’ında Kütübü sitte ve muvatta’yı bir araya getirir, İbnü’l-Esîr el-Cezerî *Câmiu’l-Usûl*’ünde Kütübü sitteyi, İbnü’l-Cevzî (597/1201) *Câmiu’l-Mesânîd ve’l-Elkâb*’ında Buhârî ve Müslim’in Sahih’leri ile Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i ve Tirmizî’nin Sünen’ini bir araya getirmiştir. Beğavî’nin -*Mesâbîhu’s-sünne*’si Kütüb-ü sitte ve Dârimî’nin Sünen’i içine alır. Bazen de sahih, zayıf veya uydurma rivâyetler yahut kudsî hadisler müstakil eserlerde toplanmıştır. Ayrıca tefsir, fıkıh, tarih, siyer-meğâzi, ahlâk, âdâb ve tasavvuf gibi ilimlerin sahasında yazılan eselerde senedsiz olarak hadisler zikredilebilir. Bunlar da aslî kaynak sayılmaz. Fakat senedsiz verilenler kaynak olarak gösterilebilir. Örnekler olarak Ali el-Müttakî’nin *Kenzü’l-ummâl*’ı, Beğavî (516/1122)’nin *Mesâbîhu’s-sünne*’si ve Tebrîzî bunun üzerine 1511 hadis ilâve ederek yazdığı *Miškâtü’l-Mesâbîh*’ı, İbn Kesîr’in *Câmiu’l-mesânî*’i, Nevevî (676/1277)’nin: *Riyâzu’s-sâlihîn*’i, Suyûtî (911/1505)’nin *el-Câmiu’s-sağîr* ve *el-Câmiu’l-kebîr*’i, Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî’nin *Râmûzu’l-ehâdis*’i zikredilebilir. Mevzû/uydurma rivâyetleri derleyen kitaplara da Suyûtî (911/1505)’nin *el-Leâliu’l-masnûa’sını*, Arrâk’ın *Tenzihü’s-şerîa’sını*, Sâğânî(650/1252)’nin *el-Mevzûât’ını*, İbnü’l-Cevzî’nin *el-Mevzûât’ını*, Ali el-Kârî (1014/1605)’nin *el-Masnû’ ve Esrâru’l-merfûa*’sı örnek verilebilir.

3-*Etrâf*: Hadis edebiyatında hadis bulmakta faydalandığımız anahtar kitaplar ve fihristler vardır. Bu konuda yazılan eserlerin başında etrâf kitapları gelir. Hadisin anlamlı bir bölümünü ya da başını esas alarak asıl kaynaklarına göndermede bulunan etrâf kitapları daha çok Buhârî, Müslim ve kütüb-ü sitte için kaleme alınmışlardır. Mizzî (742/1341)’nin *Tuhfetü’l-eşrâf*’ı (kütüb-ü sitte için), İbn Hacer (852/1448)’in *İthâfî’l-mehera bi etrâfi’l-aşera*’sı, Nablûsî’nin *Zehâir*’i, A.J.Wensick’in *Miftâhu künûzü’s-sünne*’si, İbn Besyûnî

Zağlül'ün *el-Mevsûatü etrâfi'l-hadis*'ı ve Amsterdam Kraliyet Akademisi'nin himayesinde heyet tarafından hazırlanan *Concordance/el-Mu'cemü'l-Müfehres li elfazı'l-Hadisi'n-Nebevi* gibi eserler.

4-*Miftâh*: hadisleri ilk kelimelerinin alfabetik sırasına göre alan fihrist nitelikli kitaplardır. Wensinck'in *Miftahu kunuzi's-sünne*'si buna örnek verilebilir.

5-*Terğîb-Terhîb*: İyi amellere teşvik eden ve kötü işleri yasaklayıp onlara karşı dikkâtli davranmayı öğütleyen hadisleri bir araya getiren kitaplardır. Münzirî (656/1258) ve İbn Şâhin (385/996)'in *et-Terğîb ve't-terhîb*'i gibi.

Hadis kitapları dışındaki tefsir, fıkıh, târih, v.b. diğer eserlerde birçok hadisle karşılaşmak mümkündür. Bunlar; hadis ilmînin dışında tefsir, fıkıh, târih gibi farklı ilim dallarında te'lif edilmiş eserlerdir. Ne var ki konuları gereği içlerinde pek çok rivâyet vârid olmuştur. Bu türden tasnif edilen eserleri iki grupta değerlendirebiliriz:

a. Başka bir kitaptan alınmaksızın içindeki hadislerin senedli olarak rivâyet edildiği eserler.

b. İçindeki hadislerin senedsiz olarak rivâyet edilip daha sonra bunların hangi aslı kaynak tarafından tahrir edildiğine işâret eden eserlerdir. Şimdi bu bağlamda tahrir kavramına bir göz atalım.

6-*Tahrir*: Tefsir, fıkıh, âdab, tasavvuf vb. ilim dallarında yazılan eserlerde bulunan hadislerin aslı kaynakları ve bunların sıhhat açısından değerlerinin incelendiği eserlerdir.⁹

Tahrir kitapları, tahrirleri yapılan kitapların konularına göre çeşitlilik arzeder. Tefsir, fıkıh, lügat vb. kitapların içinde bulunan rivâyetler incelenmiş, tahrirleri yapılarak sıhhat dereceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Hadîşçiler, çeşitli sâhalara giren mühim kitaplardan birçoğunun içinde geçen hadîşlerin menşeiini arayarak kaynak kitaplarda göstermeye çalışmışlardır. Hatîb el-Bağdâdî'nin (463/1071) tahrir ettiği kitaplar bunların ilklerindedir. Onun en meşhur tahrirleri şunlardır:

a- Şerif Ebû'l-Kâsım el-Huseynî'nin eserine yazdığı tahrir; *Tahrîcü'l-fevâidi'l-müntehabeti's-sihâh ve'l-ğarâib*.

b- Ebû'l-Kâsım el-Mehravânî'nin eserine yazdığı tahrir; *Tahrîcü'l-fevâidi'l-müntehabeti's-sihâh ve'l-ğarâib*. Her iki eser el yazması halinde mevcuttur.

Yine Nesefî'nin Şerhu'l-Akaid'de geçen hadîşleri Aliyyu'l-Kâri (1014/1605) *Ferâidu'l-Kalâid fî Tahrîci Ehâdisi Şerhi'l-Akâid* adlı kitabında tahrir etmiştir. Tahâvî(321/933) nin *Meâni'l-Asâr* şerhindeki hadîşlerini İbn Kutlubuğa tahrir ederek el-*Hâvî*

⁹ Tahrir kavramı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Aydın, Cemal Abdullah, *Hadislerin Kaynaklarını Bulma Yolları*, Kitabı Yayınevi, İstanbul, 2010.

fi Beyâni Asâri't-Tahâvî adlı eserde cemetmiştir. Hanefî fikhının temel kitaplarından olan el-Hidâye'nin hadîslerini Zeyle'î (762/1360) *Nasbu'r-Râye bi-Ehâdîsi'l-Hidâye* adlı kitapta tahrîc etmiştir. Aynı kitabın hadîslerini İbn Hacer(852/1448) *ed-Dirâye fi Müntehâbı Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye* adlı kitapta tahrîc etmiştir. Keza Muhyiddîn Ebu Muhammed (775/1373) ve Alâeddin Ali b. Osmân el-Mardînî de *Hidâye*'nin hadîslerini tahrîc eden kitaplar te'lif etmişlerdir.

Şâfiî fikhından Gazâlî '(505/1111)'nin *Vecîz*'ine Râfiî tarafından yapılan *eş-Şerhu'l-Kebîr*'de geçen hadîsleri, *el-Bedrû'l-Münîr fi Tahrîci'l-Ehâdîsi ve'l-Âsari'l-Vâkia fi's-Şerhi'l-Kebîr* namıyla yedi cilt hâlinde Sirâcüddin Ömer b. Mulakkin tarafından tahrîc edilmiştir. Bilâhare eserini dört ciltte özetleyerek *Hülâsatu Bedri'l-Mü'nîr'i* meydana getirmiştir. Bunu da tekrar tek ciltte indirerek *Müntekiu Hülâsâtı'l-Bedri'l-Münîr* adını vermiştir. Aynı esere yani *el-Vecîzü'l-Kebîr'e* İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-Hâbir fi Tahrîci Ehâdîsi Şerhi'l-Vecîzi'l-Kebîr'i*; Suyûtî (911/1505) *Neşrû'l-Abîr fi Tahrîci Ehâdîsi's-Şerhi'l-Kebîr* adlı tahrîcler yapmışlardır. Başta Zerkeşî olmak üzere başkaları da aynı esere tahrîcler yapmışlardır.

Gazâlî'nin *el-Vasît*'indeki hadîsler için, İbn Mulakkin (804/1401) *Tezkiretu'l-Ahyâr bi mâ fi'l-Vasît mine'l-Ahbâr* adlı eserini meydana getirmiştir. Ebu Ishâk eş-Şirâzî'nin *el-Mühezzeb* adlı Şâfiî fikhına dâir olan eserindeki hadîsleri yine İbn Mulakkin ve Ebu Bekr Muhammed b. Musâ el-Hâzimî tahrîc etmişlerdir.

Gazâlî'nin İhya'sında zikredilen hadîsleri Ebu'l-Fazl Zeynü'd-Dîn Abdurrahim el-İrâkî (806 / 1404) tahrîc etmiştir. Kitabın ismi *el-Muğnî an hamli'l-esfâr*'dır. Bu İhyâ'nın bazı baskılarında dipnot olarak basılmıştır. İhyâ'nın Türkçe'ye yapılan bazı tercümelerinde bu tahrîcten istifâde edilerek hadîsler hakkında dipnot hâlinde bilgiler verilmiştir.

Sühreverdî'nin *Avârîfu'l-Meârif* adlı eserinde geçen hadîsleri, Kasım b. Kutlubuğa tahrîc etmiştir.

Cevherî'nin *Sihâh* adlı lügatinde geçen hadîsleri Suyûtî (911 / 1505) *Falaku'l-Esbâh fi Tahrîci Ehâdîsi's-Sihâh* adlı kitapta tahrîc etmiştir.¹⁰

Diğer taraftan Tefsir Kitaplarına Yazılan Tahricler de bulunmaktadır. Özellikle çalışmamızla yakın alakası olanlardan birkaç tanesini zikretmek yerinde olacaktır.

Zemahşerî'nin (538/1143) *Keşşâf*'ındaki hadisleri Hâfız Ebû Muhammed Cemâlüddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf ez-Zeylaî'nin (762/1361) *Tahrîc-ü ehâdîsi'l-Keşşâf (el-İs'âf bi tahrîci ehâdîsi'l-Keşşâf)*, İbn Hacer el-Askalânî'nin (852/1448) *el-Kâfi's-şâf (Telhîsü'l-İs'âf)* isimli eserlerle tahrîc etmişlerdir.

¹⁰ Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Edebiyatı*, İfav, İstanbul, 1989, s. 13, 28-29, 39-40,44-45, 50, 78, 107, 118-119, 122, 128, 134, 138, 197-199, 203; Yücel Ahmet, *Hadis Tarihi*, İfav, İstanbul, 2011, s. 79-85, 114-155.

Beyzâvî'nin (685/1286) *Tefsîr*'indeki hadisleri Abdurrauf b. Ali el-Münâvî'nin (1031/1622) *Tuhfetü'r-râvî* ve *el-Fethu's-semâvî fî tahrîc-i ehâdis-i Beyzâvî* isimli tahrîci, Abdullah b. Sıbğatullah el-Mirdâsî'nin (1288/1873) *Feyzu'l-Bârî fî tahrîc-i ehâdis-i Beyzâvî* isimli tahrîci ve Himmetzâde Muhammed b. Hasan ed-Dımaşkî (1175/1760) *Tuhfetu'r-râvî fî tahrîci ehâdisi'l-Beyzâvî* isimli eseri ile tahrîc etmişlerdir. Muhammed b. Hasan ed-Dımaşkî'nin eserinin Süleymaniye ve Beyazid kütüphanelerinde yazma nüshaları da mevcuttur.¹¹

Yine tefsire dair yapılan tahrirlere şu örnekleri verebiliriz. Seyyid Kutub'un (1966) Tefsirine, Alevî b. Abdülkadir es-Sakkâf'ın *Tahrîcü ehâdisi ve âsâri Kitâbi fî Zılâli'l-Kur'ân li Seyyid Kutub* isimli eseriyle, Celaleyn Tefsiri üzerine İbrahim b. Muhammed Ebû Süleyman'ın *Tahrîcü ehâdisi'l-merfûa fî Tefsiri'l-Celâleyn* isimli eseriyle tahrîc etmişlerdir.

Gayri aslî kaynakları tanıttıktan sonra ifade edelim ki bu eserlerde bulunan hadislerin ilk geçtiği aslî kaynağına mutlaka işaret edilmelidir. Varsa verilen hüküm ve cerh-ta'dîl değerlendirmeleri de nakledilmelidir. Bu türden eserler, bize sadece aslî kaynağa ulaşmamızda ve hadis hakkında bir hükme varmada yardımcı olan kaynaklardır. Aslî kaynağına ulaşma imkânımız bulunmadığı durumlarda nisbet ettiği aslî kaynağına ve verdiği hükme değinmek kaydı ile kaynak olarak verebiliriz.

Konumuza giriş mahiyetinde temel kaynaklar, türler, terimler, tahrîc ve tahrîcle ilgili eserler hakkında genel bilgi verdikten sonra araştırmamızın müellifi olan Beyzâvî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve tefsir ilmîndeki yerine değinmek yerinde olacaktır.

¹¹ Yazmaları için bkz. Himmetzâde Muhammed b. Hasan ed-Dımaşkî, *Tuhfetu'r-râvî fî tahrîci ehâdisi'l-Beyzâvî*, 248 varak 000511 Beyazid Devlet Kütüphanesi-Veliyüddin Efendi; Himmetzâde Muhammed b. Hasan ed-Dımaşkî, *Tuhfetu'r-râvî fî tahrîci ehâdisi'l-Beyzâvî*, müellif hattı 277 varak, 000462 üleymaniye Kütüphanesi-Ayasofya.

I.BÖLÜM

BEYZÂVÎ VE TEFSİR İLMİNDEKİ YERİ

A-BEYZÂVÎ'NİN HAYATI VE İLMİ KİŞİLİĞİ

Nâsiruddîn Ebî Saîd Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, Şîrâz yakınlarındaki Beyzâ' kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber ölüm hakkında da değişik tarihler vardır. Ancak 685/1286 ve 691/1291 olmak üzere iki tarih meşhur olmuştur.¹² Çocukluğu Beyzâ'da geçti. Babasının, Fars atabegi Ebû Bekir b. Sa'd tarafından başşehir Kâdilkudâtlığına tayin edilmesinden sonra ailesiyle birlikte Şîraz'a gitti ve hayatının çoğunu burada geçirdi.

Şafîî fakihî, Eş'arî kelâmcısı ve tefsircidir. Tefsir, fıkıh, usûl, kelâm, mantık, nahiv, belâgat ve tarih ilimlerinde bilgi sahibidir. Ayrıca bu alanlarda eserler de vermiştir. Eserleri o günden bu güne kadar ilim ehlinin elinden düşmemiştir.

Ciddi bir öğrenim gördükten sonra Şîrâz'da kadı olmuş ve kadiülkudat (baş-kadı, kadılar kadısı) makamına kadar yükselmiştir. Bu görevden ayrıldıktan sonra Tebriz'e geçmiştir. Daha sonra tekrar Şîraz'a kadı olmuştur. Hayatının sonlarına doğru kadılığı bırakıp tasavvufa meyletmiş ve şeyhi Muhammed b. Muhammed el-Kütahtâî'nin sohbetlerine devam etmiştir. Bu esnada meşhur olan tefsiri *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* adlı eserini kaleme almıştır.¹³

1-İlmî Şahsiyeti, Kariyeri ve Meslek Hayatı

İslâmî ilimlere dair pek çok sahada eser telif ederek "allâme"¹⁴ unvanını kazanan Beyzâvî'nin güçlü bir ilmî vukufiyeti vardır. Subkî (771/1369) onu "imam, ilim alanında yarışan, keskin zekâlı, salih, âbid, zâhid birisidir"¹⁵ şeklinde tanıtır.

Onun hayatını ele alan müellifler ilmî kabiliyetini ve geniş bir kültüre sahip olduğunu belirtirler. Daha çok tefsir, kelâm, belagat, fıkıh ve usûl-i fıkıh sahasında meşhur olmuştur.

¹² Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, MEB, İstanbul, 1971, I, 186. Beyzâvî'nin farklı vefat tarihi ile ilgili tartışmaları, Subkî'nin *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra* adlı eserini tahkik eden Abdulfettah Muhammed el-Hulv ve Mahmud Muhammed et-Tanâhî ele alırlar. Bkz. Subkî, *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra*, (tah. Abdulfettah Muhammed ve Mahmud Muhammed), Matbaatü İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurakâhu, Mısır, 1964, VIII, 157, Dipnot: 2.

¹³ Subkî, *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra*, VIII. 157; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 186-187; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, s. 645-646; Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, İstanbul, 1992, VI, 100.

¹⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 186.

¹⁵ Subkî, *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra*, VIII. 157.

Bilhassa Usulü'd-Din ile Usulu'l-Fıkhın arasını cem etmiştir. Ayrıca din ve hikmet ilimlerine, Arap dili ve edebiyatına ait bilgileri de ilave etmiştir. Eserleri onun iyi bir eğitim aldığı ve iyi hocalarda yetiştiğini ve sağlam bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir.¹⁶ Katıldığı münazaralarla ün kazanmış, asrındaki âlimlerden olan İbn Mutahhar el-Hillî ile yazılı münazaralarda bulunarak, ona karşı üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Kadılık görevinde alınmasından sonra Tebriz'e gitti.¹⁷ Burada vezirin de hazır bulunduğu bir ilim meclisine katılarak ilmî vukufiyetini gösterdi. Böylece vezirin de takdirini kazanıp tekrar Şîraz kadılığına tayin edilmesini istedi. Vezir bu isteğini yerine getirdi. Bir müddet bu görevi sürdürdükten sonra, kadılıktan ayrılarak Tebriz'e yerleşti ve ömrünün geri kalan kısmını ilim, ibadet ve riyâzetle geçirdi. Bu arada Tebriz'de karşılaşmış sohbetlerinden faydalandığı şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kütahtâ'î'den kadılığa tayini için vezir nezdinde teşebbüste bulunmasını rica etmişti. O da kendisini ziyarete gelen vezire, Beyzâvî'yi göstererek; "Şu yanındaki adam cehennemden seccade kadar bir yer talep etmektedir" diyerek kadılığa iade edilmesini istemiş, vezir de şeyhin emrini derhal yerine getireceğini söylemişti¹⁸. Ancak Beyzâvî şeyhin bu anlamlı sözlerinden etkilenerek talebinden vazgeçmiş ve kalan ömrünü Tebriz'de eserler telif etmekle geçirmiştir.¹⁹

Onun telifatının en önemlisi ve meşhur olanı tefsir ilmîne aittir. Dolayısıyla onun bu sahadaki yerine kısaca göz atılması yerinde olacaktır.

a-Tefsir İlmindeki Yeri ve *Envârü't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* Adlı Eseri

Tefsir doğrudan Kur'an'la ilgili bir ilim olup, kısaca ifade edilecek olursa, Kur'ân-ı Kerim'i anlama, tahlil etme çaba ve çalışmalarını içine alır. Bunun için de bütün dinî ilimlerin yanında Arap edebiyatını da iyi bilmek gerekir. Tefsir âyet, hadis, sahabe sözü, dil kaideleri ve ulemânın görüşleri dikkate alınarak yapılmalıdır. Bir îcaz (ihtisar)²⁰ harikası kabul edilen *Envârü't-Tenzîl*, onun tefsirciliğini gösteren en önemli kaynaktır.²¹

Kadı Beydavî, bu eserin girişinde ifade ettiğine göre, tefsir konusunda sahabenin büyüklerine, tabiin âlimlerine, onların dışında kalan selef-i salihine ait görüşlerin özünü ihtiva eden ve muteber kurrâdan nakledilen şaz kıraatler de dahil olmak üzere bütün kıraat

¹⁶ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, s. 646.

¹⁷ Subkî, *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra*, VIII. 158; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 186-187; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, s. 646; Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 100.

¹⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 187

¹⁹ Subkî, *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra*, VIII. 158; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 186-187; Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 100.

²⁰ Gazâlî tefsir yapılırken iktisat yolunun tutulmasının gerekli olduğunu ifade etmiş ve yazılacak tefsirin Kur'ân'ı Kerim'in üç mislinden fazla olmamasına dikkat çekmiştir. Bkz. Kazan, Ramazan, "el-Gazâlî'nin Eserlerinde Kullandığı ilmî ve Edebî Üslûp" *EKEV Akademik Dergisi*, Sayı:59, Erzurum, 2014, s. 238.

²¹ Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 100.

vecihlerine, ayrıca belağat inceliklerine yer veren bir tefsir yazmayı arzu etmiş, ancak böylesine zor bir işin kendi bilgi seviyesini aştığını düşünerek bundan vazgeçmişti. Nihayet ilmî birikiminin yeterli seviyeye ulaştığı yaşlılık döneminde istihare yaptıktan sonra tasarladığı eseri yazmaya karar verdi.²² Katib Çelebi, onun bu kararında, şeyhi Muhammed b. Muhammed el-Kütahtâî'nin etkili olduğunu nakleder.²³

O ne çok hacimli ne de çok küçüktür. Ehl-i sünnet usûlü üzere deliller vererek Arap dilinin kaidelerinin verdiği imkânlar nisbetinde ayetleri tefsir ve te'vil eder. Ayrıntıya girmeden öz bir şekilde meseleleri faydalı olan yönlerini vermeye çalışır. Sarf, nahiv, lügat, mantık, kıraat, tarih, kelim ile ilgili konuları bazen çok kısa ve özlü bir şekilde verdiği için bir kısım noktaları mübhem bırakmakla itham edilir. Kevni ilimler yönünden bu esere bakılacak olursa, bu günkü müsbet gelişmeler ışığında pek çok eksiklikler bulunabilir. Burada eserin yaklaşık hicri VII. asrın ikinci yarısında yazıldığını belirtmek yerinde olacaktır. Buna rağmen Neml suresi 88. ayetini “*Dağları görürsünüz, onları yerinde durur sanırsınız*” tefsir ederken dünyanın döndüğüne işaret etmektedir. Bunu ispat için büyük cisimler tek bir cihete hareket ettiklerinde, hareketi fark edilmez, diyerek zahirde gözün aldanabileceğine dikkat çekmiştir.

En önemli kaynakları Zemahşerî'nin *Keşşâf*¹, Razi'nin *Mefâtihu'l-Gayb*'i olmuştur. Yine Ragıb el-İsfehânî'nin *Müfredât*'ın'dan da istifade etmiştir. Ancak Surelerin faziletlerine dair mevzu haberleri tefsire soktuğu için ağır bir şekilde tenkit edilmiştir.²⁴ Zaten bizim çalışmamızın önemli kısmı bu hadisler üzerine olacaktır.

Bu eserde Beyzâvî rivâyet ve dirâyet metodlarını beraber kullanmıştır. Ayetler tefsir edilirken diğer ayetlere ve hadislere, sahabe sözlerine ve tabiîn görüşlerine başvurmuş, bunların zayıf olanlarına (فيل) ve (زوي) ifadeleriyle işaret etmiştir. Eserde geçmiş önemli müfessirlerin görüşleri özetlendikten sonra, akli ve dil kaidelerine dayanarak yeni görüşler ilave etmek suretiyle, dirayet metodunu uygulamış ve böylece tefsir ilmîndeki gücünü göstermiştir. İtikad ile ilgili ayetleri tefsir ederken Mutezile ve Ehl-i sünnet, fikhi konularla ilgili ayetleri tefsir ederken, Hanefî ve Şafî arasındaki ihtilaflara değinmiştir.²⁵

Beyzâvî'nin müfessirliği şu noktalarda eleştirilmiştir:

aa-Âyetlere verdiği mânalar birbiriyle çelişmekte ve bazı hatalar ihtiva etmektedir.

ab-Sûrelerin sonunda zayıf ve bazen de mevzu hadislere yer vermiştir.

ac-Âyetleri felsefî yorumlara tâbi tutmuş, Kur'an'ı re'y ile açıklayıp rivâyet yolunu terketmiştir.

²² Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts. I, 11.

²³ Kâtip Çelebi, *Keşfi'z-Zunûn*, I, 187.

²⁴ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, s. 647-658.

²⁵ Cerrahoğlu, İsmail, “Envâru't-Tezîl ve Esrâru't-Te'vîl Beyzâvî'nin Kur'ân Tefsiri” *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 260-261.

ad-Mecaz ve kinayelere dayanarak yaptığı bazı te'viller sebebiyle Sünnî tefsir çizgisinden çıkmıştır.

ae-Az da olsa İsrâiliyat'a yer vermiştir. Âmilî'nin Beyzâvî tefsirinde hatalı ve çelişik bulunduğu bilgiler, resulün tarifi meselesiyle Tevrat'ın Hz. Musa'ya Firavun'un ölümünden önce veya sonra nazil olması ve Hz. Süleyman'ın Beytül-makdis'i yapmasından önce veya sonra hacca gitmesi gibi önemli olmayan tarih ihtilâflarına dairdir²⁶. Dolayısıyla tefsirinde bu nevi konularda birkaç hata bulunsa bile bunlar onun tefsirciliğine gölge düşürecek ağırlıkta değildir.²⁷

Kâtip Çelebi, Beyzâvî'nin tefsirinde zayıf hadisler bulunduğu meselesine temas ederek onu savunmaya girmesi, tefsirine aldığı hadislerin kabul edilmesi talebi²⁸ Hadis usulü açısından uygun değildir.

Mecaz ve kinayelerin ışığı altında âyetlere getirdiği yorumlar dolayısıyla Sünnî bir müfessir sayılamayacağı şeklindeki itirazın da ilmî değeri yoktur. Meselâ meleklerin arşı "taşımalarını" ve etrafında "dönmeler"ini, onu korumaları ve işleriyle ilgilenmeleri²⁹ tarzında açıklaması Ehl-i sünnet anlayışına aykırı bulunmuştur. Hâlbuki bu yorum belagat ilmîne göre uygun bir açıklamadır. Nitekim "haml"/(taşımak), Kur'an'da mecazî mâna ile kullanılmıştır³⁰.

Molla Gürânî'nin, adını zikretmeden Beyzâvî'ye yönelttiği tenkitler ise müellifi bilinmeyen *el-Fütûhâtü'r-rabhâniyye fî def'i's-şübühâtü'l-Kur'âniyye* adlı risalede cevaplandırılmıştır. Daha o zaman dünyanın yuvarlak olduğunu tefsirinde belirterek tabii ilimlerdeki vukufunu da gösteren Beyzâvî kendisinden sonra gelen müfessirlere kaynak teşkil etmiş ve tefsirdeki şöhreti günümüze kadar ulaşmıştır.³¹

Meşhur olan tefsirinin şerh, haşiye, talikler pek çoktur. Bu çalışmaların sayısının 250'den fazla olduğu zikredilir.³² Kâtip Çelebi, kendisinin ulaşabildiği ve zamanında meşhur olmuş 42 eseri ve müelliflerini zikreder. Onun zikrettiği bazı **haşiyeler** ve **ta'likler** şunlardır:

Haşiyeler

Şeyh Muslihuddin Mustafa (951/1544)

Fatih Sultan Mehmed'in hocası İbn Temcîd (890/1485)

Zekeriya b. Muhammed el- Ensârî (962/1555)

Es-Suyutî (911/1505)

Baba Nimetullah b. Muhammed en-Nahcivânî (900/1494)

²⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl ve Esrârü't-te'vîl*, III, 63, 291, 389, 404, 490; IV, 84; Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 100-101.

²⁷ Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 100.

²⁸ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 188; Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 100.

²⁹ Ayrıca aynı açıklamalar için bkz. Katip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, 188.

³⁰ el-Ahzâb 33/72; Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 101.

³¹ Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 101.

³² Bkz. Cerrahoğlu, İsmail, "Envâru't-Tezîl ve Esrârü't-te'vîl Beyzâvî'nin Kur'ân Tefsiri" XI, 261.

Ebu Fadl el-Kureşî (945/1539)

Şemseddin Muhammed b. Yuisuf el-Kirmânî (786/1384)

Ta'likler

Muslihu'd-Din Muhammed el-Lâra (977/1569)

Muhyiddin Muhammed b. Kâsım (904/1498)

Mevlâ Zkeriyâ b. Bayram el-Ankaravî (1001/1593)

Mevlâ Mustafa b. Muhammed Bustan Efendi (977/1569)

Mevlâ Muhammed b. Abdulganî (1036/1627)³³

Ayrıca Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman (1031/1622) eseri ihtisar etmiştir. Muhammed b. Abdurraûf el-Münâvî (1031/1622) *el-Fethu's-Semavî fi Tahrici Ehadisi'l-Beydavî*³⁴ ve Himmî Zade Muhammed b. Hasen ed-Dımeşkî'de bu tefsirin hadislerini *Tuhfetu'r-Ravî fi Tahrici Ehadisi'l-Beydavî*³⁵ adlı eserinde tahrîç etmişlerdir.³⁶

Özellikle *Envârü't-Tenzil*'in, felsefe, kelim ve tabiat konularına dair açıklamaları belâgat kaideleriyle mezcedip edebî bir üslupla ortaya koyması onun beğenilen özellikleri arasındadır. İstanbul, Kahire, Bombay, Leknev gibi ilim merkezlerinde birçok defa basılan eseri H.O.Fleischer Leipzig'te neşretmiş (1846-1848), bu neşri esas alan Winand Feel tarafından hazırlanan bir fihristle beraber aynı yerde tekrar(1878) tarihinde basılmıştır.

Eserin türkçe tercümesi Doç. Dr. Şadi Eren tarafından yapılarak 2010 yılında Selsebil yayınları tarafından 4 cilt olarak basılmıştır.³⁷

b-Beyzâvî'nin Diğer İlimlerdeki Yeri

Daha çok tefsir ilmîndeki eseriyle meşhur olan Beyzâvî'nin bu ilimde otoritesini ortaya koyarken diğer ilimlerde de bilgi sahibi olduğu aşikârdır. Bu ilimler başta Hadis, Kelam ve Fıkıh olmak üzere, Sarf, Nahiv, Mantık, Belagat, Tarih, Astronomi, Kozmoğrafya vs. şeklinde zikredilebilir.

Felsefî kültürün yaygın olduğu bir dönemde yaşadığı için felsefe ile ilgilenmiş, kendisinden önce Râzî ile Âmidî'nin başlattığı felsefe ile kelâmı birleştirme işini daha da ileri götürerek iki ilmin meselelerini birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde birleştirmiştir. Bu metoduyla daha sonra gelen Tefâtânî ve Cürçânî'yi etkilemiştir. Beyzâvî felsefe ile kelâmı

³³ Kâtip Çelebi, *Keşfü'l-zunûn*, I, 188-198.

³⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfü'l-zunûn*, I, 193.

³⁵ İbn Himmât ed-Dımaşkî'nin *Tuhfetu'r-râvî fi tahrici ehâdisi'l-Beyzâvî* (تحفة الراوي في تخریج أحاديث البيضاوي) isimli eseri dışındaki diğer eserleri şunlardır: *Kalâidü'd-Dürer alâ Neticeti'n-Nazar*, *Silsiletü'l-İsnâd*, *er-Ravdu'n-nadîr fimâ kîle fi'l-Hadîr* ve *el-Kavlü's-sedîd fi cevâzi't-taklîd*.

³⁶ Bkz. Cerrahoğlu, İsmail, "Envârü't-Tezîl ve Esrârü't-Te'vîl Beyzâvî'nin Kur'ân Tefsiri", XI, 261.

³⁷ İsmail Cerrahoğlu, "Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl Beyzâvî'nin Kur'ân Tefsiri " XI, 260-261.

birleştirmesine rağmen kelâmcıların görüşlerini savunmuş, hatta bazen selefî görüşlerini benimsemiştir. Dil ile ikrara verdiği önemle, iman konusunda Eş'arîler'den farklı düşünmüş bir kelâmcı olarak görünmektedir.³⁸

Kelami görüşleri üzerine Türkiye'de yüksek lisans çalışması yapılmıştır. 2006 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç. Dr. Abdulaziz Hatip'in danışmanlığında, Harun Abacı tarafından yapılan araştırmanın adı, *Beydavi ve Neseî'î'de İ'tizal Etkilerinin İncelenmesi (Beydavi ve Neseî'î Tefsirlerine Eleştirel Bir Yaklaşım)* [A study on the i'tizali effects on the Baydawi and nasafî's exegesis (a critical approach to the exegesis of baydawi and nasafî)'dir.

Bu çalışmada özet olarak şunlar dile getirilmiştir:

Zemahşerî, Mu'tezilî bir âlim olup tefsirinde de Mu'tezilî fikirler çerçevesinde âyetleri yorumlamasından dolayı kaleme aldığı *el-Keşşâf* adlı eseri Mu'tezile mezhebinin tefsirlerinden kabul edilmektedir. Ancak dil özellikleriyle ilgili yorumları çok takdir edilen böyle bir tefsirden istifadeyi sağlamak ve i'tizâlî fikirlerin ayıklanıp mezhebî etkisini önlemek amacıyla Beyzâvî ve Neseî'î'nin *el-Keşşâf*'tan çok fazla alıntılar yaparak kendi tefsirlerini yazmalarından dolayı âlimlerin çoğu Beyzâvî ve Neseî'î'nin tefsirlerini *el-Keşşâf*'ın bir özeti kabul etmektedir. Ancak özet olduğunu söyleyebilmek için fikrî temelleri bakımından da aynı özellikleri taşıması gerekir. Dil açısından fikrî temelleri aynı olduğu için bu yönüyle özet kabul edilebilir. Ancak kelâmî ve fikhî açıklamalarda da özet olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira Beyzâvî ve Neseî'î, *el-Keşşâf*'ı kendi kelâmî ve fikhî mezheplerinin potasından geçirip fikirlerini süzerek kendi fikirlerini yansıtacak şekilde tekrar düzenlemişler. Bu açıdan bu iki tefsiri orijinal tefsir kabul etmek mümkün görünmektedir. Bununla birlikte her iki müfessirin eleştirmeden kendi tefsirlerine aldıkları bazı i'tizâlî görüşler de tespit edilmiştir. Ancak Beyzâvî ve Neseî'î'nin i'tizâlî yansıttığını düşündüğümüz görüşlerin sayısının azlığı tefsirlerine zarar vermediğini düşünebiliriz.

Beyzâvî, Usûl-i fıkha dair eserleriyle dirayetini de kabul ettirmiştir. Onun bu yönünü Celâleddin Abdurrahman, *el-Kâdî Nasîrüddîn el-Beyzâvî ve eseruhû fî usû-li'l-fikh* adlı kitabında ele almıştır. Beyzâvî usûl-i fıkhta Fahreddin er-Râzî ile Tâceddin el-Urmevî'nin tesirinde kalmış ve eserlerini bunların metoduna uyararak telif etmiştir. Fıkıhtaki yerini de Ali Muhyiddin el-Karadâğî, *el-Gâyetü'l-kusvâ*'nın mukaddimesinde ele alarak incelemiştir. Beyzâvî'nin şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kütahtâî ile olan ilişkileri ve eserlerindeki bazı görüşleri onun tasavvufla da ilgilendiğini gösterir mahiyettedir. Beyzâvî'nin tasavvufî görüşleri hakkında fazla bilgimiz yoktur. Eserleri uzun müddet Osmanlı medreselerinde ve

³⁸Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 101.

diğer ilim meclislerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.³⁹

2-Hocaları

Fars emîrinin Moğollar'la iyi geçinmesinin bir sonucu olarak Moğol istilâsından kurtulmuş bulunan ve bu sebeple de istilâdan kaçan komşu ülkelerin âlimlerine sığınak teşkil eden Şîraz'da geniş bir ilmî çevre buldu. Babasından icazet aldıktan sonra herhangi bir ilmî seyahate gerek kalmadan kendi memleketindeki Ehl-i sünnet âlimlerinden aklî ve naklî ilimleri tahsil etti. Bununla beraber babasının dışında doğrudan kendilerinden faydalandığı hocalarının kimler olduğu hakkında fazla bilgi yoktur. Bazı kaynaklar onun Bağdat'ta da öğrenim gördüğünü kaydeder.

Hocaları arasında Nasîrüddîn-i Tûsî ve Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin bulunduğu nakledilirse de bu uzak bir ihtimaldir.⁴⁰

Şeyh Muhammed b. Muhammed el-Kütahtâî (veya el-Kühcânî) tasavvufa meylinde etkin olan hocalarından biridir.⁴¹

3-Öğrencileri:

Babasının vefatından sonra Fars Emîri Abaka tarafından Fahreddin eş-Şîrâzî'den boşalan Şîraz kâdılkudâtlığına tayin edilen Beyzâvî, bir müddet bu görevde kaldı,⁴² bir taraftan da talebe yetiştirdi. Kemâleddin el-Merâgî, Abdurrahman b. Ahmed el-İsfahânî, Ahmed b. Hasan el-Cârberdî ve Zeynüd-din el-Henkî (veya Hebkî) meşhur talebelerindendir.⁴³

4-Eserleri:

Tefsir, Hadis, Fıkıh, Usul, Kelâm, Mantık, ahiv, Belagat ve Tarih bilimlerinde mütehassıs idi. Tefsir, fıkıh, kelam ve dilbilgisi konularında eserler kaleme aldı. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* onun tefsire dair yazdığı en meşhur ve en önemli eseridir.

Subki (771/1369), Beyzâvî'nin diğer en önemli eserlerini usul-i din/kelam hakkında *et-Tavâliu* ve *el-Misbâh*, fıkıh alanında *en-Nihâtetu'l-Kusvâ*, usulü fıkıh sahasında *el-Minhâc*, tefsirde *Muhtasaru'l-Keşşâf*, hadis ilmî alanında *Şerhu'l-Mesâbih*⁴⁴ şeklinde verir. Kısaca bazı eserlerini tanıtmaya çalışalım.

³⁹ Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 101-102.

⁴⁰ Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 100

⁴¹ Katip Çelebî, *Keşfü'l-zunûn*, I, 187.

⁴² Katip Çelebî, *Keşfü'l-zunûn*, I, 187.

⁴³ Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, VI, 100.

⁴⁴ Subkî, *Tabakâtü's-Şafiyyeti'l-Kübra* VIII. 157.

a-*Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. Bu onun en ünlü Kur'ân tefsiridir. Zemahşeri'nin *Keşşaf* adlı eserinden yararlanarak yazdığı bu tefsiri, islam dünyasında çok tutuldu ve hakkında birçok şerhler kaleme alındı.

Bu tefsir üzerine Türkiye'de yüksek lisans ve doktora çalışmaları da yapılmıştır:

1990 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Suat Yıldırım'ın danışmanlığında Mustafa Erkekli tarafından yapılan tez, *Beyzavi Tefsirinin tenkidine dair yazılmış İthaf ve İs'af adlı eserlerin tahkiki* adını taşımaktadır.

b-*Tavâliu'l-Envâr min Metâlii'l-Enzâr*

Kelam ilmî alanında yazılmış mutasar bir kitaptır.⁴⁵ Bu eser üzerine Türkiye'de yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Bu çalışma 1997 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Doç.Dr. Kasım Turhan'ın danışmanlığında, Kamil Tiftik tarafından yapılmış olup *Kadı Beyzavi'nin "Tavali`u`l-Envar" ının Mustafa Sıtkı'ya Ait Tercümesi* isimini taşımaktadır.

c-*Lübbü'l-lübâb fi İlmi'l-İ'râb*, dilbilgisiyle ilgilidir. Bu eser üzerine Türkiye'de yüksek lisans çalışması yapılmıştır. 2006 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Ahmet Turan Arslan'ın danışmanlığında Mahir Hamidov yaptığı çalışma *İbnu El-hacib'il El-kafiye'se ile el-Beydavi'nin Lübbu'l Elbab fi İlmi'l-İ'râbi'nun mukayesesi* [The comparison between Ibnu el-Hacib'il's el-Kafiye and el-Beydavi's Lübbu'l Elbab fi İlmi'l-İ'râb] isimini taşımaktadır.

Bu çalışmada özet olarak şunlar dile getirilmiştir:

Asırlar boyunca İslâm âleminin dört bir tarafında okutulan Kâfiye üzerine yüzden fazla şerh, hâşiye ve ta'lik yapılmıştır. İlim dünyasına verdiği eserleriyle, özellikle de Kâfiye isimli nahve dair muhtasar eseriyle kendi damgasını vuran İbnu'l-Hâcib, filolojik çalışmalarda başvuru kaynağı olmuştur.

Beyzâvi'nin, Kâfiye üzerine yapmış olduğu muhtasarı karşılıklı mukayese ederek farklılıkları ortaya koymaya çalıştık. Genel olarak muhtasar nahiv hakkında ve her iki eser hakkında bilgi verdikten sonra eserlerin mukayeselerini yaptık. İbnu'l-Hâcib'in, ihmal ettiği, Beyzâvi'nin ise önemli gördüğünden dolayı verdiği bazı konuları belirtmeye çalıştık. Sonda da her iki eserin Arapça metnini vererek eserde geçen âyet, şiir, atasözlerinin tahririni yapmakla beraber metinde ismi geçen nahiv bilginleri hakkında bilgi vermeğe çalıştık.

⁴⁵ Abdulfettah Muhammed ve Mahmud Muhammed, Subkî *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra*, s.157, Dipnot: 1.

d-*Nizâmü't-Tevârîh*. Hz. Adem'den 674/1275'e kadarki olaylardan söz eden farsça bir eserdir. Latinceye tercüme edilmıştır.⁴⁶ Bu eser üzerine Türkiye'de yüksek lisans çalışması yapılmıştır.

Tez 1997 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof.Dr. M. Nazif Şahinoğlu hocanın danışmanlığında Haşim Karakoç tarafından yapılmış olup, *Kadı Beyzavi ve Nizamu't-Tevarih'inin edisyon kritiği ve tahlili* [Qadı Bayzavi's life and edition critic and analysis of his book which is named Nizamu't-Tevarikh] adını taşımaktadır.

Bu çalışmada özet olarak şunlar dile getirilmiştir:

Bu çalışma Kadı Beyzâvî ve Nizâmu't-tevârîh adlı eserinin edisyon kritiği ve tahlilinden ibarettir. İslâm dünyasının önemli simalarından biri olan ve İslâmî ilimlerin hemen hemen hepsine dair eserler telif ederek " Allâme " unvanı kazanan Kadı Beyzâvînin hayatı, eserleri ve ilmî kişiliğinin önemi tartışılmaz bir gerçektir. Tez konumuz olan bu eserinde Hz. Âdem'den itibaren son tarih olarak verilen 687/1288 yılına kadar geçen Pişdâdiler, Keyâniler, Eşkâniler, Sâsâniler, özellikle Peygamberler tarihi ve ayrıca Raşid Halifeler, Emevîler, Abbasîler, Saffâriler, Sâmâniler, Gazneliler, Deylemler, Selçuklular, İsmâîliler, Salgurlular, Hârizmliler ve az da olsa Moğollar hakkında değerli bilgiler ihtiva eden bu eser tarih alanında yapılacak çalışmalara kaynak olması bakımından önemlidir. Birinci bölümde, Kadı Beyzâvînin hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği üzerinde duruldu. İkinci bölümde, *Nizâmu't-tevârîh*'in tahlili, dil ve üslûbu, el yazması nüshaların tavsifleri ve neşre hazırlanan metnin imlâ özellikleri üzerinde duruldu. Üçüncü bölümde, hazırlanan Farsça metnin Türkçe tercümesi verildi. Dördüncü bölümde, Neşre hazırlanan " Nizâmu't-tevârîh'in " Farsça metni yer aldı. Metni oluşturan sayfa sonlarında metinle ilgili varyantlar ve gerekli görülen yerlerde açıklamalar yapıldı. Metnin sonuna da isim, yer ve kitap indeksi eklendi.⁴⁷

5-Vefatı

Beyzâvî'nin vefat tarihi konusunda değişen ve farklı rakamlar verilir. Ancak kaynakların çoğu onun 685/1286 veya 691/1291 yılında Tebriz'de vefat ettiğini ve şeyhinin yanına defnedildiğini belirtir.⁴⁸

⁴⁶ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 186-188; ez-Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002, IV, 110; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, 644; Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî", *DİA*, VI, 102.

⁴⁷ YÖK resmi sitesinde tezler bölümü.

⁴⁸ Subkî, *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra*, VIII, 157; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, I, 186-187; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr, Yayınlar, Ankara, 20009, s. 645-646; Yavuz, Yusuf Şevki, "Beyzâvî" *DİA*, İstanbul, 1992, VI, 100.

B-DİRAYET TEFSİRLERİ VE BEYZÂVÎ TEFSİRİNİN HADİSLERİ ELE ALIŞI

1-Dirayet Tefsirleri

Kur'ân âyetlerini, âyetler ve hadislerle tefsîr etmekle yetinmeyip dil, edebiyat, din ve çeşitli bilgilere dayanılarak, akıl ve içtihatla yapılan tefsîre denir. Dirâyet tefsîrine re'y tefsîri de denir.

Dirâyet tefsîrinde; kelimelerin etimolojik yapısı, hakikat veya mecaz oluşu, cümlelerin tahlili, emir ve yasakların ne ifade ettiği, sözün bağlamı ve belâğat yönleri dikkate alınır. Müfessir, ilmî gücüne göre âyetleri yorumlar. Dirâyet tefsîrinin makbul olabilmesi için bu tefsîrin, İslâm'ın ruhuna, Kur'ân ve sünnet bütünlüğüne uygun olması gerekir. Aksi takdirde bu tefsîr, ilhadî bir tefsîr olur.

Bu metotla yazılan tefsîrlere şunları örnekler verebiliriz:

- 1-Zemahşerî (538/), *el-Keşşaf an Hakaik*
- 2-Fahredden er-Razî (606/1209), *Mefatihul-Ğayb*
- 3-Kadı Beydavî (691/1286), *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*
- 4-Neseî (710/1310), *Medariku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*
- 5-Hâzin (741/1340), *Lübabu't-Te'vil*
- 6-Ebu Hayyan el-Endülüsî (745/1344), *el-Bahru'l-Muhit*
- 7-Nisaburî (730/1330), *Ğaraibu'l-Kur'an*
- 8-Hatib eş-Şirbinî (976/1569), *es-Siracu'l-Münir*
- 9-Ebu's-Suud Efendi (982/1574), *İrşadu'l-Akli's-Selim*
- 10-Âlûsî (1270/1854), *Ruhu'l-Meanî*⁴⁹

2-Beyzâvî Tefsirinin Hadisleri Ele Alışı

Envâru't-Tenzil'de rivâyet ve dirayet metodları birlikte kullanılmıştır. Ayetler tefsir edilirken diğer ayetlere, hadislere, sahabe sözlerine ve tabiinin görüşlerine başvurulmuş, bunların zayıf olanlarına "kile" veya "ruviye" ifadesiyle işaret edilmiştir⁵⁰.

Hadisleri senetsiz rivâyet eder. Fakat sahabenin adını verir. Mesela bismelenin Fatiha'dan olup olmadığı meselesinde Ebu Hüreyre'den ve Ummü seleme'den iki rivâyet aktarır. Böylece bismelenin Fâtiha suresine dâhil olduğunu hadislerden delil getirerek

⁴⁹ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr, Yayınlar, Ankara, 2009, s. 602; Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, M.Ü.İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.167-194.

⁵⁰ Cerrahoğlu, İsmail, "Envâru't-Tezil ve Esrâru't-Te'vîl Beyzâvî'nin Kur'ân Tefsiri" *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 260-261.

söyler.⁵¹ Dolayısıyla o, tefsir metodu olarak hadislerden nakiller yaparak rivâyet tefsiri üslûbunun gereğini yerine getirir.

Envaru't-Tenzil, az sayıdaki İsrailiyyat'ın yanında surelerin faziletlerine dair uydurma ve zayıf hadislere yer vermesi gibi hususlarda bazı âlimlerce tenkit edilmiştir. Kâtib Çelebi, Beyzâvî'nin tefsirinde zayıf hadisler bulunduğu konusunda “kalp gözü açılmış ve rabbinin ilhamlarına mazhar olmuş bir âlim olan Beyzâvî için cerh ve ta'dîl kaidelerini kullanmanın isabetli olmayacağını” söyler. Ayrıca onun tefsirine aldığı hadislerin kabul edilmesini ister.⁵² Ancak bu görüşün hadis usulü açısından uygun görülmesi mümkün değildir. Beyzâvî'nin kusurları ilim adamlarının çoğunluğu tarafından önemli hata olarak değerlendirilmiştir. Envaru't-Tenzil’inde bu tür rivâyetlerin bulunması, Zemahşerî'nin *el-Keşşaf*’ındaki rivâyetleri aynen iktibas edildiğini göstermektedir.

İsmail Hakkı Bursevî, başta Keşşaf sahibi olmak üzere, Beyzâvî’ ve Ebu’s-Suud efendinin de zikrettiği mevzu hadisler hakkında âlimler ileri geri konuşmuşlar, bazıları kabulü, İmama Sâğânî gibi bazıları da uydurma olduğu iddialarına dayanarak kabul etmeme yolunu tutmuşlar der. Sonra da, Allah affetsin bu fakir kula zahir olan bu hadisler ya sahihtir, ya sakim/zayıf veya mevzudur Eğer sahih iseler söylenecek söz yoktur. (...) Eğer mevzu iseler, Hâkim ve başkaları ifade etmişlerdir ki, “zahidlerden bir adam Kur’ân ve surelerin faziletleri hakkında hadis uydurmuş, ona bunu niçin yaptın denilince “insanların Kur’ân’dan uzaklaştığını görüp buna engel olmak istedim” demiş. Bu şahsa Hz. Peygamber’in “kim bana kasten yalan isnâd ederse, cehennemdeki yerine hazırlansın” buyurduğu söylenince o şahıs “ben Hz. Peygamber’in aleyhine değil, lehine yalan söyledim” demiştir.⁵³ Daha sonra İsmail Hakkı, bu şahsın maksadını anlatarak bu tür rivâyetleri kabul ettiğini ve savunduğunu ortaya koymaktadır. Buradan hareketle Ahmet Yıldırım, şöyle bir soru yölendirir: Bir mümin hakkında yalan söylemek tasavvur edilemez ve yadırganırken Hz. Peygamber’e isnad edilen yalan nasıl kabul edilebilir?⁵⁴

İfade edelim ki isnadı zayıf ve mevzu olan bir rivâyete müellifimizin alanındaki otoritesinden veya Kur’ân-ı Kerim kıraatı gibi fazilete teşvik’inden dolayı sarılmanın, hadis diye almanın makul bir izahı söz konusu olamaz. Dolayısıyla Beyzâvî’yi haklı çıkarma gibi gayretlerin doğru olmadığını söylemek durumundayız. Netice olarak Beyzâvî’nin uydurma hadisleri rivâyet etmesi bunu da daha çok surelerin faziletine dair yapması, Hadis ilimleri

⁵¹ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts. I, 18-19.

⁵² Kâtib Çelebi, *Keşfi'z-Zunûn*, I, 188.

⁵³ Bursevî, İsmail Hakkı, *Tefsîru Ruhi'l-Beyân*, Beyrut, ts, III, 547-548; Krş, Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDVY., Ankara, 2000, .s. 64, Dip not: 186.

⁵⁴ Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, .s. 64.

açısından uygun değildir. Şimdi bu noktadan hareketle *Envâru't-Tenzîl*'deki zayıf ve uydurma rivâyetleri incelemeye başlayalım.

II. BÖLÜM

BEYZÂVÎ TEFSİRİNDE MEVZU/UYDURMA HADİSLER

A- MEVZU/UYDURMA HADİSLERİN SURELERE DAĞILIMI

Sözlükte mevzu (الموضوع) kelimesi, (وضع) filinin ismi mefulü olup mastarı, *kaldırmanın zıddı olan koymak, yere bırakmak, atmak, vurmak, savaşmak, uydurmak, icâd etmek, türetmek*⁵⁵ gibi anlamlara gelir. Hadisciler mevzu kelimesini Hz. Peygamber'in ağzından uydurulan ve iftira edilerek ona nisbet edilen söz manasında⁵⁶ kullanılırlar. O zaman kelime hadis ıstılahında Hz. Peygamber'in söylemediği bir sözü yalan ve iftira ile ona nisbet etmektir ki bu manada mevzu, yalan ve iftira ile ona nisbet edilmîş söz demektir.⁵⁷ İbn Salah (643/1245) Mevzu hadisi, zayıf hadislerin en fenası olarak nitelendirmiştir.⁵⁸

Uydurulmuş sözlerin Hz. Peygamber'e nisbetinde çeşitli sebepler de göz önünde bulundurulurken Mevzu hadisin tanımı daha geniş manada şöyle yapılabilir:

Başta İslam dinine kastedenler olmak üzere, mensup oldukları siyasî fırka ve hizipleri, fikhî mezhepleri, kabilelerini, dillerini, beldelerini, peşinden gittikleri imamlarını methetmek, halife ve emirlerin yanında mertebeler kazanmak, cami ve mescidlerde hitap ettikleri cemaatin teveccühüne nail olmak, halkın dini emirler ve nehiylere karşı rağbetini artırmak maksadıyla din düşmanlarının, yalancılardan ve cahillerin uydurdukları, sonra bu uydurulan şeylere derecelerini yükseltmek için tanınmış hadis ravilerinden düzdükleri isnadları ekleyerek hadismiş gibi Hz. Peygamber'e iftira ile isnad ettikleri yalan sözlere mevzu denir.⁵⁹

Suyûtî'nin (911/1505) *el-Câmiü's-sağîr* isimli hadis derlemesine *Feyzu'l-Kadîr ve et-Teyzîr* isimli iki şerh yazan Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b. Tâci'l-Ârifin b. Ali b. Zeynilâbidin el-Haddâdî el-Kâhirî **el-Münâvî** (1031/1622)⁶⁰ *el-Fethu's-Semâvî bi Tahrîci Ehâdîsi'l-Beyzâvî* isimli eserinin girişinde şöyle der:

"Zemahşerî'nin *Keşşâf*'ında geçen hadislerin tahriclerinin yapıldığına vakıf oldum. Fakat Kadî Beyzâvî'nin tefsirinde geçen hadislerin tahricine temas eden müstakil bir esere

⁵⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, 396-398.

⁵⁶ Kandemir, Yaşar, *Mevzu Hadisler*, s. 20.

⁵⁷ Koçyiğit, Talat, *Hadis İstılahları*, s. 225.

⁵⁸ İbn Salâh, Ebû Amr Osman, *Ulûmu'l-Hadîs*, s. 97.

⁵⁹ Koçyiğit, Talat, *Hadis İstılahları*, s. 225.

⁶⁰ Kâhire'de yaşamış ve Kâhire'de vefat eden Münâvî'nin yaklaşık 80 civarında eseri vardır. Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk. Kandemir, Mehmet Yaşar, "Münâvî, Muhammed Abdürraûf", *DİA*, İstanbul, 2006, 573-575.

: أَنَا اجْتَمَعْنَا هُنَا , فَرَأَيْنَا النَّاسَ قَدْ رَغِبُوا عَنِ الْقُرْآنِ وَزَهَدُوا فِيهِ , وَأَخَذُوا فِي هَذِهِ الْأَحَادِيثِ , فَفَعَدْنَا فَوَضَعْنَا لَهُمْ هَذِهِ الْقَضَائِلَ حَتَّى يَرْغَبُوا فِيهِ "

"el-Müemmel'in yanında Übey'den rivâyet olunan Kur'ân'ın fazileti ile ilgili bir hadis zikredildi. Bana sika biri anlattı (ismini de verdi). O da: Bana sika biri anlattı (ismini de verdi). O kişi de: Medâin'e geldim. Bu rivâyeti nakleden biriyle karşılaştım. Ona dedim ki: Bana anlat! Ben Basra'ya gitmek istiyorum. Cevaben: Kendisinden rivâyeti dinlediğimiz kişi şeker kamışçılığı yapanların arasında Vâsıt'tadır, dedi. Vâsıt'a geldim. Bir şeyhle karşılaştım. Ona dedim ki: Ben Medâin'deydim. Bir şeyh seni işaret etti. Ben Basra'ya gitmek istiyorum. Vâsıtlı şeyh: Benim kendisinden rivâyet ettiğim kişi şu anda Kellâ'dadır. Basra'ya giderek onunla Kellâ'da karşılaştım. Ona: Bana anlat, ben Abbâdan'a gitmek istiyorum, deyince Kellâ'daki şeyh: Benim kendisinden rivâyet ettiğim kişi Abbâdan'dadır dedi. Abbâdan'a geldim ve o şeyhle karşılaştım. Ona: Allah'tan kork, ne bu hadisin durumu, nereden uydurdun? Ben Medâin'e geldim. Oradaki raviye anlattım. Sonra Vâsıt ve Basra'ya geldim, seni işaret ettiler. Ben zannediyorum ki bunu nakledenlerin her biri vefat ettiler. Bu rivâyetin oluşum hikâyesini bana anlat bakalım, dedim. O da: Biz burada toplandık. Baktık ki insanlar Kur'ân'dan yüz çeviriyor, ondan uzaklaşıyor ve bu tür rivâyetlere önem veriyor. Biz de oturduk ve Kur'ân'ın faziletleri ile ilgili rivâyetleri uydurduk ki insanlar Kur'ân'a yönelsinler, cevabımı verdi."⁶³

Görülüyor ki sıkı bir takip sonucu hadisin uydurulduğu itiraf ediliyor. Uydurma bahanesi, insanları Kur'ân'a yönlendirmek olarak açıklanıyor. Her ne maksatla olursa olsun Hz. Peygamber'e söylemediği sözü isnad etmek, ona yalan isnad etmek demektir. Zaten Hz. Peygamber söylemediği sözü kendine isnad edenleri ciddi bir şekilde uyardığı ve bundan sakındırdığı sahih rivâyetlerde mevcut olduğu bilinmektedir.

Yine Übey b. Ka'b'a isnad edilen Kur'ân-ı Kerim'in surelerinin fazileti ile ilgili bir rivâyet şöyledir:

سمعت محمود بن غيلان يقول سمعت مؤملاً يقول حدثني شيخ بفضائل سور القرآن الذي يروى عن أبي بن كعب، فقلت للشيخ من حدثك؟ فقال حدثني رجل بالمدائن وهو حي فصرت إليه فقلت من حدثك؟ فقال حدثني شيخ بواسط وهو حي فصرت إليه، فقال حدثني شيخ بالبصرة فصرت إليه فقال حدثني شيخ بعبادان فصرت إليه، فأخذ بيدي فأدخلني بيتاً فإذا فيه قوم من المتصوفة ومعهم شيخ، فقال: هذا الشيخ حدثني، فقلت يا شيخ من حدثك؟ فقال لم يحدثني أحد ولكن رأينا الناس قد رغبوا من القرآن فوضعنا لهم هذا الحديث ليصرفوا وجوههم إلى القرآن.

⁶³ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, II, 466; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 242.

Übey b. Ka'b'dan Kur'ân'ın (sure sure) faziletlerine dair nakledilen rivâyetle ilgili olarak, Muhammed b. Ğaylan vasıtası ile el-Müemmel'den şunları aktarır: "Şeyhe dedim ki: Sana bu rivâyeti kim aktardı? O da Medâin'de bir adam anlattı. O şimdi hayattadır. Ben de ona gittim. Bu rivâyeti kimden naklettin? Dedim. O da Vâsıt'ta henüz hayatta olan biri anlattı dedi. Vâsıt'a gittim. O da Basra'da bir şeyh anlattı dedi. Ona gittim. Bu zat da Abbâdan'da bir şeyh anlattı dedi. Abbâdan'a geldim ve o şeyhle karşılaştım, elimden tuttu ve beni bir eve götürdü. Baktık ki orada mutasavvıflardan bir gurup oturuyorlar. Yanlarında da bir şeyh var. İşte bu şeyh bize anlattı, dedi. Ben: Ey şeyh! Sana bu rivâyeti kim anlattı, dedim. O da: Bana kimse anlatmadı. Biz baktık, gördük ki insanlar Kur'ân'dan yüz çeviriyor, ondan uzaklaşıyor ve bu tür rivâyetlere önem veriyor. Biz de Kur'ân'ın faziletleri ile ilgili rivâyetleri uydurarak onların yüzlerini Kur'ân'a çevirmek istemiştik, cevabını verdi."⁶⁴

Bazı lafız farklılıklarıyla beraber rivâyet edilen ve uydurulduğu da ikrar edilen bu sözler Übey b. Ka'b'ın rivâyet ettiği mevzu hadislerdir. Zaten Abdullah b. el-Mübarek de, Übey b. Ka'b'a nispetle nakledilen Kur'ân'ın faziletleri ile ilgili rivâyetleri zındıkların uydurduklarını sanıyorum demiştir.⁶⁵

Yine aynı şahsa nisbet edilen iki farklı rivâyeti, İbnü'l-Cevzî *el-Mevzuât* adlı eserinde uzun uzun zikredip yer vermesi, Übey'e isnad edilen Kur'ân surelerinin faziletine dair rivâyetlerin mevzu olduğunu gösteren diğer bir delillerdir. İbnü'l-Cevzî'nin aktardığı rivâyetlerden ilki şöyledir:

أَبَانَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنِ الْمُبَارَكِ قَالَ أَبَانَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُظْفَرِ بْنِ بَكْرَانَ قَالَ أَبَانَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ الْعَتِيقِيِّ قَالَ أَبَانَا يَوْسُفُ بْنُ الدَّخِيلِ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو الْعَقِيلِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَامِرٍ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرَانَ قَالَ حَدَّثَنَا بَدِيعُ بْنُ حَبَّانَ أَبُو الْخَلِيلِ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ زَيْدِ بْنِ جَدْعَانَ وَعِظَاءُ بْنُ أَبِي مَيْمُونَةَ كِلَاهِمَا عَنْ زُرِّ بْنِ حَبِيشٍ عَنْ أَبِي بَنِي كَعْبٍ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " يَا أَيُّ مِنْ قَرَأَ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ أُعْطِيَ مِنَ الْأَجْرِ فَذَكَرَ سُورَةَ سُورَةَ وَثَوَابَ تَالِيهَا إِلَى آخِرِ

الْقُرْآنِ.⁶⁶

Bu rivâyetin senedindeki şahısları zikretmeden metin kısmını dikkate alırsak, Ubey b. Kab Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder: *Hz. Peygamber bana ey Ubey! Kim Fatiha'yı okursa, ona sevap verilir* dedi. Sonra sure sure sayıp onlara verilecek sevapları Kur'ân'ın sonuna kadar zikretti.

İbnü'l-Cevzî'nin aktardığı rivâyetlerden aşağıdaki metinde de görüleceği üzere sureleri okumak gibi az bir amele karşı, çok sevabın verileceği ifadeleri oldukça dikkat

⁶⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzuât*, I, 241;

⁶⁵ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzuât*, I, 241;

⁶⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzuât*, I, 239.

çekicidir. Zira bunlar hadis âlimleri tarafından hangi hadislerin mevzu olduğunu gösteren en önemli delillerden biridir. Bu rivâyette ayrıca her bir sure için ayrı bir sevabın zikredilmesi ve bu yapılırken Fatihadan başlayarak, Âl-i İmran, Nisâ, Mâide, Enâm, Âraf, Enfâ, Yûnus, Hûd surelerinin adlarının zikredilip sonra da takip eden sureler ve okunmasının faziletleri Kurân'ın sonuna kadar devam ettirilir. Bu ikinci rivâyet ve sonrasında bu rivâyetle ilgili kaydettiği görüşleri aynen aktarmak konunun netleşmesi açısından oldukça önemlidir. Rivâyet şöyledir:

أَبْنَانَا الْمُبَارَكُ بْنُ خَيْرُونَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ خَيْرُونَ قَالَ أَبْنَانَا أَبُو طَاهِرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْعَلَّافِ قَالَ أَبْنَانَا
عُثْمَانُ بْنُ مُحَمَّدِ الْآدَمِيِّ قَالَ أَبْنَانَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي دَاوُدَ السَّجِسْتَانِيَّ إِذْنَا قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَاصِمٍ قَالَ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَارٍ
قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جَدْعَانَ وَعَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ عَنْ زُرِّ بْنِ حَبِيشٍ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ: "
إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضَ عَلَيَّ الْقُرْآنَ فِي النَّسَةِ الَّتِي مَاتَ فِيهَا مَرَّتَيْنِ وَقَالَ إِنَّ جَبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ
عَلَيْكَ الْقُرْآنَ وَهُوَ يَقْرَأُكَ السَّلَامُ. فَقَالَ أَبِي فَقُلْتُ لِمَا قَرَأْتُ عَلَيَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا كَانَتْ لِي خَاصَّةً فَحَصَنِي بِثَوَابِ
الْقُرْآنِ مِمَّا عَلَّمَكِ اللَّهُ وَأَطَّلَعَكِ عَلَيْهِ؟ قَالَ نَعَمْ يَا أَبِي أَيْمًا مُسْلِمًا قَرَأَ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ أُعْطِيَ مِنَ الْإِجْرِ كَأَنَّمَا قَرَأْتُ ثَلَاثِي الْقُرْآنَ وَأُعْطِيَ مِنَ
الْإِجْرِ كَأَنَّمَا تَصَدَّقْتُ عَلَيَّ كُلَّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ، وَمَنْ قَرَأَ آلَ عِمْرَانَ أُعْطِيَ بِكُلِّ آيَةٍ مِنْهَا أَمَانًا عَلَيَّ جِسْرَ جَهَنَّمَ، وَمَنْ قَرَأَ سُورَةَ النِّسَاءِ
أُعْطِيَ مِنَ الْإِجْرِ كَأَنَّمَا تَصَدَّقْتُ عَلَيَّ كُلَّ مَنْ وَرَّثَهُ مِيرَاثًا، وَمَنْ قَرَأَ الْمَائِدَةَ أُعْطِيَ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَمَحَى عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ وَرَفَعَ لَهُ عَشْرَ
دَرَجَاتٍ بَعْدَ كُلِّ يَهُودِيٍّ وَنَصْرَانِيٍّ تَنَفَّسَ فِي الدُّنْيَا، وَمَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْإِنْعَامِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ، وَمَنْ قَرَأَ الْأَعْرَافَ جَعَلَ
اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ إِبْلِيسَ (1)، وَمَنْ قَرَأَ الْإِنْفَالَ أَكُونَ لَهُ شَفِيعًا وَشَاهِدًا وَبَرِيًّا مِنَ النِّفَاقِ، وَمَنْ قَرَأَ يُونُسَ أُعْطِيَ مِنَ الْإِجْرِ عَشْرَ
حَسَنَاتٍ بَعْدَ مَنْ كَذَبَ بِيُونُسَ وَصَدَّقَ بِهِ وَبَعْدَ مَنْ غَرِقَ مَعَ فِرْعَوْنَ، وَمَنْ قَرَأَ سُورَةَ هُودٍ أُعْطِيَ مِنَ الْإِجْرِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ بَعْدَ
مَنْ صَدَّقَ نُوحًا وَكَذَبَ بِهِ، وَذَكَرَ فِي كُلِّ سُورَةٍ ثَوَابَ تَالِيهَا إِلَى آخِرِ الْقُرْآنِ "

وقد فرق هذا الحديث أبو إسحاق الثعلبي في تفسيره فذكر عند كل سورة منه ما يخصها وتبعه أبو الحسن الواحدى في ذلك ولا
أعجب منهما لانهما ليسا من أصحاب الحديث، وإنما عجت من أبي بكر بن أبي داود كيف فرقه على كتابه الذى صنفه في
فضائل القرآن وهو يعلم أنه حديث محال، ولكن شره جمهور المحدثين فإن من عادتهم تنفيق حديثهم ولو بالبواطيل، وهذا قبيح
منهم لانه قد صح عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال: " من حدث عنى حديثا يرى أنه كذب فهو أحد الكاذبين "

وهذا حديث فضائل السور مصنوع بلا شك، وفي إسناد الطريق الاول بديع.

قال الدارقطني: وهو متروك، وفي الطريق الثاني مخلص (2) بن عبد الواحد قال ابن حبان: منكر الحديث جدا ينفرد بمناكير لا تشبه
أحاديث الثقة،

وقد اتفق بديع ومخلص على رواية هذا الحديث عن علي بن زيد، وقد قال أحمد ويحيى: علي بن زيد ليس بشيء.

وبعد هذا فنفس الحديث يدل على أنه مصنوع فإنه قد استفز [استنفذ] السور وذكر في كل واحدة ما يناسبها من الثواب بكلام
ركيك في نهاية البرودة لا يناسب كلام رسول الله صلى الله عليه وسلم⁶⁷

Görüldüğü üzere pek çok alanın uzmanı hadis hakkında menfi görüş beyan etmiştir. Yine Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî es-Sa'lebî (437/1046) tefsirinde (*el-Keşfu ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*)⁶⁸ bu uydurma rivâyeti sure sure ayırarak her surede yer vermiştir. Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali eş-Şâfî en-Neysâbûrî el-Vâhidî (468/1076) de tefsirinde (*el-Vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz*) (*el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*) bu metodla onu takip etmiştir.⁶⁹

Kur'ân'ın faziletleri ile ilgili hadis uyduranlardan biri de Meysere b. Abdirabbih'tir. Abdurrahman b. Mehdî kendisine: "Şu sureyi okuyan, bu sureyi okuyan, tarzında başlayan rivâyetlerin var, sen bunları kimlerden naklediyorsun" deyince şu cevabı vermiştir: "İnsanları Kur'ân'a yönlendirmek için ben uyduruyorum."⁷⁰

Sistematik olması açısından *Envâru't-Tenzil*'deki tespit etmeye çalıştığımız mevzu hadisleri, Kur'ân-ı Kerimi'deki sure sıralarına göre incelemeyi uygun gördük. Buna göre Fâtîha suresiyle konuyu ele almaya başlayalım.

1-Fâtîha Suresi

عَنْ حَدِيثِ بْنِ الْيَمَانِ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنْ الْقَوْمَ يَبْعَثُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْعَذَابَ حَتْمًا مَقْضِيًّا فَيُقْرَأُ صَبِي مِنْ صَبِيَاهُمْ فِي الْكُتُبِ (الحمد لله رب العالمين) فيسمعه الله تعالى فيرفع عنهم العذاب أربعين سنة.

⁶⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 241.

⁶⁸ Metodunu kendisi şöyle özetler:

خرجت الكلام فيه على أربعة وعشرين نحوًا: البسائط، والمقدمات، والعدد، والترتيلات، والقصص، والروايات، والوجوه والقراءات، والعلل، والاحتجاجات، والعربية، واللغات، والإعراب، والموازنات، والتفسير، والتأويلات والمعاني، والجهات، والغوامض، والمشكلات، والأحكام، والفقهيات، والإشارات، والفضائل، والكرامات، والأخبار والمتعلقات أدرجتها في أثناء الكتاب، بحذف الأبواب، وسميته 'كتاب الكشف والبيان عن تفسير القرآن'

⁶⁹ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 239-240.

⁷⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 241.

Huzeyfe b. Yeman'dan rivâyetle; Nebi sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki: *Gerçekten bir topluma Yüce Allah kesinleşmiş bir azabı gönderir, o toplumun çacuklarından biri, mektepte "Hamd âlemlerin Rabbine mahsustur" (yani Fatiha'yı) okur da Allah onun bu okuyuşunu işitirse, onlardan kırk sene azabı kaldırır.*⁷¹

Bu rivâyeti Beyzavî'nin⁷² dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Râzî (606/1210), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725) gibi müfessirler zikrederler.⁷³

Rivâyeti ilk olarak eserine alan müfessir Sa'lebi'nin senedi şöyle:

أخبرنا أبو الحسن محمد بن القاسم بن أحمد حدثنا أبو إسحاق إبراهيم بن محمد بن أيوب حدثنا أبو عبد الله محمد بن صاحب حدثنا المأمون بن أحمد حدثنا أحمد بن عبد الله حدثنا أبو معاوية الضرير عن أبي مالك الأشجعي عن ابن حمران عن حذيفة بن اليمان

Veliyyü'l-Irakî dedi ki; Bu rivâyetin senedinde Ahmed b. Abdullah el-Cüveybârî ve Me'mun b. Ahmed el-Herevî var. İkisi de yalancıdır ve bu rivâyet ikisinden birinin uydurmasıdır.⁷⁴

İbn Hacer el-Askalânî (852/1448) hadisin mevzu olduğunu ifade eder.⁷⁵ Hatîb eş-Şirbînî (977/1570) de uydurma olduğunu belirtir.⁷⁶ Aclûnî (1162/1749): "Hâfız Irâkî (806/1404) ve diğer âlimlerin de dediği gibi bu rivâyet uydurmadır" der.⁷⁷

Muhammed Ebû Şehbe *el-İsrâiliyyât ve'l-Mevzûât fî Kütübî't-Tefsîr* isimli eserinde Zemahşerî ve Beyzavî'ye tebaan surelerin teker teker faziletleri beyan edilirken uydurma rivâyet naklettiğini ve rivâyetlerinden birinin de bu rivâyet olduğunu söyler. Übey b. Ka'b'ın dışındaki sahâbilerden nakledilen uydurma rivâyet başlığı altında yine bu rivâyete yer verir.⁷⁸

⁷¹ Rivâyetin senedli metni şöyledir:

وأخبرنا أبو الحسن محمد بن القاسم بن أحمد حدثنا أبو إسحاق إبراهيم بن محمد بن أيوب حدثنا أبو عبد الله محمد بن صاحب حدثنا المأمون بن أحمد حدثنا أحمد بن عبد الله حدثنا أبو معاوية الضرير عن أبي مالك الأشجعي عن ابن حمران عن حذيفة بن اليمان قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم) : (إن القوم ليبعث الله عليهم العذاب حتما مقضيا فيقرا صبي من صبيانهم في الكتاب : (الحمد لله رب العالمين) فيسمعه الله عز وجل فيرفع عنهم ذلك العذاب أربعين سنة) .

Bkz. Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbü'rî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, (tahk:Ebû Muhammed b. Âşûr), Beyrut, 1422, I, 90.

Zeylaî de rivâyeti Sa'lebî'ye nispet ederek (أي معاوية الضرير عن أبي مالك الأشجعي عن ربي بن حراش عن حذيفة) senedi ile nakledildiğini söyler. Bkz. *Tahrîcû'l-ehâdis ve'l-âsâr*, s. 30.

⁷² Bkz. Beyzavî, *Envâru't-Tezîl*, I, 12

⁷³ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, I, 90; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 10; Râzî, Fahrüddîn , *et-Tefsîru'l-Kebîr ve Mefâihü'l-Gayb*, I, 161; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcû'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 27; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Riyâd, 1974, .I, 17; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, I, 25.

⁷⁴ Zeylaî, *Tahrîcû'l-Ehâdis ve'l-Âsâr il-Vâkia fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî s* , I, 30; İbn Hacer, *el-Kâfi's-şâf*, s. 3; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 119.

⁷⁵ İbn Hacer, *el-Kâfi's-şâf fî tahrîci ehâdisi'l-Keşşâf*, s. 3.

⁷⁶ Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcû'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'dı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 27.

⁷⁷ Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme'stehera mine'l-ehâdisi alâ elsineti'n-nâs*, (thk. Yûsuf b. Mahmûd), I-II, Dimeşk, 2001, s. 221, hadis no: 672.

⁷⁸ Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *el-İsrâiliyyât ve'l-Mevzûât fî kütübî't-tefsîr*, s. 187, 394.

Bu hadisin manasına yakın olarak ancak Fatıha suresi yerine Hikmet/Kur'an zikredildiği başka bir rivâyeti Dârimî, *Müsned'*inde Sabit b. Aclan el-Ensari'den şöyle aktarır:

حَدَّثَنَا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا رِفْدَةُ الْعَسَّائِيُّ حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ عَجَلَانَ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ : كَانَ يُقَالُ :
إِنَّ اللَّهَ لِكَبِيرِ الْعَذَابِ بِأَهْلِ الْأَرْضِ ، فَإِذَا سَمِعَ تَعْلِيمَ الصَّبِيَّانِ الْحِكْمَةَ صَرَفَ ذَلِكَ عَنْهُمْ. قَالَ مَرْوَانُ : يَعْنِي بِالْحِكْمَةِ الْقُرْآنَ.
"Allah Teâla yeryüzü ehline azap etmek ister de bir çocuğun hikmeti (Kur'an'ı) öğrendiğini işitirse, azabını onlardan geri çevirir."⁷⁹

Bu rivâyetin senedindeki Mervan b. Muhammed el-Esedî et-Tâtârî ed-Dımaşkî (210/826) İbn Hacer ve Zehebî'ye göre sika biridir. Rifde b. Kudâ'a el-Ğassânî ed-Dımaşkî (180/796 sonrası) İbn Hacer'e göre zayıf, Zehebî: "vâhî (zayıf), Hişam b. Ammar kendisini sika saymıştır" der. Sabit b. Aclan el-Ensari es-Sülemî sığarut-tâbiînden biridir. İbn Hacer'e göre saduk, Zehebî'ye göre sâlihu'l-hadistir.

Hikmetten maksat Kur'an'dır. «كَانَ يُقَالُ» / Şöyle denilirdi " lafzının hükmü re'f (yani rivâyeti Efendimize sallallahu aleyhi ve selem ulaştırmaktır.) Eğer sahabeden sadır olursa merfu muttasıl, tabiinden olursa merfu mürsel rivâyet hükmündedir.⁸⁰

Burada sığaru't-tâbiinden Sâbit b. Aclan el-Ensari'nin "şöyle denilirdi sözü" ile mevkuf veya maktu bir rivâyet karşımıza çıkmaktadır. Her durumda da rivâyetimizin zayıf olduğu göze çarpmakta ve merfu oluşuna dair hiçbir ipucu görülmemektedir.

Yukardaki hadisin anlamını destekleyebilecek Münâvî ve Aclûnî'nin kaydettikleri ve mevzu olduğu hususunda görüş beyan ettikleri, bir başka rivâyet de şöyledir:

إِنَّ الْعَالَمَ وَالْمُتَعَلِّمَ إِذَا مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَرْفَعُ الْعَذَابَ عَنْ مَقْبَرَةِ تِلْكَ الْقَرْيَةِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا

" İlim öğreten ve öğrenen iki kimse bir köye uğrasalar Allah o köyün kabristanından kırk gün boyunca azabı kaldırır." Fakat bu rivâyet de mevzudur. Çünkü Aliyyü'l-Kârî (1014/1605), Suyûtî'nin (911/1505) (لا أصل له) "lâ asle lehû" (aslı/senedi yoktur, asılsız bir rivâyettir) dediğini nakleder.⁸¹ Aclûnî (1162/1749): " Zayıf olduğu da söylenmiştir" der.⁸² Mevzûat kitaplarında (لا أصل له) "lâ asle lehû" ifadesi geçerse mevzu anlamına gelmektedir.⁸³

Sonuç olarak Fatıha suresi hakkındaki bu rivâyet, mevzu olarak görülmüştür. Ona anlamca yakın olan Dârimî'nin rivâyeti ise, zayıf olarak değerlendirilmiştir. Münâvî ve Aclûnî'nin kaydettikleri görüşler, hadisin mevzu olduğu hususunda birleşmektedir. Bundan dolayı rivâyeti son derece ihtiyatla karşılamak gerekir.

⁷⁹ Dârimî, Rifde b. Kudâ'a el-Ğassânî ed-Dımaşkî'nin zayıf olması sebebiyle rivâyet zayıftır.

⁸⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, s. 119-121

⁸¹ Aliyyü'l-Kârî, Molla Nuruddin Ali b. Muhammed b. Sultan, *el-Esrâru'lmerfûa fi'l-ahbârî'l-mevdûa (el-Mevdûâtü'l-kübrâ)*, (thk. Muhammad Sabbağ) Dâru'l-Emâneti, Beyrut, ts. s. 123.

⁸² Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, s. 221, hadis no: 672.

⁸³ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 119.

2-Bakara Suresi

Bakara suresinde geçen ve değerlendirmeye tabi tutacağımız rivâyetlerden birincisi ve metni şöyledir:

قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ وَالزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ.

Efendimizin (sallallahu aleyhi ve selem) kavli-i şerifi şöyledir: "*Namaz dinin direğidir. Zekât İslâm'ın köprüsüdür.*"⁸⁴

Hadiste, “namaz” ve “zekât”la ilgili iki ayrı konu, yukarıdaki şekliyle sanki tek rivâyetmiş gibi zannediliyor. Oysaki “namaz” kısmı ayrı bir rivâyet, “Zekât” kısmı ayrı bir rivâyettir.

Birinci hadis: Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*'ında İkrime'nin Hz. Ömer'den naklettiği rivâyetin sonunda vermiş ve rivâyeti değerlendirirken de: "İkrime Ömer'den işitmemiştir. Lakin bu rivâyetin (الصَّلَاةُ عِمَادُ الْإِسْلَامِ) "*Namaz islâmın direğidir.*" lafzıyla Hz. Ali'den bir şahidi vardır" der.

Zeylaî, İbnu's-Salah'ın *Müşkilü'l-vasît* isimli eserinde "Hadis maruf değildir" sözü ile Nevevî'nin *Şerhu'l-vasît*'inde "hadis münkerdir" sözü batıldır ve doğru değildir⁸⁵ der. Aclûnî ise, hadisin senedi zayıf demiştir.⁸⁶ Münâvî de, senedeki ravi “Haris”in çok zayıf olduğunu aktarmıştır.⁸⁷

Münâvî (1031/1622), ikinci hadisin yani “الزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْإِسْلَامِ” için yapılan sened değerlendirmeleri konusunda şu görüşleri aktarır: İbn Cevzî “sahih değildir” derken, el-Musannef, “senedinin zayıf” olduğunu belirtir. el-Heysemî, ravilerin “Bakıyye” hariç mevsuk olduğunu söyler. Kemal ibn Şerif, Keşşâf'ın tahririnde seneddeki “Dahhâk b. Hamza için zayıftır” der.⁸⁸

Sonuç olarak Beyzâvî iki ayrı hadisi sanki tek hadis ve rivâyetmiş gibi aktarmıştır. Hadisleri ayrı ayrı ele alıp incelediğimizde İbnu's-Salah'ın, "Hadis maruf değildir" hükmüne ve Nevevî'nin "hadis münkerdir" sözüne Zeylaî katılmayıp bu iki otoritenin görüşüne doğru bulmamıştır. İkinci yani zekât hadisi için İbn Cevzî “sahih değildir” derken, senedindeki iki ravi Dahhâk b. Hamza ile Bakıyye zayıf olarak görülmüştür.

⁸⁴ Bkz. Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 19.

⁸⁵ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 42-43; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 132.

⁸⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 39.

⁸⁷ Münâvî, *Feyzü'l-Kadir*, IV, 248.

⁸⁸ el-Münâvî, Abdurraûf, *Feyzu'l-Kadir*, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356, IV, 71.

Bakara suresindeki **ikinci rivâyet** ise Ayet'el-Kursî olarak adlandırılan ayet hakkındadır. Rivâyet ise şöyledir:

إن أعظم آية في القرآن آية الكرسي من قرأها بعث الله ملكا يكتب من حسناته ويمحو من سيئاته إلى الغد من تلك الساعة

"*Kur'ân'daki en büyük âyet, âyetü'l-kürsîdir. Kim onu okursa Allah, o günden sonraki güne kadar iyiliklerini yazmak ve kötülüklerini silmek üzere ona bir melek gönderir.*"⁸⁹

Bu rivâyeti Beyzavî'nin⁹⁰ dışında Ebu's-Suûd (982/1575), İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725) ve Âlûsî (1270/1854) gibi müfessirler zikrederler.⁹¹

Âlûsî (1270/1854) bu rivâyetin aslı olmayan rivâyetlerden biri olduğunu söyler. Münavi de tahririnde bu görüşü ileri sürer.⁹² Şevkânî de bu rivâyete yakın bir rivâyet vererek mevzu addeder. Onun rivâyeti şöyledir:

من قرأ آية الكرسي في دبر كل صلاة خرقت سبع سموات فلم يلتئم خرقها حتى ينظر الله إلى قائلها فيغفر له ثم يبعث الله ملكا

فيكتب حسناته ويمحو سيئاته إلى الغد من تلك الساعة

"*Kim her namazın ardından âyetü'l-kürsiyi okursa, yedi kat sema yarıdır. Allah bu okuyucuya bakmadan bu yarıklık leimlenmez/bir araya gelmez. (Sonra ona rahmet nazarı ile bakar da) onu bağışlar. Daha sonra ona, o günden sonraki güne kadar iyiliklerini yazmak ve kötülüklerini silmek üzere bir melek gönderir.*"⁹³

İbn Adıyy (365/976) bu rivâyeti senedi ile aşağıdaki şekilde verir ve rivâyetin batıl rivâyetlerden biri olduğunu söyler.⁹⁴

حدثنا الحسين بن موسى بن خلف الرسعيني حدثنا إسحاق بن رزيق حدثنا إسماعيل بن يحيى بن عبيد الله التيمي حدثنا بن جريج

عن أبي الزبير عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قرأ آية الكرسي ...

İbnü'l-Cevzî (597/1201) de uydurma olduğu görüşüne katılır.⁹⁵ Muhammed Tâhir el-Makdisî (507/1113) senedindeki İsmail (b. Yahya b. Ubeydullah et-Teymî) sebebiyle rivâyetin batıl olduğunu belirtir.⁹⁶ Suyûtî (911/1505)⁹⁷ ve İbn Arrak da bunu teyit eder.⁹⁸

⁸⁹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî, Beyzâvî*, I, 306.

⁹⁰ Bk. *Envâru't-Tezîl*, I, 552.

⁹¹ Ebu's-Suûd, *Îrşâdü Aklî's-Selîm*, 249; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, II, 56; Âlûsî, Şihâbüddin Mahmûd b. Abdullah, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, Beyrut, ts., III, 11.

⁹² Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî fi tahrîc-i ehâdis-i Beyzâvî*, I, 307.

⁹³ Şevkânî, *Fevâidü'l-mecmûa fi'l-ehâdisi'l-mevzûa*, s. 299, hadis no: 10.

⁹⁴ İbn Adıyy, Ebu Ahmed Abdullah b. Muhammed el-Cürcânî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl*, (thk. Yahya Muhtâr), Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1988, I, 305.

⁹⁵ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 243.

⁹⁶ Makdisî, Muhammed Tâhir, *Zahîratü'l-huffâz*, IV, 2366, hadis no: 5493.

⁹⁷ Suyûtî, Celalüddin, *el-Leâliü'l-mesnûa fi'l-ehâdisi'l-mevzûa*, I, 211.

⁹⁸ İbn Arrâk, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Kenânî, *Tenzihü's-şeriatil-İmerfûa ani'l-ehâdisi's-şeniati'l-mevzûa*, I, 285. Bkz. Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî fi tahrîc-i ehâdis-i Beyzâvî*, I, 306-307.

Yine diğerk bir rivayet de şöyledir:

« مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ دُبْرَ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعَهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا الْمَوْتُ » - وفي رواية - « كَانَ الَّذِي يَتَوَلَّى قَبْضَ رُوحِهِ دُوَ الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ » - وفي رواية - وَلَا يُوَاطِبُ عَلَيْهَا إِلَّا صِدِّيقٌ أَوْ عَابِدٌ ، وَمَنْ قَرَأَهَا إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ أَمِنَ (أَمِنَهُ اللَّهُ تَعَالَى) عَلَى نَفْسِهِ وَجَارِهِ وَجَارِ جَارِهِ ، وَالْأَيَاتِ حَوْلَهُ .

"Her kim farz namazlardan sonra ayete'l-kürsiyi okursa onun cennete girmesiyle arasında ancak ölümü kalır." Bir rivâyette: "Onun bizzat ölümünü üstlenen Celal ve ikram sahibi Allah'tır." Bir rivâyette de: "Ancak buna siddik/dürüst ve ibadetkâr kimse devam edebilir. Her kim de yatağına uzanınca bunu okursa Allah, kendisine, komşusuna, komşusunun komşusuna ve civarındaki evlere emniyet verir."⁹⁹

Bu rivâyeti Beyhakî Şuabü'l-îman'ında Ali b. Ebi Talib söylerken işittim diyen Habbetü'l-Urani'den Ebû İshak tarikiyle şöyle rivâyet eder:

عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ حَبَّةِ الْعُرَيْبِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَعْوَادِ الْمَنِيرِ يَقُولُ: " مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ دُبْرَ كُلِّ صَلَاةٍ لَمْ يَمْنَعَهُ مِنْ دُخُولِهِ الْجَنَّةِ إِلَّا الْمَوْتُ، وَمَنْ قَرَأَهَا حِينَ يَأْخُذُ مَضْجَعَهُ أَمِنَهُ اللَّهُ عَلَى دَارِهِ وَدَارِ جَارِهِ وَالْمَوْتِ حَوْلَهُ "

'Ancak buna, dürüst ve ibadetkâr kimse devam edebilir' kısmını zikretmedi. Beyhakî isnadının zayıf olduğunu ifade etti.¹⁰⁰ Hafız İbn Hacer dedi ki; İsnadında Nehşel b. Said var ki o da metruktür. Habbetü'l-Urani de aynen öyledir, yani (metruktür).

Yine hadisi Beyhakî, Enes tarikiyle de şu lafızlarla nakletti:

عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ قَرَأَ فِي دُبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ آيَةَ الْكُرْسِيِّ حَفِظَ إِلَى الصَّلَاةِ الْآخِرَى، وَلَا يُحَافِظُ عَلَيْهَا إِلَّا نَبِيٌّ، أَوْ صِدِّيقٌ، أَوْ شَهِيدٌ "

"Farz namazlardan sonra ayete'l-kürsiyi okuyan kimse diğerk namaza kadar korunmuştur. Buna da ancak peygamber veya siddik/dürüst kimse veya şehit olacak kimse devam edebilir". Beyhakî isnadının zayıf olduğunu ifade etti."¹⁰¹

Celalüddin es-Suyûtî (911/1505) rivâyet hakkında dedi ki:

« مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعَهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا الْمَوْتُ »

وَعَنْ أَبِي أَمَامَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ دُبْرَ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعَهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا الْمَوْتُ رَوَاهُ النَّسَائِيُّ ، وَصَحَّحَهُ ابْنُ جِبَّانَ . وَزَادَ فِيهِ الطَّبْرَائِيُّ : وَقُلَّ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

⁹⁹ Bkz. Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 308-312.

¹⁰⁰ Beyhakî, *Şuabü'l-îman*, II, 458, hadis no: 2395.

¹⁰¹ Beyhakî, *Şuabü'l-îman*, II, 458, hadis no: 2396.

"Her kim farz namazlardan sonra ayetel kürsiyi okursa onun cennete girmesiyle arasında ancak ölümü kalır." Kısımını Nesai, İbn Hibban ve Darekutnî, Suday b. Aclân Ebû Ümame el-Bâhilî'den naklettiler.¹⁰² Beyhakî de Şuabü'l-îman'da Salsal b. Delhis ve Ali b. Ebi Talib'den rivâyet etti.

« لَا يَؤَاطِبُ عَلَيْهَا إِلَّا صَدِيقٌ، أَوْ عَابِدٌ »

"Ancak buna siddîk/dürüst ve ibadetkâr kimse devam edebilir" kısmı, başka bir hadise âittir. Beyhakî bu kısmı Şuabü'l-îman'da Enes'ten merfu olarak şu lafızla nakletti:

« مِنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دَبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ حَفِظَ إِلَى الصَّلَاةِ الْآخِرَى، وَلَا يَحَافِظُ عَلَيْهَا إِلَّا نَبِيٌّ، أَوْ صَدِيقٌ، أَوْ شَهِيدٌ. »

"Farz namazlardan sonra ayete'l-kürsiyi okuyan kimse diğer namaza kadar korunmuştur. Buna da ancak peygamber veya siddîk/dürüst kimse veya şehit kimse devam edebilir."

Ebû Ümame el-Bâhilî rivâyeti ile ilgili olarak Münâvî (1031/1622), özetle şunları söyler: "İbnü'l-Cevzî (597/1201) *Mevzûât*'ında zikretti. Fakat rivâyet zayıf da olsa birkaç yolla gelmektedir. Bunlar da birbirini destekler ve bu rivâyetin bir aslının olduğunu ve uydurma olamayacağını bildirir. Nitekim İbn Hacer de *Mişkat*'ın tahricinde İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201) uydurma görüşüyle yanıldığını ifade eder. Dimyâtî rivâyetlerin birbirini desteklediğini belirtir."¹⁰³ Şevkânî de bu doğrultuda bilgiler verir.¹⁰⁴

Sonuç olarak Âlûsî, Beyzâvî'nin aktardığı rivâyet için aslı olmayan rivâyetlerden biri olduğunu söylemiş, Münavi bu görüşe katılmıştır. Şevkânî de buna yakın bir rivâyet aktarmış ve bunun uydurma olduğunu belirtmiştir.

Bakara suresi tefsirinde geçen başka bir rivâyet şöyledir:

عن عقبه بن عمرو أبي مسعود قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: أنزل الله آيتين من كنوز الجنة كتبهما الرحمن بيده قبل أن يخلق الخلق بألفي سنة، من قرأها بعد العشاء الآخرة أجزأتاه عن قيام الليل.

Ukbe b. Amr Ebû Mes'ûd el-Bedrî el-Ensârî Hz. Peygamber'den (sallallahu aleyhi ve sellem) rivâyetle: "Allah Cennet hazinelerinden iki ayet indirmiştir. Rahman o ikisini mahlûkatı yaratmadan iki bin yıl önce eliyle yazmıştır. Kim o ikisini yatsıdan sonra okursa bu onun için gece namazı yerine geçer."¹⁰⁵

¹⁰² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII, 114, hadis no: 7532; *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 9, hadis no: 824;

¹⁰³ Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, IV, 127 (Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, hadis no: 8926 şerhi)

¹⁰⁴ Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa fi'l-ehâdisi'l-mevzûa*, s. 298, hadis no: 9.

¹⁰⁵ İbn Adiy, *el-Kamil*, VII, 84, trc. no: 2008 (الوليد بن عباد يحدث عنه إسماعيل بن عياش ليس بمستقيم); Cürçânî, Hamza b. Yusuf es-Sehmî, *Târîhu Cürçân*, s. 268, trc no: 443; Makdisi, *Zahîratü'l-huffâz*, 507. Makdisi ve İbn Adiy, hadisi rivâyet eden Velid b. Abbad'ın meçhul bir ravi olduğunu zikretmişlerdir. Ayrıca hadisin ravilerinden Eban b. Ayyaş metrûktur. Bk. *el-Kamil*, I, 382

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁰⁶ dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Neysâbûrî (850/1447), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Şâzelî (1224/1809) ve Şevkânî (1250/1834) gibi müfessirler zikrederler.¹⁰⁷

İbn Adiy (365/976) *el-Kamil*'inde Ebu Mes'ûd el-Ensarî'den naklettiğine göre isnadındaki “Velid b. Abbad” meçhuldür.¹⁰⁸ Hocası Eban b. Ebi Seleme Ayyaş da metruk birisidir.¹⁰⁹

Senedinde hem meçhul, hem de metruk ravinin bulunması ve mevzu hadislerin bir özelliği olan abartılı sayılar kullanılması da rivâyetin sahih olmadığını göstermektedir.

3-Âl-i İmran suresi

Âl-i İmran suresinde tahlil edeceğimiz ilk rivâyete başlamadan önce konunun temellendirilimesi açısından genel bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamber olarak görevlendirildiği milâdî VII. yüzyıl başlarında, Mezhic kabilesinin bir kolu olan Benî Hâris b. Ka'b (Belhâris) kabilesinin yaşadığı Necran¹¹⁰ bölgesinde kalabalık bir hristiyan topluluk oturuyordu. Necranlı Hristiyanlar, Heyetler (Senetü'l-Vüfûd) diye meşhur olan 9. hicrî yılda (630-631) Hz. Muhammed'in (s.a.s.) bir mektubunun¹¹¹ kendilerine ulaşması üzerine, heyet halinde Medine'ye geldiler. Hz. Peygamber bu mektubunda onları, İslâm'a davet ediyordu. Şayet kabul etmezlerse cizye vermelerini, onu da kabul etmezlerse kendileriyle savaşılacağını bildiriyordu.

Necranlı hristiyanlar, bu mektup üzerine ondördü ileri gelenlerinden ve idarecilerinden olmak üzere altmış kişilik bir heyeti Medine'ye gönderdiler. Bunlar arasında âkibleri Abdulmesîh, uskufları Ebû Hârise b. Alkame, seyyidleri el-Eyhem de vardı. Âkib, Necranlıların emîri ve halk meclisinin başkanı; uskuflar, dini liderleri, papaz ve bilginlerin başı; seyyid ise ticaret ve seyahat işleri başkanıdır.

Necran heyeti bir ikinci vakti Medine'ye gelerek Mescid-i Nebevî'ye girdiler. Hz. Peygamber ashâbı ile henüz ikinci namazını kılmıştı. Bu sırada ibadet vakitleri gelen

¹⁰⁶ Bkz. Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 316.

¹⁰⁷ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, II, 303; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 252; Neysâbûrî, *Ğarâibü'l-Kur'ân ve rağâibü'l-Furkân*, II, 95; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münir fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 426; Şâzelî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed, *el-Bahru'l-medîd*, I, 244; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 464.

¹⁰⁸ Makdisî (507 /1113) Velid'in maruf olmadığını söyler. Bkz. Muhammed b. Tâhir, *Zehîratü'l-huffaz*, I, 507.

¹⁰⁹ Bkz. Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 169; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî fi tahrîc-i ehâdis-i Beyzâvî*, I, 335-336.

¹¹⁰ Necran; Mekke ile Yemen arasında Yemen'in Mekke tarafına düşen yerlerinden olup, Mekke'ye yedi merhalelik, konaklıktır. Yetmiş üç karyeden oluşur. Bkz. el-Âzîmâbâdî, *Avnü'l-Mabûd*, VIII, 193; Fayda, Mustafa, “Hz. Muhammed'in Necranlı Hristiyanlarla görüşmesi ve mübâhele”, *A. Ü. İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Ankara, 1975, II, 143-149.

¹¹¹ Bkz. Bilge, Mustafa L., “Necrân”, İstanbul, 2006, s. 508.

hristiyanlar doğuya yönelerek ibadet etmeye hazırlandılar. Bazı sahâbiler bunlara engel olmak istediler. Fakat Hz. Peygamber onların serbest bırakılmasını ve ibadetlerini yerine getirmelerine müsaade edilmesini emretti. Sonra Necran heyeti adına konuşan Ebû Hârise ile Abdulmesîh'i İslâm'a davet etti. Onlar “Biz senden önce Müslüman olduk” diye cevap verdiler. Hz. Peygamber “Yalan söylüyorsunuz. Sizi İslâmiyeti kabulden üç şey, domuz eti yemeniz, haç’a tapmanız ve Tanrı’nın oğlu bulunduğuna inanmanız alıkoymaktadır” şeklinde karşılık verdi. Necranlılar “O halde İsa’nın babası kim?” diye sordular.

Hz. Peygamber bu soruya vahyi beklemek niyetiyle cevap vermeyip sustu. Bu arada Hz. İsa’nın şahsiyeti ve Hristiyanlık hakkında bilgilerin yer aldığı Âl-i İmran Sûresi’nin başından itibaren seksenden fazla âyet nâzil oldu. Hz. İsa hakkındaki soruya bu sûrenin 59. Âyetinde, Hz. İsa’nın babasız dünyaya gelişine Hz. Âdem’in yaratılışı örnek gösterilerek cevap verilmektedir. Hz. Peygamber Âl-i İmrân Sûresinin 59-61. âyetlerini Necran heyeti mensuplarına okuduktan sonra, onları mübâheleye (karşılıklı lanetleşmeye) davet ederek “Eğer siz söylediklerimi inkâr ederseniz, geliniz sizinle mübâhele edeceğim” dedi. Mübâhele dinî bir konunun, karşılıklı konuşmak suretiyle halledilmesi imkânsız hale gelince, meseleyi çözümlmek için her iki tarafın, haksız olanın ALLAH’ın lanetine uğraması için ALLAH’a dua ve niyazda bulunmalarıdır.¹¹²

Karşılıklı lanetleşmeye davet eden ayet ve meali şöyledir:

{فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ } .

“Artık sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle onun hakkında münakaşa etmeye kalkarsa de ki: “Geliniz oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağırâlim. Sonra gönülden dua edelim de ALLAH’ın lanetini (aramızdan)yalan söyleyenlerin üstüne atalım.”¹¹³

Bu genel girişten sonra Beyzâvî’nin Mübâhele ayeti ile ilgili olan rivâyetlerini nakledelim. Rivâyetler şöyledir:

روي [أنهم لما دعوا إلى المباحلة قالوا : حتى ننظر فلما تخالوا قالوا للعاقب - وكان ذا رأيهم - (يا عبد المسيح) ، ما ترى؟ فقال : والله لقد عرفتم نبوته (يا معشر النصارى أن محمدا نبي مرسل) ولقد جاءكم بالفصل في أمر صاحبكم والله ما باهل قوم نبيا إلا هلكوا (وما باهل قوم نبيا قط فعاش كبيرهم ولا نبت صغيرهم ولئن فعلتم لتهلكن) فإن أبيتهم إلا إلف دينكم فوادعوا الرَّجُلَ وانصرفوا إلى بلادكم فأتوا رسول الله صلى الله عليه وسلم (وكان قد خرج وعليه مرط من شعر أسود ، وكان) قد غدا محتضنا

¹¹² İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, Dâru’l-Cil, Beyrut, 1992, III, 236; Mubârekfûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezî*, Dâru’l-Kutubü’l-İlmiyye, Beyrut, ts, VIII, 278-279;

¹¹³ Âl-i İmrân Sûresi 61.

الحسين آخذاً بيد الحسن وفاطمة تمشي خلفه وعلي رضي الله عنه خلفها وهو يقول : " إِذَا أَنَا دَعَوْتُ فَأَتُونَا " فقال أسقفهم (أسقف نجران) يا معشر النصارى إني لأرى وجوهاً لو سألوها الله تعالى أن يُزِيلَ جبلاً من مكانه لأزاله فلا تباهلوا فتهلكوا جميعاً إلى يوم القيامة. (ولا يبقى على وجه الأرض نصراني) فأذعنوا لرسول الله صلى الله عليه وسلم وبدلوا له الجزية ألفي حلة حمراء وثلاثين درعاً من حديد (فقالوا: يا أبا القاسم رأينا ألا نباهلك فصالحهم النبي صلى الله عليه وسلم على ألفي حلة كل سنة) فقال عليه الصلاة والسلام : والذي نفسي بيده (إن الهلاك قد تدلى على أهل نجران) لو تباهلوا لمسخوا قرده وخنازير ولأضرم عليهم الوادي نارا ولأستأصل الله نجران وأهله حتى الطير على الشجر] (ولَمَّا حَالَ الْحَوْلُ عَلَى النَّصَارَى كُفِّهِمْ حَتَّى هَلَكُوا)

وفي رواية: قال : وفد على رسول الله صلى الله عليه وسلم وفد نصارى نجران بالمدينة « لما قدم وفد نجران على رسول الله صلى الله عليه وسلم دخلوا عليه مسجده بعد العصر ، فحانت صلاتهم ، فقاموا يصلون في مسجده فأراد الناس منعهم ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « دعوهم » ، فاستقبلوا المشرق فصلوا صلاتهم

وفي رواية: أنه صلى الله عليه وسلم لما أورد الدلالة على نصارى نجران ، ثم إنهم أصرُّوا على جهلهم ، فقال صلى الله عليه وسلم : « إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُنِي - إِنْ لَمْ تَقْبَلُوا الْحُجَّةَ - أَنْ أَبَاهِلَكُمْ »

وفي رواية: قد رأينا أن لا نباهلك ، وأن نترك على دينك ، وثبتت على ديننا ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « فَإِنْ أَبَيْتُمْ الْمُبَاهَلَةَ فَاسْلِمُوا يَكُنْ لَكُمْ مَا لِلْمُسْلِمِينَ وَعَلَيْكُمْ مَا عَلَيْهِمْ فَأَبُوا ، فقال : فَإِنِّي أَنَابِدُكُمْ » ، فقالوا ما لنا بحزب العرب طاقة ، ولكن نصالحك على أن لا تُعزُّونا ، ولا تُزِدَّنَا عن ديننا ، على أن نوذِّي إليك في كل عام ألفي حلة - ألفاً في صفر وألفاً في رجب - وثلاثين درعاً عادية من حديد ، فَصَالِحَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ذَلِكَ ،

Rivâyet edildiğine göre onlar, mübâheleye çağrılınca bekleyelim dediler. Onlara beklemek için izin verilince, içlerinde görüş sahibi olan Âkib'e; ey Abde'l-Mesih! Görüşün nedir? Diye sordular. O da "Allah'a yemin olsun ki nübüvvetini gördünüz. Ey Hirisyanlar! Muhammed gönderilmiş bir nebidir. Bu işte size bir zaman verilmiştir. Allah'a yemin olsun ki, bir nebi ile mübâhele edenler helak olur. Şayet dininizde ısrar eder ve onda kalmaya devam edecekseniz, hemen ona veda edin ve ülkenize doğru yola çıkın dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e geldiler. O da üzerinde siyah bir saç teli, kucağında Hz. Hüseyin, elinden tuttuğu Hz. Hasan, arkasında Hz. Fâtıma ve onun arkasından gelen Hz. Ali ile beraber Necranlı hristiyanların karşısına çıktı. Onlara "ben sizin için Allah'a dua edersem güven

*içinde olursunuz.” Dedi. Necran’ın papazı “Ey necran hıristyanları ben Allah’tan dağın yerle bir olmasını isteyince yerle bir olacak yüzler görüyorum. Mübâhele edenler kıyamet gününe kadar perişan olurlar. Yeryüzünde bir tane Hıristyan kalmaz” dedi. Sonra Hz. Peygamber’e boyun eğdiler. İki bin kırmızı elbise ve otuz demirden zırh cizye verdiler. Dediler ki, Ey Ebu Kâsm seninle mübâhele etmemeyi uygun gördük. Hz. Peygamberde onlarla her sen için iki bin kırmızı elbise karşılığında sulh yaptı. Sonra Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *helak olmak Necran ehlini işaret etmişti. Şayet mübâhele etselerdi maymun ve domuzlara dönüşeceklerdi. Vadi ateşi üzerlerine doğru alevlendirecek, Necran’ı ağaçtaki kuşa kadar yok edecekti ve anlaşma olmasaydı Necran helak olacaktı.**

Bir Rivâyette, Necran heyeti bir ikindi vakti Medine’ye gelerek ikindiden sonra Mescid-i Nebevî’ye girdiler. Bu sırada ibadet vakitleri gelen hristiyanlar doğruya yönelerek ibadet etmeye hazırlandılar. Bazı sahâbiler bunlara engel olmak istediler. Fakat Hz. Peygamber onları serbest bırakın dedi. Onlar doğruya yönelerek ibadetlerini yerine getirdiler.

Bir Rivâyette Hz. Peygamber delilini onlara gösterip onlarda cehaletlerinde ısrar edince şöyle buyurdu: *Siz delilleri/Hucceti kabul etmeyince Allah bana mübâheleyi emretti* buyurdu.

Bir rivâyette Necranlılar Hz. Peygamber’e mübâhele etmemeyi, kendi dinlerinde kalmayı uygun gördük dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber mübâheleden çekinirseniz Müslüman olunuz, o zaman Müslümanların lehine olan lehinize, aleyhine olan aleyhinize olur. Ama siz bundan kaçındınız. O zaman size savaş ilan ediyorum dedi. Necranlılar, Bizim Arapla savaşmaya gücümüz yok. Fakat sizinle dinimizden dönmemek, savaşmamak ve bin tanesi Receb, diğer bini de Safer ayında olmak üzere yılda iki bin kat elbise ve otuz demir zırh vermek üzere anlaşalım dediler. Bunun üzere Hz. Peygamber de onlarla anlaşma yaptı.¹¹⁴

Bu rivâyeti Beyzavî’nin¹¹⁵ dışında Taberî (310/923), İbn Ebî Hâtim er-Râzî (327/ 938), Sa’lebî (437/1046), Mâverdî, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Basrî el-Bağdâdî (450/1058), Vâhidî (468/1076), Sem’ânî, Ebu’l-Muzaffer Mansur b. Muhammed (489/1096), Zemahşerî

¹¹⁴ *İbn Ebî Şeybe*, Ebû Bekir Abdullah, *Musannef*, (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrût, 1989. XII, 98, hadis no: 32848; XIV, 549, hadis no: 38169 (Şa’bî’den mürsel olarak); Ebû Dâvûd, Harac, 30, hadis no: 3043. Başka bir rivâyette:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْلَ نَجْرَانَ عَلَى خَلَّةِ الصَّنْفِ فِي صَمَرِ وَالْبَيْتَةِ فِي رَجَبٍ يُؤَدُّونَهَا إِلَى الْمُسْلِمِينَ وَعَوْرَ نَلَّيْنِ دَرْعًا وَنَلَّيْنِ فَرَسًا وَنَلَّيْنِ بَعِيرًا وَنَلَّيْنِ مِنْ كُلِّ صَنْفٍ مِنْ أَصْنَافِ السَّلَاحِ يَغْرُونَ بِهَا وَالْمُسْلِمُونَ صَائِمُونَ لَهَا حَتَّى يَرُدُّوَهَا عَلَيْهِمْ إِنْ كَانَ بِالْبَيْتِ كَيْدٌ أَوْ عَدْرَةٌ عَلَى أَنْ لَا تُهْدَمَ لَهُمْ بَيْعَةٌ وَلَا يُخْرَجَ لَهُمْ قَسٌّ وَلَا يُفْتَنُوا عَنْ دِينِهِمْ مَا لَمْ يُجِدُوا حَدَثًا أَوْ يَأْكُلُوا الرِّبَا

İbn Abbâs’tan rivâyette: Rasûlullah (sav) Necrân halkı ile (her sene) müslümanlara vermek üzere (cizye olarak) yarısını safer ayında, kalanını da recep ayında ikibin elbise ödemeleri (Yemen’de müslümanlara ihanet için düzenlenmiş bir harbin çıkması halinde de) kendisiyle gaza edebilecekleri, otuz zırh, otuz at, otuz deve ve her çeşit silahdan otuz silahı emanet olarak vermeleri ve müslümanların bu silahları onlara geri verinceye kadar (bu silahların değerini) onlara borçlu olmaları (harpten sonra da) Necrânlılar’a geri vermeleri, şartıyla bir sulh (antlaşması) yaptı. Bkz. Ebû Nuaym, *Delâilü’n-nübüvve*, I, 283-284, hadis no: 237-238; Beyhakî, *Delâilü’n-nübüvve*, V, 481-487, hadis no: 2122-2128;

¹¹⁵ Bkz. Beyzavî, *Envâru’t-Tezîl*, I, 355-356

(538/1143), Beğavî (510/1117), Râzî (606/1210), Izz b. Abdisselam (660/1262), Kurtubî (671/1273), Neseî (710/1310), Hâzin (741/1341), Ebû Hayyân (745/1344), İbn Kesîr (774/1372), Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Neysâbûrî (850/1447), Seâlibî (876/1471), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725), Şâzelî (1224/1809), Şevkânî (1250/1834), Âlûsî (1270/1854), Kâsımî (1332/1914), Muhammed Reşid b. Ali Rıza (1354/1935), Zürkânî (1367/1947), Seyyid Kutub (1385/1966), İbn Âşûr (1393/1974), Şenkîti (1393/1974) ve Şa'râvî (1419/1998) gibi müfessirler zikrederler.¹¹⁶

Bunu Ebu Nuaym (430/1038) *Delail*'inde Muhammed b. Mervan es-Süddî'den, O'da Kelbi'den, O'da Ebu Salih'ten O'da İbn Abbas'tan uzun bir metinle rivâyet etti. Senedindeki İbn Mervan hem metruk hem de yalancılıkla itham edilmîştir (وَإِنَّ مَرْوَانَ مَثْرُوكٌ ، مُتَّهَمٌ بِالْكَذِبِ)¹¹⁷.

Ebu Nuaym, Şa'bi'den mürsel olarak da tahric etmiştir. O rivâyette şu da var:

فَإِنَّ أَبَيْتُمْ الْمَبَاهِلَةَ ، فَأَسْلَمُوا ، وَلَكِنْ مَا لِلْمُسْلِمِينَ ، وَعَلَيْكُمْ مَا عَلَيْهِمْ ، فَإِنَّ أَبَيْتُمْ فَأَعْطُوا الْجِزْيَةَ . فَجَعَلَ عَلَيْهِمْ كُلَّ سَنَةٍ أَلْفِي حَلَّةٍ ، أَلْفًا فِي صَفَرٍ وَأَلْفًا فِي رَجَبٍ ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : لَقَدْ أَتَانِي الْبَشِيرُ بِمَلَكَةِ أَهْلِ نَجْرَانَ يَمُوتُونَ عَلَى الْمُلَاعَنَةِ .

وَرَوَاهُ الطَّبْرِيُّ مِنْ طَرِيقِ ابْنِ إِسْحَاقَ ، حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ فِي قَوْلِهِ (إِنْ هَذَا لَهَوٌ لِقِصَصِ الْحَقِّ) فَذَكَرَهُ مُرْسَلًا .

Şayet lanetleşmekten çekinirseniz, Müslüman olunuz. Ama müslümanların lehine olan sizin de lehinize, onların aleyhinde olan şey sizin de aleyhinizedir. Şayet kabul etmezseniz cizye veriniz. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bini Recep ayında, bini de Safer ayında olmak üzere iki bin elbise vergi koydu. Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki:

¹¹⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*, II, 362; İbn Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîr*, hadis no: 3667; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 85; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, I, 399; Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz, el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*, I, 91; Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, I, 327; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 283; Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, II, 48; Râzî, Fahrüddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr ve Mefâihü'l-Gayb*, IV, 245-246; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IV, 4; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, I, 161; Hâzin, Alâuddîn, *Lübâbü't-te'vil fî meân, 't-tenzîl*, I, 387, (thk. Muhammed Ali Şahin), I-IV, Beyrut, 1415; Ebû Hayyân, el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-muhîr*, I, 414; III, 271-276; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I, 332; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, IV, 137; Neysâbûrî, Nizamüddin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Kummî, *Ğarâibü'l-Kur'ân ve rağâibü'l-Furkân*, II, 178-180; Seâlibî, *el-Cevâhiru'l-hisân fî tefsîri'l-Kur'ân*, I, 214; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rîfeti ba'zî meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 493; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, I, 404; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, II, 200; Şâzelî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. el-Mehdî b. Acîbe el-Hüseynî el-İdrîsî el-Fâsî, *el-Bahru'l-medîd*, I, 288-290; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 523; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, III, 77-80; Kâsımî, Muhammed Cemalüddin, *Mehâsinü't-te'vil*, Muhammed Reşid b. Ali Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm (Tefsîru'l-Menâr)*, (thk. Muhammed Bâsil), I-IX, Beyrut, 1418, III, 268; Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*, II, 400; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, I, 54; İbn Âşûr, Muhammed Tâhir b. Muhammed et-Tûnusî, *et-Tahrîru ve't-tenvîr*, Tûnus, 1984., III, 7; Şenkîti, Muhammed Emin b. Muhammed Muhtar, *Edvâü'l-beyân fî izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, III, 418; Şa'râvî, *Tefsîr*, I, 1007.

¹¹⁷ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 185; İbn Hacer, *el-Kâfi's-şâf*, s. 26; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, 361-362.

Bana bir müjdecî gelerek helak olacak Necranlıların lanetleşme üzerine öleceğın ihaber verdi.¹¹⁸

İbn Hacer hadiste geçen olayları daha kısa bir şekilde rivâyet eder. Hz. Peygamber'in Necran'a bir mektup yazdığını, onların 14 kişilik bir heyetle geldiklerini, Hz. Peygamber onlar arasında münazara olduğunu, Hz. Peygamber'in söylediklerini inkâr edince onları mübâheleye davet ettiğini, onların cizye vermek suretiyle anlaşma yaptıklarını rivâyet eder. Hatta reislerinden Âkîb ile Eyhem'in Müslüman olduğunu da belirtir.¹¹⁹

Mubarekfûrî (1353/1934), rivâyetin ilk kısmını hemen hemen aynı ifadelerle *Tuhfe*'sinde yer verir. Hadis hakkında Tirmizî'nin "hasen garib sahih" hükmüne de yer verir. Yine ravilerden es-Sadî el-Basrî için "sadûk"tur der, ama hıfzının kötü olduğunu belirtir. Ayrıca hadisi uzun bir şekilde Müslim'de ve Tirmizide rivâyetinin olduğunu zikreder.¹²⁰

Sonuç olarak mübâhele olayı Âl-i İmran suresindeki 59-61 ayetleriyle de sabit olup, Beyzâvî'nin rivâyetindeki İbn Mervan'ın hem metruk hem de yalancılıkla ithamı belki bu rivâyete bir zafiyet yükleyebilir. Ancak İbn Hacer'in kısa rivâyeti ve Tirmizî'nin rivâyetlerini dikkate alınırsa böyle bir heyetle irtibatın olduğunu söyleyebiliriz.

Âl-i İmran suresindeki tahlil edeceğimiz Beyzâvî'nin aktardığı diğer bir rivâyet şöyledir:

[قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ] : مَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بُعِثَ آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *Kim haremeynden (Mekke veya Medine'den) birinde ölürse, o kıyamet gününde emin olarak diriltilir.*¹²¹

¹¹⁸ Bkz. Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 361-362.

¹¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1992, III, 236.

¹²⁰ Mubârekfûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye, Beyrut, ts, VIII, 279

¹²¹ Rivâyet birçok sahabiden nakledilmiştir: Hz. Câbir'den: Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, II, 85, hadis no: 827; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, III, 497, hadis no: 4181. Heysemî isnadının hasen olduğunu söyler. Bkz. Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâid*, III, 58; Kays b. Mahreme'den: Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah, *Ma'rifetü's-sahâbe*, (thk. Âdil b. Yûsuf), I-VII, Riyâd, 1998, II, 260-261, hadis no: 661-662;

Hz. Ömer'den:

عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : مَنْ زَارَ قَبْرِي ، أَوْ قَالَ : مَنْ زَارَنِي كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا ، أَوْ شَهِيدًا وَمَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بَعَثَهُ اللَّهُ فِي الْأَمْنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Tayâlisî, s. 12, hadis no: 65; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, III, 488, hadis no: 4153;

Hâtüb'dan:

عَنْ حَاطِبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- « مَنْ زَارَنِي بَعْدَ مَوْتِي فُكِّمْتُ زَارَنِي فِي حَيَاتِي وَمَنْ مَاتَ بِأَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بُعِثَ مِنَ الْأَمْنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

Bkz. *Dârekutnî*, II, 278; Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, III, 488, hadis no: 4151-4152;

Enes b. Mâlik'ten:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ مَاتَ فِي أَحَدِ الْحَرَمَيْنِ بُعِثَ مِنَ الْأَمْنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ زَارَنِي مُخْتَسِبًا إِلَى الْمَدِينَةِ كَانَ فِي جَوَارِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ "

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹²² dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Râzî (606 /1210), Neseî (710/1310), Neysâbûrî (850/1447), Suyûtî (911/1505), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725), Şâzelî (1224/1809) ve Âlûsî (1270/1854) gibi müfessirler zikrederler.¹²³

İbnü'l-Cevzî (597/1201), İbn Hıbban'dan nakille Abdulgafur'un hadis uyduran birisi olduğunu Mevzuat'nda rivâyet etti. Hafız İbn Hacer ise; bu tespit İbnü'l-Cevzî'nin hatasıdır der.¹²⁴ İbn Abdi'l-Berr (463/1071) de böyle bir hadis bilmiyorum¹²⁵ der.

İbn Cevzî'nin Mevzuat adlı eserinde bu hadisin ravilerinden Abdulgafur'un hadis uyduran birisi olarak zikredilmesi, İbn Abdi'l-Berr böyle bir hadis bilmiyorum demesinin yanında Hafız İbn Hacer'in, İbn Cevzî'yi tenkidine rağmen, yine de hadise ihtiyatla yaklaşmayı gerekli kılmaktadır.

Âl-i İmran suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz üçüncü rivâyet şöyledir:

مَنْ مَاتَ وَمَمْ يَحْيَجُّ فَلَيْمَتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا

Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki:

“Kim haccetmeyerek ölürse, ister Yahudi olarak ölsün, isterse Hristiyan olarak ölsün.”¹²⁶

Enes'ten (ra) ‘kim iki haremden biriside ölürse, kıyamet günü eminlerde olarak diriltilir. Kim sevabını Allah'ta bekleyerek Medine'de beni ziyaret ederse, kıyamette yakınımda olur.’ Bkz. Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, III, 490, hadis no: 4158.

¹²² Bkz. Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 371

¹²³ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 151; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 300; Râzî, Fahrüddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr ve Mefâihü'l-Gayb*, IV, 315; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, I, 172; Neysâbûrî, Nizamüddin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Kummî, *Ğarâibü'l-Kur'ân ve rağâibü'l-Furkân*, II, 215; Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr fi't-te'vîl bi'l-me'sûr*, I, 474; II, 390; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 520; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Aklı's-Selîm*, I, 422; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, II, 313; Şâzelî, *el-Bahru'l-medîd*, I, 470; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, III, 138.

¹²⁴ Bkz. Zeylai, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 197-199; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî fi tahrîc-i ehâdis-i Beyzâvî*, I, 379-382. Hadisin farklı lafızlarla rivâyetinin yine İbn Cevzî'nin Mevzuatına alışı için bkz. ez-Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, IV, 214,

¹²⁵ İbn Abdi'l-Ber, *el-İstîâb*, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1412, I, 315.

¹²⁶ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-: «مَنْ مَاتَ وَمَمْ يَحْيَجُّ فَلَيْمَتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا»

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-: «مَنْ مَاتَ وَمَمْ يَحْيَجُّ فَلَيْمَتْ إِنْ شَاءَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا»

Ebû Ümâme'den: "Her kim kayda değer bir ihtiyacı veya zulmünden korkulan bir hükümdarın varlığı yahut kendisini yatağa bağlayan bir hastalığı olmadığı halde haccetmeden ölürse, ister Yahudi olarak ister Hristiyan olarak ölsün." Bk. *Dârimi*, Menâsik, 2, hadis no: 1839; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 751, hadis no: 14665;

عَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم-: «مَنْ مَلَكَ زَادًا وَرَاحِلَةً تُبْلَغُهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ وَمَمْ يَحْيَجُّ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا وَذَلِكَ أَنَّ

اللَّهُ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا)»

Hz. Ali'den rivâyet edildi: "Her kim kendisini kabeye ulaştıracak bineği ve aızı olduğu halde haccetmezse, ister Yahudi ölsün, ister Hristiyan" Bkz. *Tirmizî*, Hac, 3, hadis no: 817 (garib, isnadında tenkit var, Hilal b. Abdullah mechul, Hâris ise hadiste zayıf sayıldı); Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, III, 430, hadis no: 3978.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin¹²⁷ dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Beğavî (510/1117), Râzî (606/1210), İbn Teymiyye (728/1328), Ebû Hayyân (745/1344), Neysâbûrî (850/1447), Ebu's-Suûd (982/1575), İsmail Hakkı el-Bursevî (1137/1725), Muhammed Reşid b. Ali Rıza (1354/1935) ve Muhammed Seyyid Tantavî (1431/2010) gibi müfessirler zikrederler.¹²⁸

Beyzâvî'nin yukarıda geçen rivâyeti ve tenkidi hakkındaki görüşler şöyledir: Bu rivâyet hakkında İbn Adiy (365/976) ve Ukaylî (322/ 934), Hilal'in biyografisinde Buhari'den nakille, Hilal'in münkerü'l-hadis olduğunu nakletti. İbnü'l-Cevzî (597/1201) *Mevzuat*'ında İbn Adiy'den (365/976) nakletti. İbn Adiy'in *Kamil*'inde Ebu'l-Mihzem Yezid b. Süfyan'ın biyografisinde Ebû Hüreyre'den merfu olarak bir benzerini rivâyet etti. Fellas'tan naklolduğuna göre Ebu'l-Mihzem yalancı bir kimsedir. İbn Hacer: "Bu İbnü'l-Cevzî'nin hatasıdır. Çünkü Ebû Ümame'den gelen rivâyetin senedinde yalancılıkla itham edilen kimse yok, yalancı nasıl olsun." dedi.¹²⁹

Yukarıdaki Münâvî ve Zeylâî'ni akatardıkları bu görüşler ve rivâyetin kastettiği anlam dikkate alındığında rivâyete ihtiyatla yaklaşmak gerekli olmaktadır.

Âl-i İmran suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz dördüncü rivâyet şöyledir:

وَوَيْ أَنَّهُ لَمَّا نَزَلَ صَدْرَ الْآيَةِ أَي قَوْلِهِ: (وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ)، جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَابَ الْمَلَلِ فَخَطَبَهُمْ وَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى كَتَبَ عَلَيْكُمُ الْحُجَّ فَحُجُّوا، فَأَمَنْتَ بِهِ مِلَّةً وَاحِدَةً وَكَفَرْتَ بِهِ خَمْسَ مَلَلٍ، فَنَزَلَ (وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ).

Hac âyeti nazil olduğunda Hz. Peygamber (sav) çevresindeki bütün din mensuplarını (Arap müşriklerini, hristiyanları, yahudileri, mecusileri ve sâbiileri) toplayıp: "*Ey insanlar, Allah Tealâ size hacı farz kıldı, haccedin.*" buyurdu. Bir tek millet; Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'i tasdik edip iman etti, kalan beş dinin mensupları ise inkâr ettiler. ("Ona iman da etmiyeceğiz, ona doğru yönelerek namaz da kılmayacağız." dediler de)

¹²⁷ Bkz. Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 371

¹²⁸ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 157; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 301; Beğavî, *Mes'ûd*, *Meâlimü't-tenzîl*, II, 74; Râzî, Fahrüddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr ve Mefâîihu'l-Gayb*, IV, 318; İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdülhalîm el-Harrânî el-Hanbelî, *Dekâiku't-tefsîr*, I, 336; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan en-Nahvî el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-muhît*, III, 343; Neysâbûrî, Nizamüddin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Kummî, *Ğarâibü'l-Kur'ân ve Rağâibü'l-Furkân*, II, 219; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, II, 62; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-Beyân*, II, 243; Muhammed Reşid b. Ali Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Tefsîru'l-Menâr)*, IV, 10; Tantavî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-Vasît*, I, 681.

¹²⁹ Bkz. Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis ve'l-âsârî'l-vâkia fî Tefsîri'l-Keşşâf li'z-Zemahşerî*, I, 202-203; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 386-389.

Allah Tealâ: "*Kim de küfrederse şüphesiz ki Allah âlemlerden müstağnidir.*" âyet-i kerimesini indirdi.

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹³⁰ dışında Seâlibî (876/1471), Suyûtî (911/1505), Şâzelî (1224/1809), Şevkânî (1250/1834) ve Âlûsî (1270/1854) gibi müfessirler zikrederler.¹³¹

Suyûtî (911/1505) dedi ki: Said b. Mansur ve İbn Cerir et-Taberî Dahhak'tan mürsel olarak şöyle naklettiler:

عن الضحاك قال « لما نزلت آية الحج { والله على الناس جح البيت } الآية جمع رسول الله صلى الله عليه وسلم أهل الممل؛ مشركي العرب ، والنصارى ، واليهود ، والمجوس ، والصابئين ، فقال : إن الله فرض عليكم الحج فحجوا البيت . فلم يقبله إلا المسلمون ، وكفرت به خمس ملل . قالوا : لا نؤمن به ، ولا نصلي إليه ، ولا نستقبله . فأنزل الله { ومن كفر فإن الله غني عن العالمين } . »

Dahhâk'tan: Hac âyeti yani "*Beyti hacetmek Allah'ın insanlar üzerinde (farz olarak) bir hakkıdır*" inince Rasulullah müşrik Araplar, hristiyanlar, Yahudiler, Mecusi ve sabilerden oluşan din mensuplarını bir araya topladı ve dedi ki: *Allah size haccı farz kıldı, haccediniz. Müslümanların dışında hiçbir topluluk bu emri kabul etmedi. Bu beş millet inkâr etti ve şöyle dediler: O Beytullahı doğru ne yönelir ne de namaz kılarız. Bunun üzerine Allah Teâlâ "Kim inkâr ederse şunu iyi bilsin ki Allah âlemlere muhtaç değildir. (Âl-i İmrân, 97)" âyetini indirdi.*¹³²

İbn Hacer: "Bu rivâyet mu'daldır¹³³der. Münâvî, Cüveybir (جووير) hakkında metrûku'l-hadis ve sakıt biridir"¹³⁴ hükmünü koyar. Dolayısıyla bu genel değerlendirmeler sonucunda rivâyet mevzudur ve ihtiyatlı bakılmalıdır.

Âl-i İmran suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz beşinci rivâyet şöyledir:

عَنْ عَلِيٍّ (مَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَيَّ أَهْلَ الْجَاهِلِ أَنْ يَتَعَلَّمُوا حَتَّى أَخَذَ عَلَيَّ أَهْلَ الْعِلْمِ أَنْ يَعْلَمُوا).

Hz. Ali'den (ra) rivâyetle: "*Allah Teâlâ bilmeyenlerden öğreneceklerine dair; bilenlerden de öğreteceklerine dair söz almıştır.*"

¹³⁰ Bk. *Envâru't-Tezil*, I, 372.

¹³¹ Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahman b. Muhammed b. Mahlûf, *el-Cevâhiru'l-hisân fi tefsîri'l-Kur'ân*, I, 230; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-te'vil bi'l-me'sûr*, II, 393; Şâzelî, *el-Bahru'l-medîd*, I, 470; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 547; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, III, 146.

¹³² Bkz. Saîd b. Mansûr, *et-Tefsîr min Süneni Saîd b. Mansûr*, II, 110, hadis no: 489; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-te'vil bi'l-me'sûr*, II, 393.

¹³³ Mu'dal: senedinden birbiri peşine iki veya daha fazla ravinin düştüğü hadise denir. Bkz. Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları* (çev. Yaşar Kandemir) Diyanet İşleri başkanlığı yayınları, Ankara, 1973, s. 141.

¹³⁴ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 389.

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹³⁵ dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Beğavî (510/1117), İbnü'l-Cevzî (597/1201), Râzî (606/1210), Neysâbü'rî (850/1447), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Şâzelî (1224/1809), Âlûsî (1270/1854) ve Muhammed Seyyid Tantavî (1431/2010) gibi müfessirler zikrederler.¹³⁶

Salebi, Haris (b. Ebî Üsâme) tarikiyle bu rivâyeti, tefsirinde şöyle nakletmiştir:

أخبرنا الشيخ الصالح المسند الخطيب أبو الفتح صدر الدين محمد بن الإمام المحدث شريف الدين محمد بن القاسم الميديمي بقراءتي عليه أنا المسند نجيب الدين أبو الفرج عبد اللطيف بن عبد المنعم بن علي بن الصقيل الحراني سمعنا عليه سنة إحدى وسبعين وستمائة أنا أبو الفرج عبد المنعم بن عبد الوهاب بن كليب أنا أبو علي محمد بن سعيد بن نبهان أنا أبو علي الحسن بن الحسين بن دوما أنا أبو بكر أحمد بن نصر بن عبد الله بن الفتح الذراع قال كتب إلى الحارث بن أبي أسامة وأذن لي في روايته أنا عبد الوهاب بن عطاء الخفاف ثنا الحسن ابن عمارة قال أتيت الزهري بعد أن ترك الحديث فألفيته على باب داره فقلت إن رأيت أن تحدثني فقال أما علمت أي تركت الحديث فقلت له أنا حدثني الحكم بن عتيبة عن يحيى الجزار سمعت عليا يقول ما أخذ الله على أهل الجهل أن يتعلموا حتى أخذ على أهل العلم أن يعلموا قال فحدثني أربعين حديثا

Senede geçen ravilerden bir olan Hasan b. Umâre metruk birisidir. Senedinde başka zayıf raviler de vardır.¹³⁷ Rivâyet Hz. Ali'nin sözü (mevkuf) olarak nakledilmîştir. Rivâyet Deylemî tarafından da şu metinle nakledilir:

ما قبض الله عز وجل ميثاق الجاهل أن يتعلم حتى أخذ ميثاق أن يعلمه

Bu rivâyet de Hz. Ali'ye nispet edilir.¹³⁸ Dolayısıyla Merfu veya mevkuf oluşu belli değildir.

Rivâyet özellikle sahih hadis kitaplarında bulunmamaktadır. Ayrıca senedli olarak da Sa'lebi'nin tefsirinde geçen Hasan b. Umâre'nin metruk birisi olması ve Hz. Ali'ye nisbet edilip başka sahabeden intikal etmemesi, bu rivâyetin Hz. Ali'nin sözü olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Âl-i İmran suresindeki Beyzavî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz altıncı rivâyet şöyledir:

زرّ بن حُبَيْش عن أبي بن كعب قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : (من قرأ سورة آل عمران أُعطي بكلّ آية منها أماناً على جسر جهنّم) .

¹³⁵ Bkz. Beyzavî , *Envâru 't-Tezîl*, I, 422.

¹³⁶ Sa'lebî, *el-Keşfu ve 'l-Beyân*, III, 228; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 359; Beğavî, *Muhyi's-sünne Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd, Meâlimü't-tenzîl*, II, 149; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr*, I, 470; Râzî, *Fahrüddîn, et-Tefsîru 'l-Kebîr ve Mefâihü 'l-Gayb*, V, 5; Neysâbü'rî, *Nizamüddin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Kummî, Ğarâibü'l-Kur'ân ve rağâibü'l-Furkân*, II, 325; Hatib eş-Şirbînî, *Muhammed b. Ahmed, es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 601; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, II, 8; Şâzelî, *el-Bahru'l-medîd*, I, 555; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, III, 353; Tantavî, *Muhammed Seyyid, et-Tefsîru'l-vasîl*, I, 822.

¹³⁷ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 258; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî* I, 436-438.

¹³⁸ Deylemî, *Müsnedü'l-firdevs*, IV, 84, hadis no: 6262.

Rasulullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle rivâyet edilmîştir: "*Âli imran süresini okuyan kimseye okuduğu her bir ayete mukabil, Cehennem köprüsünde bir emniyet verilir.*"¹³⁹

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁴⁰ dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575) ve Âlûsî (1270/1854) gibi müfessirler zikrederler.¹⁴¹

Bu rivâyeti İbnü'l-Cevzî (597/1201) Mevzuat'ında Übey b. Ka'b'dan nakletti.

Suyûtî dedi ki: "Bu Übey'den Kur'an'nın sure sure faziletiyle alakalı olarak naklolunan mevzu bir rivâyettir. Bu rivâyetin mevzu olduğuna eski yeni hadisçiler, hafızlar ve münekkidler dikkat çektiler. Bunu tefsirine alan müfessirleri de kınadılar."

İbn Hacer dedi ki: "Bu sure hakkındaki hadisi Vâhidî Tefsir-i Evsat'ında, Ebû Ümâme'den başka bir tarikte nakletti."¹⁴²

روي عن ابن عباس قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : (من قرأ السورة التي يُذكر فيها آل عمران يوم الجمعة صلى الله عليه وملائكته حتى تغيب الشمس) .

Rasulullah'tan (sav) şöyle rivâyet edilmîştir: "*Kim Cuma günü içerisinde İmran ailesinin bahsi geçen sureyi okursa güneş batıncaya kadar ona Allah c.c rahmet, Melekleri de salat eder.*"¹⁴³

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁴⁴ dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Kurtubî (671/1273), Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Suyûtî (911/1505), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Şevkânî (1250/1834) ve Âlûsî (1270/1854) gibi müfessirler zikrederler.¹⁴⁵

¹³⁹ İbnü'l-Cevzî mevzû hadisler arasında zikretmiştir. Bkz. *Kitâbu'l-Mevzûât*, s. 239

¹⁴⁰ Bkz. Beyzavî, *Envâru't-Tezîl*, I, 426.

¹⁴¹ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 5; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 368; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, V, 4; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 611; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, II, 26; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, III, 395.

¹⁴² Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 268; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 452.

¹⁴³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XI, 48, hadis no: 11002; Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, VI, 191, hadis no: 6157; Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr*, hadis no: 8928. Heysemî: "senesinde zayıf biri olan Talha b. Zeyd er-Rakkî var" Elbânî hadis için "mevzu" demiştir, bkz. *Sahîhu ve Zaifu Camiu's-sağîr*, 26/176.

¹⁴⁴ Bkz. Beyzavî, *Envâru't-Tezîl*, I, 426.

¹⁴⁵ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 5; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 368; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, IV, 2; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, V, 4; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fî't-te'vîl bi'l-me'sûr*, II, 140; Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 611; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, II, 26; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, I, 469; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, III, 395.

Taberânî'nin İbn Abbas'tan naklettiği bu rivâyetle ilgili olarak Heysemî ve İbn Hacer "zayıf" hükmü verirken Suyûtî her hangi bir hükümden bulunamamıştır.¹⁴⁶

عَنْ مَكْحُولٍ قَالَ : مَنْ قَرَأَ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ صَلَّى عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى اللَّيْلِ.

Bu konuda Tabiinden Mekhul'un sözü de vardır: " *Kim Cuma günü Âl-i İmran suresini okursa geceye kadar ona Melekler salat eder.*"¹⁴⁷

Muhammed b. Ahmed Hatib eş-Şirbînî'nin (977/1570) *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr* isimli eserini tanıtan Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, Hatib eş-Şirbînî'nin verdiği hadislerin genellikle sahih ve hadis olmakla birlikte Zemahşerî ve Beyzavi'ye uyararak Kur'ân'ın faziletleri ile ilgili olarak uydurma rivâyetler naklettiğini ve bunların uydurma olduğuna dikkat çektiğini söyler. Zayıf rivâyetleri de ikaz ederek/uyararak zikreder. Verdiği örneklerden biri de, bu konudaki rivâyettir. Taberânî zayıf bir senedle şöyle nakletti:

"من قرأ السورة التي يُذكر فيه آل عمران يوم الجمعة صَلَّى اللهُ عليه وملائكته حتى تُحجب الشمس"

" *Kim Cuma günü içerisinde İmran ailesinin bahsi geçen sureyi okursa güneş batıncaya kadar ona Allah c.c rahmet, Melekleri de salat eder.*"

Zemahşerî'ye uyararak Beyzavî'nin naklettiği:

"من قرأ سورة آل عمران أُعْطِيَ بكل آية منها أماناً على جسر جهنم"

"*Âli imran süresini okuyan kimseye okuduğu her bir ayete mukabil Cehennem köprüsünde bir emniyet verilir*" rivâyeti de uydurmadır.¹⁴⁸

Görüldüğü üzere özellikle ayrı ayrı sureleri okumak suretiyle elde edilen sevaba kaşılık verilecek mükafaatın niteliği ve alanın âlimlerin tenkitleri de dikkate alınır, bu rivâyetlerin en azından zayıflığı ya da uydurma olduğu ortaya çıkmaktadır.

4- Nisâ Suresi

Nisâ suresindeki Beyzavî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz **ilk rivâyet** şöyledir:

وَقَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا اجْتَمَعَ الْحَرَامُ وَالْحَلَالُ إِلَّا عَلَبَ الْحَرَامُ الْحَلَالَ.

Peygamber Efendimiz'den (sallallahu aleyhi ve sellem) rivâyet olduğuna göre: "*Haram ile helalin birleştiği yerde haram galebe çalar.*"¹⁴⁹

¹⁴⁶ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 268; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, I, 452.

¹⁴⁷ Dârimî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 16, Hadis no: 3460.

¹⁴⁸ Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, IV, 71.

¹⁴⁹ İbn Mes'ûd'un sözü (mevkuf) olarak bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 199, Hadis no: 12772; Beyhakî, *Ma'rîfetüs-Süneni ve'l-Âsâr*, XI, 353, Hadis no:4403; *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 169;

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁵⁰ dışında Râzî (606/1210) ve Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373) gibi müfessirler zikrederler.¹⁵¹

Irakî "bu rivâyetin aslı yoktur" dedi. Tacuddin es-Sübki ise "bu, Cabir el-Cu'fî'nin rivâyetidir, O da zayıftır" dedi. Şa'bi'nin İbn Mes'ûd'dan rivâyetleri munkatıdır. Zaten bu tür rivâyetler de çok nadirdir.¹⁵²

Câbir b. Yezid b. el-Hâris el-Cu'fî (128/746) sebebiyle zayıftır. Bu râviyi Şu'be ve Süfyân sika, ekseriyet zayıf saydı.¹⁵³ Tirmizî altı, Ebû Dâvûd iki, İbn Mâce 16, Dârimî üç ve Ahmed b. Hanbel 97 rivâyetini nakletti. Zehebî, Câbir b. Yezîd el-Cu'fî hakkında Şîa âlimlerinin ileri gelenlerinden biri olduğunu, sadece Şu'be'nin sika saydığını, hadis hafızlarının ise bu zâtı terk ettiklerini söyler. Ebû Dâvûd'un: "Bu râvînin benim kitabımda sehv hadisinden başka hadisi yoktur"¹⁵⁴ dediğini ve Münzirî'nin de bu zâtın hadisleri ile delil getirilemeyeceğini söylediğini nakleder.¹⁵⁵ Fakat Ebû Dâvûd, diyet bahsinde¹⁵⁶ mütâbaat olarak da olsa bu râvînin hadisine yer vermiştir. Tirmizî, Câbir el-Cu'fî hakkında "Âlimler hadisini zayıf saydılar. Yahya b. Saîd ve Abdurrahman b. Mehdî bu râviyi terk ettiler. Hocam Cârûd Vekî'in şöyle dediğini nakleder: "Şayet Câbir el-Cu'fî olmasaydı, Kûfeliler hadissiz kalırlardı."¹⁵⁷ İbn Sa'd da çok zayıf biri olduğunu söyler.¹⁵⁸ Heysemî, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen bir hadis için, Şu'be ve Süfyân sikadır. Ama ekseriyet zayıf saydılar. Bir başka hadiste de Câbir b. Yezid el-Cu'fî'nin zayıf olduğunu açıklar.¹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel ise Câbir b. Yezîd el-Cu'fî'nin birçok hadisini nakletmiştir.¹⁶⁰

Bu rivâyetin İbn Mâce ve Darekutni'nin İbn Ömer'den naklettiği (لَا يَحْرَمُ الْحَلَالَ) "Haram, helali haramlaştırılmaz." Rivâyeti ile çeliştiği ifade edilse de rivâyet muarız değildir. Çünkü birincisinde helale haram hükmünü vermek ihtiyaten ve çoğunluktan dolayıdır. Yoksa hükmü bizatihi harama çevirmek için değil.

Zerkeşi bu hadis merfu olarak bilinmiyor, bunu Abdurrezzak Musannef'inde mevkuf olarak zikretti. Süfyan es-Sevri, Cabir'den O Şa'bi'den Abdullah'ın "Haram ile helalin birleştiği yerde haram helale galebe çalar." dediğini nakletti.¹⁶¹

¹⁵⁰ Bkz. Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 444

¹⁵¹ Râzî, Fahrüddîn *et-Tefsîru'l-Kebîr ve Mefâihü'l-Ğayb*, III, 323; Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, III, 99.

¹⁵² Zeylaî, *Nasbu'r-Râye*, IV, 314; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 473-475.

¹⁵³ Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 241, 173.

¹⁵⁴ Bkz. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Salât, 195, Hadis no:1036.

¹⁵⁵ Bkz. *Kâşif*, Trc. no:739.

¹⁵⁶ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, H.no:4580.

¹⁵⁷ Bkz. Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Salât, 38, 152, Hadis no:206, 364;

¹⁵⁸ Bkz. İb Sad, *Tabakât*, VI/240;

¹⁵⁹ Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, I, 241, 173.

¹⁶⁰ Bu râvî için bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (çev. Rıfat Oral, Thrc. Süleyman Sarı), I, 314/622, II, 63/260, III, 150/458, IV, 7/315..hadisler.

¹⁶¹ Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, IV, 314; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 473-475.

Bu rivâyet hakkında verilen; “rivâyetin aslı yoktur”, "bu, Cabir el-Cu'fî'nin rivâyetidir, O da zayıftır" ,”Şa'bî'nin İbn Mes'ûd'den rivâyetleri munkatıdır” gibi hükümler, hadisin zafiyeti ve mevzu oluşunu belirleyen ifadelerden bir kısmıdır.

Nisâ suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz ikinci rivâyet şöyledir:

(قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْحَرَائِرُ صَلَاحُ الْبَيْتِ، وَالْإِمَاءُ هَلَاقُهُ).

Efendimiz'den (sav) rivâyet olunduğuna göre:

"*Hürler evin ıslahı, köleler ise helakidir.*"¹⁶²

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁶³ dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Kurtubî (671/1273), Neseî (710/1310), Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Neysâbûrî (850/1447), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725) ve Âlûsî (1270/1854) gibi müfessirler zikrederler.¹⁶⁴

Hadis olarak rivâyet edilen bu söz, aşağıdaki rivâyetin bir bölümünü oluşturmaktadır. Buna göre, Sa'lebi, Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Yunus el-Yemami'den, O Ahmed b. Yusuf el-Iclî'den O da Enes'in hizmetçisi Yunus b. Mirdas'tan; '*Ben Enes ve Ebu Hüreyre ile beraberdim.*' dediğini rivâyet etti. Enes, ben Rasûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) :

" مَنْ أَرَادَ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ طَاهِرًا مُطَهَّرًا فَلْيَتَزَوَّجِ الْحَرَائِرَ "

'Allah'a temiz ve temizlenmiş olarak kavuşmak isteyen, hürlerle evlensin.' dediğini işittim, dedi.

Ebu Hüreyre ben de onu:

« الْحَرَائِرُ صَلَاحُ الْبَيْتِ ، وَالْإِمَاءُ هَلَاقُ (فَسَاد) الْبَيْتِ »

"*Hürler evin ıslahı, köleler ise fesadıdır / helakidir*" derken işittim dedi.

¹⁶² Deylemî, *Müsnedü'l-firdevs*, II, 161, hadis no: 2820.

¹⁶³ Bkz. Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 446

¹⁶⁴ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 290; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 399; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, V, 147; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, I, 222; Ebû Hafs en-Nu'mânî, *Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, V, 129; Neysâbûrî, *Nizamüddin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Kummî, Ğarâibü'l-Kur'ân ve rağâibü'l-Furkân*, II, 397; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 651; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, II, 69; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, II, 442; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'î'l-mesânî*, IV, 24.

Bu rivâyet hakkındaki görüşler şöyledir: İbn Hacer, isnadında Ahmed b. Muhammed var. O ise metruk bir kimsedir, dedi. Ebu Hatim ise Onu yalanladı. Yunus'u ise bilmiyoruz dedi.¹⁶⁵

Şevkânî, rivâyetin senedinde mechul ve metruk bulunduğunu¹⁶⁶ Sehâvî, Aclûnî ve Fettânî de Ahmed b. Muhammed el-Yemânî'nin metruk, Yunus b. Mirdas'ın mechul olduğunu söylemiştir.¹⁶⁷

Bu durumda genel olarak rivâyette hem meçhul, hem de metruk ravilerin bulunması, konuyla ilgili İbn Hacer, Sehâvi, Aclûnî ve Fettânî'nin görüşleri hadisin mevzu olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Nisâ suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz üçüncü rivâyet ve metni şöyledir:

رواه الثعلبي في تفسيره أخبرنا أبو جعفر كامل بن محمد النحوي أنا أبو عمرو محمد بن جعفر الشروطي ثنا إبراهيم بن شريك الكوفي ثنا أحمد ابن عبد الله بن يونس اليربوعي ثنا سلام بن سليمان المدائني ثنا هارون بن كثير عن زيد بن اسلم عن أبيه عن أبي أمامة عن أبي بن كعب عن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (من قرأ سورة النساء فكأنما تصدق على كل مؤمن ومؤمنة، وورث ميراثاً وأعطى من الأجر كمن اشترى محرراً وبرىء من الشرك وكان في مشيئة الله تعالى من الذين يتجاوز عنهم).

Sa'lebi'nin tefsirinde zikrettiği ve senedini de verdiği bu rivâyette Rasulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

*“Kim Nisa suresini okursa, sanki o her erkek ve kadın mü'mine tasaddukta bulunmuş ve miras bırakmış gibidir. Yine ona bir köleyi satın alarak hürriyetine kavuşturan kişi gibi sevap verilir. Ayrıca şirkten beri olur ve kendilerine karşı hak ve hukuk tanımazlara (haddi aşanlara) karşı, Allah'ın (celle celalüh) dilemesinde (korumasında) olur.”*¹⁶⁸

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁶⁹ dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Hatib eş-Şirbînî (977/1570) ve Ebu's-Suûd (982/1575) gibi müfessirler zikrederler.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, I, 305-306; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 477-478.

¹⁶⁶ Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, 131, hadis no: 40;

¹⁶⁷ Sehâvî, *el-Makâsîdül-hasene*, s. 304, hadis no: 399; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, hadis no: 1123; Fettânî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, 127.

¹⁶⁸ Sa'lebî, a.g.e, 3/241. İbnü'l-Cevzî mevzû hadisler arasında zikretmiştir. Bkz. *Kitâbu'l-Mevzûât*, s. 239

¹⁶⁹ Bk. *Envâru't-Tezîl*, II, 44.

Bu Sa'lebî ve Vâhîdî'nin, Übey b. Ka'b'dan naklettikleri mevzu (uydurma) bir rivâyettir. Sa'lebî bu haberi senedli olarak rivâyet eder. İbn Merdûye'nin Tefsir'inde Âl-i İmrân Sûresinde bu rivâyet senedle nakledilir. Vâhîdî'nin de *el-Vasît* isimli tefsirinde şu sened ile rivâyet eder:

أخبرنا الأستاذ أبو عثمان سعيد بن محمد المقرئ الزعفراني أنا أبو عمرو محمد بن جعفر بن مطر ثنا إبراهيم بن شريك

ثنا أحمد بن يونس ثنا سلام بن سليمان المدائني به

İbn Hibbân *Kitâbü'd-Duafâ*'sında: “Selâm b. Selim et-Tavîl'e, Selâm b. Süleym ve Selâm b. Süleyman da denilir. Künyesi Ebû Süleyman'dır. Medâinlidir. Humejd et-Tavîl ve diğerlerinden nakilde bulunur. Kendisinden de Ebû Hâlid el-Ahmar ve diğerleri nakilde bulunurlar. Sika ravilerden mevzu rivâyetler aktarır. Bunu yaparken güvenilir görüntüsü verir. Yahya b. Maîn, hadisleri hiçbir değer ifade etmez" der.¹⁷¹

İbnü'l-Cevzî *Mevzûat*'ına aşağıdaki senedle bu rivâyeti de içine alan ve her bir surenin okunması dolayısıyla verilecek sevabını zikreden uzun bir metni alır. Nisâ suresiyle ilgili bölümü şöyledir:

أنبأنا المبارك بن خيرون بن عبد الملك قال أحمد بن الحسن بن خيرون قال أنبأنا أبو طاهر محمد بن علي بن العلاف قال أنبأنا عثمان بن محمد الآدمي قال أنبأنا أبو بكر بن أبي داود السجستاني إذا قال حدثنا محمد بن عاصم قال حدثنا شبابة بن سوار قال حدثنا محمد بن عبد الواحد عن علي بن زيد بن جدعان وعطاء ابن أبي ميمونة عن زر بن حبيس [حبيش] عن أبي بن كعب قال: ... ومن قرأ سورة النساء أعطى من الاجر كأنما تصدق على كل من ورثه ميراثا...

Bu sened ve metinden sonra rivâyetin uydurma olduğunu ifade eder.¹⁷²

Mevzu hadislerle ilgili eserleri olan ve alanın uzmanlarından başta İbnü'l-Cevzi olmak üzere İbn Hibbân, Zeylâî, Münâvî rivâyetin mevzu olduğu konusunda görüş beyan etmişlerdir. Dolayısıyla rivâyet mevzudur.

5-Mâide Sûresi

Mâide suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz ilk rivâyet şöyledir:

قَوْلُهُ : لَقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : اللَّهُمَّ سَلِّطْ عَلَيْهِ كَلْبًا مِنْ كِلَابِكَ - زَادَ فِي الْكَشَّافِ : فَأَكَلَهُ الْأَسَدُ.

Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) rivâyet olduğuna göre: “*Allahım ona (Utbe 'ye) köpeklerinden birini musallat et.*” Keşşaf' da ise “Onu arslan yedi” ilavesi vardır.¹⁷³

¹⁷⁰ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, III, 241; Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 496; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 279; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, II, 196.

¹⁷¹ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 371-373; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 546.

¹⁷² İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûat*, I, 239.

¹⁷³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 211;

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁷⁴ dışında Sa'lebî (437/1046), Mâverdî (450/1058), Sem'ânî (489/1096), Zemahşerî (538/1143), Beğavî (510/1117), Râzî (606/1210), İz b. Abdisselam (660/1262), Kurtubî (671/1273), Neseî (710/1310), Ebû Hayyân (745/1344), Semîn el-Halebî (756/1355), İbn Kesîr (774/1372), Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Neysâbûrî (850/1447), Bukâî (885/1480), Hatib eş-Şîrbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725), Âlûsî (1270/1854), Kâsımî (1332/1914), Muhammed Reşid b. Ali Rıza (1354/1935), Seyyid Kutub (1385/1966) ve Şenkîtî (1393/1974) gibi müfessirler zikrederler.¹⁷⁵

Tıbî bu hadis mevzudur, dedi.¹⁷⁶ Zeylâ'i ise, Hakim'in de naklettiği aşağıdaki şu rivâyetle, bu görüş merduddur¹⁷⁷ dedi. Rivâyet şöyledir:

أخبرني أبو بكر بن أبي نصر المزكي بمرو ثنا الحارث بن أبي أسامة ثنا العباس بن الفضل الأنصاري ثنا الأسود بن شيبان عن أبي نؤفل بن أبي عقرب عن أبيه قال : كان لهب بن أبي هب يسب النبي صلى الله عليه و سلم : فقال النبي صلى الله عليه و سلم : اللهم سلط عليه كلبك

فخرج في قافلة يريد الشام فنزل منزلا فقال : إني أخاف دَعْوَةَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و سلم قالوا له : كلا فحطوا متاعهم حوله و قعدوا يحرسونه فجاء الأسد فانتزعه فذهب به

حَدَّثَنَا أَبُو نَوْفَلٍ ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ لَهُ بَنُ أَبِي هَبٍ يَسُبُّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم : اللَّهُمَّ سَلِّطْ عَلَيْهِ كَلْبَكَ قَالَ فَخَرَجَ يُرِيدُ الشَّامَ فِي قَافِلَةٍ مَعَ أَصْحَابِهِ قَالَ فَتَنَزَّلَ مَنْزِلًا قَالَ فَقَالَ وَاللَّهِ إِنِّي لِأَخَافُ دَعْوَةَ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه وسلم قَالَ قَالُوا لَهُ كَلَّا قَالَ فَحَوَّطُوا الْمَتَاعَ حَوْلَهُ وَقَعَدُوا يَحْرُسُونَهُ قَالَ فَجَاءَ السَّبُعُ فَانْتَزَعَهُ فَذَهَبَ بِهِ

Ebu Nevfel b. Ebi Akrab'dan, O babasından rivâyet ettiğine göre Ebu Leheb'in oğlu (Utbe), Rasûlullah'a sövüyordu. Rasûlullah onun için: “Allahım ona (Utbe'ye) köpeklerinden

¹⁷⁴ Bkz. Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, II, 47.

¹⁷⁵ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, IX, 135; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, IV, 468; Sem'ânî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, VI, 158; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 2; VI, 437; Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl*, V, 158; Râzî, *Fahrüddîn et-Tefsîru'l-Kebîr*, V, 472; İz b. Abdisselam, Abdülaziz b. Abdisselam ed-Dımaşkî, *Tefsîr*, VIII, 145; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVII, 83; Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, I, 274; Ebû Hayyân el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-muhît*, IV, 370; Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yusuf, *ed-Dürrü'l-mesûn fi ulmi'l-kitâbi'l-maknûn*, I, 1299, 1936; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, VII, 446; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, V, 490; X, 430; XVI, 486; Neysâbûrî, Nizamüddin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Kummî, *Ğarâibü'l-Kur'ân ve rağâibü'l-Furkân*, II, 550; VI, 590; Bukâî, İbrahim b. Ömer b. Hasen, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-süver*, X, 42; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 283; II, 279; IV, 444; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, II, 203; VII, 66; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, XIV, 290; XVII, 462; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, IV, 379; XI, 180; XXIII, 171; Kâsımî, Muhammed Cemalüddin, *Mehâsinü't-te'vil*, Muhammed Reşid b. Ali Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm (Tefsîru'l-Menâr)*, VI, 143; Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'ân*, VII, 72; Şenkîtî, Muhammed Emin b. Muhammed Muhtar, *Edvâü'l-beyân fi izahi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, III, 418.

¹⁷⁶ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 548-549.

¹⁷⁷ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 378; III, 378; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 549.

birini musallat et'' diye beddua etti. Utbe Şam'a gitmek için bir kabileyle yola çıktı. Nihayet bir yerde konakladıklarında Utbe dedi ki; ben Muhammed'in bedduasından korkuyorum. Bunun üzerine arkadaşları onu ortalarına alarak etrafını eşyalarla kuşattılar ve oturup nöbet tuttular. Ravi dediki böyleyken yırtıcı bir hayvan gelip onu kaptı ve götürdü." Hâkim bu rivâyetinin sahih olduğunu belirtti.¹⁷⁸

Tıbbî'nin bu hadis mevzu olarak nitelendirmesinin yanında Zeylâ'i'nin Hâkim'in Müstedrek'inde rivâyete istinaden bu görüşe katılmaması ve Müstedrekte "hadis sahihtir denmesi" rivâyete ihtiyatla yaklaşmayı gerekli kılmakla beraber, mevzu olmaması noktasındaki görüşler ağırlık kazanmaktadır.

Mâide suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz ikinci rivâyet şöyledir:

Maide suresi 55. Ayeti, (إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ۖ) "Sizin dostunuz, ancak Allah, Rasulü ve rükû ederek namaz kılan ve zekât veren inançlı insanlardır."

Hz. Ali namazda rükûda iken, kendisine bir dilenci gelerek bir şey istediğinde, onun da dilenciye yüzüğünü attığında (verdiğinde) inmişti. Rivâyetin ilgili kısmının Arapça metni şöyledir:

وإنما نزلت في علي رضي الله عنه حين سأله سائل وهو راعٍ في صلاته ، فطرح له خاتمه

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁷⁹ dışında, Neseî (710/1310) de zikreder.¹⁸⁰ Yine İbn Ebî Hâtim, Seleme b. Küheyl'den; Hâkim de *Ulûmü'l-hadîs*'te, Hz. Ali'den nakleder. Taberânî Evsat'ında, İbn Merdûye de Ammar b. Yâsir'den bu rivâyeti nakleder. İbn Hacer ise rivâyetin senedinde metruk bir ravi olan Hâlid b. Yezid el-Amrî'nin bulunduğunu söyler. Sa'lebî'nin Ebû Zer kanalı ile naklettiği rivâyetin senedi de sakıttır/ bir işe yaramaz, Suyûtî de hükmünü beyan etmeden mezkûr rivâyetlere işaret etmekle yetinir.¹⁸¹ Bu ise bir kusurdur.¹⁸² Aslında Suyûtî rivâyetler birbirini desteklemektedir derken rivâyet hakkındaki olumlu görüşünü ifade etmiştir.¹⁸³

İbn Ebî Hâtim, Seleme b. Küheyl'den aynı manayı ihtiva eden farklı lafızlarla bu haberi nakleder. Onun rivâyeti şöyledir:

¹⁷⁸ Hâkim, *Müstedrek*, II, 588, hadis no: 3984 (Hâkim senedinin sahih olduğunu söyledi. Zehebî de buna muvafakat etti); Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahabe*, XVII, 301, hadis no: 5465; XX, 382, hadis no: 6306; Heysemî, *Buğyetü'l-bâhis an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris*, II, 562, hadis no: 511.

¹⁷⁹ Bkz. . Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, II, 88

¹⁸⁰ Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, I, 294.

¹⁸¹ Suyûtî, *Lübâbü'n-nükûl fî esbâbi'n-nüzûl*, s. 81

¹⁸² Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 571-572.

¹⁸³ Suyûtî, *Lübâbü'n-nükûl fî esbâbi'n-nüzûl*, s. 81

حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجِيُّ، ثنا الْفَضْلُ بْنُ دُكَيْنٍ أَبُو نُعَيْمٍ الْأَحْوَلُ، ثنا مُوسَى بْنُ قَيْسٍ الْحَضْرَمِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، قَالَ: "تَصَدَّقَ عَلَيَّ بِخَاتَمِهِ وَهُوَ رَاكِعٌ، فَنَزَلَتْ: " إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ، وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ "

Cessâs Ahkâmü'l-Kurân'da Mücahid, Süddî, Ebû Ca'fer ve Utbe b. Ebî Hakîm'den benzer rivâyeti şöyle verir:

أُخْبِرْتُ فِي أَبِي عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ حِينَ تَصَدَّقَ بِخَاتَمِهِ وَهُوَ رَاكِعٌ

“Bu âyet, namazda rükû halinde iken yüzüğünü sadaka olarak veren Hz. Ali hakkında inmiştir.”¹⁸⁴

Vâhidi de rivâyeti Kelbî'den aktarır.¹⁸⁵ Bu rivâyetin tam metnini veren Taberânî'dir.

Onun rivâyeti de şöyledir:¹⁸⁶

عن عمار بن ياسر قال : وقف على علي بن أبي طالب رضي الله عنه سائل وهو راکع في تطوع فنزع خاتمه فأعطاه السائل فأثنى رسول الله صلى الله عليه و سلم فأعلمه بذلك فنزلت على رسول الله صلى الله عليه و سلم هذه الآية : { إنما وليكم الله ورسوله والذين آمنوا الذين يقيمون الصلاة ويؤتون الزكاة وهم راکعون } فقرأها رسول الله صلى الله عليه و سلم ثم قال : من كنت مولاه فعلي مولاه . اللهم وال من والاه وعاد من عاداه

Heysemî, senedde hadis rivâyeti yönüyle bilemediği râvilerin bulunduğunu söyler.¹⁸⁷

Zeylaî de Hâkim'in *Ulûmü'l-hadîs*'ine nispet ettiği şu rivâyete de:

عن عيسى بن عبد الله بن عبيد الله بن عمر بن علي بن أبي طالب ثنا أبي عن أبيه عن جده عن علي بن أبي طالب قال نزلت هذه الآية إنما وليكم الله ورسوله والذين آمنوا الذين يقيمون الصلاة ويؤتون الزكاة وهم راکعون فدخل رسول الله { صلى الله عليه وسلم } المسجد والناس يصلون بين قائم وراکع وساجد وإذا سائل فقال له رسول الله { صلى الله عليه وسلم } يا سائل أعطاك أحد شيئاً قال لا إلا هذا الراکع يعني علياً أعطاني خاتماً

yer verir¹⁸⁸.

İbn Hacer'in rivâyetin senedinde metruk bir ravi olan Hâlid b. Yezid el-Amrî'nin bulunduğunu söylemesi ve Heysemînin senedde hadis rivâyeti yönüyle bilemediği râvilerin olduğunu zikretmesinden hareketle rivâyetin mevzu olduğunu gösteren deliller olduğu için ihtiyatlı yaklaşmak gerekir. Diğer taraftan rivâyet, farklı lafızlarla da olsa değişik kaynaklarda bulunması ve Suyuti'nin de Beyzavînin rivâyetine katılması rivâyetin sahih olacağını gösteren ipucu olarak da değerlendirilebilir.

Mâide suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz üçüncü rivâyet şöyledir:

¹⁸⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, IV, 102

¹⁸⁵ Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, s. 133

¹⁸⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VI, 218, hadis no: 6232;

¹⁸⁷ Bk. *Mecma'u'z-zevâid*, VII, 80.

¹⁸⁸ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, I, 409-410

وروي عن رسول الله صلى الله عليه وسلم أنه قال : « بَعَثَنِي اللَّهُ بِرِسَالَاتِهِ ، فَضِغْتُ بِهَا دَرْعاً ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ : إِنْ لَمْ تُبَلِّغْ رِسَالَاتِي عَدَّتْكَ وَضَمَّنَ لِي الْعِصْمَةَ فَقَوِيْتُ »

Rasulullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle rivâyet edilmiştir:

“Allah beni peygamber olarak gönderdi. Bu nedenle de sıkıntılar çektim ve sabredemedim/dayanamadım. Allah bana şöyle vahyetti: Şayet benim sana verdiğim elçilik görevini ifa etmezsen sana azap ederim. Bana koruma garantisi verdi ve ben güç kazandım.”

Bu rivâyeti Beyzavî'nin¹⁸⁹ dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575) Semîn el-Halebî (756/1355) gibi müfessirler zikrederler.¹⁹⁰

İshak b. Rahaveh müsnedinde Ebu Hüreyre'den, Ebu's-Şeyh Tefsirinde, Vâhidî el-Vasîd'de bu rivâyete yer verdiler. Bu isnadsız olup Mürsel hasendir. Celâleddin es-Sûyûtînin bu hadisin aslı yoktur sözü ona vehm isnadına neden olmuştur. Onun isnadını ibn Rahaveh zikretti.

Hadis sahih kaynakların hiç birisinde yer almaması ve hadisin kiritiğin esnasında Münâvî'nin (لَا أَصْلَ لَهُ)¹⁹¹ ifadesine yer vermesi, rivâyetin mevzuluğunu gösteren delillerden olup, ihtiyatlı yaklaştırmayı gerekli kılmaktadır.

Mâide suresindeki Beyzâvî'nin aktardığı tahlil edeceğimiz dördüncü rivâyet şöyledir:

قَوْلُهُ : عَنْ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ : (مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْمَائِدَةِ أَعْطِيَ مِنَ الْأَجْرِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ ، وَحِي عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ ، وَرَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ بَعْدَ كُلِّ يَهُودِيٍّ يَتَنَفَسُ فِي الدُّنْيَا) .

Rasulullah'tan (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle rivâyet edilmiştir: “Kim Maide suresini okursa ona ecir olarak on hasenat verilir, on kötülüğü silinir, on derecesi yükseltilir ve dünyada nefes alan her Yahudi ve hristiyanların on misli adedince derecesi yükseltilir.”¹⁹²

İbnü'l Cevzi (597/1201) Übey b. Ka'b'dan Mevzuat'ında naklettiği bu rivâyeti, mevzu hadisler arasında zikretmiştir.¹⁹³ Dolayısıyla rivâyet, Übey b. Ka'b'a dayandırılması, ayrıca sureleri okumaya verilecek olan sevaplardaki aşırılıklar nedeniyle mevzu olduğu söylenebilir.

¹⁸⁹ Bk. *Envâru't-Tezîl*, I, 355-356

¹⁹⁰ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 309; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, III, 61, Semîn el-Halebî, Ahmed b. Yusuf, *ed-Dürrü'l-mesûn fi ilmi'l-kitâbi'l-maknûn*, I, 1416.

¹⁹¹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 574-575.

¹⁹² Sa'lebî, a.g.e, IV, 5. İbnü'l-Cevzî mevzû hadisler arasında zikretmiştir. Bkz. *Kitâbü'l-Mevzûât*, s. 239

¹⁹³ İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-Mevzûât*, s. 239.

6-A'râf Suresi

A'râf suresinde inceleyeceğimiz rivâyet, surenin faziletine dairdir. O da şöyledir:

[عن النبي صلى الله عليه وسلم : [من قرأ سورة الأعراف جعل الله يوم القيامة بينه وبين إبليس سترا وكان آدم شفيعا له يوم القيامة]

Rivâyet olduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: ‘*Kim A'raf sûresini okursa Allah Teâlâ kıyamet gününde onunla iblisin arasına bir perde çeker. Hz.Adem onun için şefaathçi olur*’. Bu rivâyeti Beyzâvî'nin¹⁹⁴dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî(437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler¹⁹⁵.

Sa'lebi, Ubeyy b. Ka'b 'dan naklettiğine göre bu rivâyet mevzudur¹⁹⁶. Vahidi, *el-Vasıt fî tefsiri Kur'an'il-Mecid* isimli eserinde bu rivâyetin senedinde metrukü'l hadis olan Selam b. Süleym'in olduğunu belirterek şiddetli zayıf olduğunu söyler. Ayrıca İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i İmran'daki senediyle nakleder¹⁹⁷.

Diğer rivâyetlerde de geçtiği üzere başta Sa'lebi, Ubeyy b. Ka'b 'dan nakledildiği için bu rivâyete “mevzudur” hükmünü koymuştur. Ayrıca hadisi alınmayan şahıslardan olan Selam b. Süleym'in senedde olması da rivâyetin zafiyetini ve değersizliğini göstermektedir.

7-Enfâl Suresi

[عن النبي صلى الله عليه وسلم [من قرأ سورة الأنفال وبراءة فأنا شفيع له يوم القيامة وشاهد أنه بريء من النفاق وأعطي

حسنت بعدد كل منافق ومنافقة وكان العرش وحملته يستغفرون له أيام حياته]

Rivâyet olduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: ‘*Kim Enfâl ve Berâe/Tevbe surelerini okursa, ben ona kıyamet gününde şefaathçi olur ve onun münafıklıktan uzak olduğuna şahid olurum. Her bir münafik erkek ve kadın adedince ona mükafaat verilir. Arş ve onun taşıyıcıları hayatının günlerince ona istiğfar ederler.*’

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin¹⁹⁸ dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî(437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler¹⁹⁹.

¹⁹⁴ *Envâru't-Tezil*, I, 86.

¹⁹⁵ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, IX, 442; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 435 ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, III, 310. , Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, IV, 214 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 182.

¹⁹⁶ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 642.

¹⁹⁷ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis* , I, 482.

¹⁹⁸ *Envâru't-Tezil*, I, 125.

Sa'lebi, Ubeyy b. Ka'b 'dan naklettiğine göre bu rivâyet mevzudur der.²⁰⁰ Vahidi, *el-Vasıt fi tefsiri Kur'an'il-Mecid* isimli eserinde bu rivâyeti Sâlim b Süleym'den rivâyet etti. Ayrıca İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imrandaki daha önce geçen senediyle nakleder²⁰¹.

Hadis kriterleri açısından Sa'lebinin tespitinin yanında, bu sureyi okuyana, "Her bir münafık erkek ve kadın adedince mükâfat verilmesi, arş ve onun taşıyıcıları hayatının günlerince ona istiğfar etmesi" şeklinde vad edilen sevaplardaki mübalağa da rivâyetin mevzu olduğunu göstermektedir.

8-Berâe Suresi

599 – قَوْلُهُ : عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا نَزَلَ عَلَيَّ الْقُرْآنَ إِلَّا آيَةٌ آيَةٌ، وَحَرْفًا حَرْفًا مَا عَدَا سُورَةَ الْبَرَاءَةِ، وَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) فَإِنَّهُمَا نَزَلَا

[عَلَيَّ] وَمَعَهُمَا سَبْعُونَ أَلْفَ صَفٍّ مِنَ الْمَلَائِكَةِ.

"Berae ve ihlas sureleri hariç Kur'an bana ayet ayet, harf harf indirildi. Bu iki sure, yanında yetmiş bin saftan müteşekkil meleklerle indiler."

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁰² dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler²⁰³.

Bu rivâyeti Sa'lebi bazı ilavelerle Hz. Aişe'den nakletti. Veliyyü'l İraki dedi ki: Bu rivâyet gerçekten münker bir rivâyettir. Hafız İbn-Hacer, isnadı çok zayıftır, dedi. Taftazani dedi ki: Bu rivâyet En'am suresinin toptan indiğine dair varid olan rivâyete terstir. Bazısının istisnasından sonra, genelden özel kılınmasına cevaz verirsek tahsisine yorumlanır. Yine pek çok ayetin münferid olarak indiğine dair nüzul sebebi ile alakalı varid olan sahih naslara da terstir. Bu da surenin toptan inmediğine delalet eder.²⁰⁴

Münavi'nin rivâyet hakkında yukarıda zikrettiği hükümler de gösteriyor ki, sadece iki sure değil diğer surelerin çoğu da ayet ayet inmiştir. Bundan dolayı öncelikle rivâyette mana bakımında bir uyumsuzluk söz konusudur. Diğer taraftan Veliyyü'l-İrak'nin bu rivâyeti

¹⁹⁹ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, IX, 582; Hatib eş-Şirbînî, *s-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 462 ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IV, 38, Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, IV, 324 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 228.

²⁰⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 662.

²⁰¹ Bkz. Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, II, 43.

²⁰² Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 181.

²⁰³ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, X, 250; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, I, 522. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IV, 114; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, V, 5 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 311.

²⁰⁴ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 711.

münker addetmesi ve İbn Hacerin çok zayıf görmesi de en azından Beyzâvî'nin bu rivâyetinin zafiyetini gösterir.

9-Yunus Suresi

Yunus suresinin okunuşunun fazileti ile ilgili inceleyeceğimiz Beyzâvî'nin yer verdiği rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم [من قرأ سورة يونس أعطي من الأجر عشر حسنات بعدد من صدق يونس وكذب به وبعدد من غرق مع فرعون]

Rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (sav) buyurdular ki: “*Kim Yunus suresini okursa, ona Yunus (as) iman edenlerin, yalanlayanların ve firavunla beraber boğulanların sayısıyla birlikte on sevab verilir.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁰⁵ dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî(437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler.²⁰⁶

Übeyy b. Ka'b'dan İbn-i merdeveyh, Sa'lebi ve Vahidi naklettiler. Bu rivâyet Mevzûdur. İbnü'l-Cevzi'nin (597/1201) Mevzuatında da vardır.²⁰⁷

Surelerin okunması ile ilgili rivâyetlerin Übeyy b. Ka'b'dan rivâyet edilmesi ve İbnü'l-Cevzi'nin *Mevzuat*'ında yer alması, Münâvî'nin mevzu olarak görüş beyan etmesi rivâyetin mevzu olduğunu gösteren delillerdir.

10-Hûd Suresi

Hûd suresindeki ele alınacak rivâyet şöyledir:

عن رسول الله صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة هود أعطي من الأجر عشر حسنات بعدد من صدق بنوح ومن كذب به وهوود وصالح وشعيب ولوط وإبراهيم وموسى وكان يوم القيامة من السعداء إن شاء الله تعالى

Rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: “*Kim Hud suresini okursa, ona Nuh (as)'a iman edenlerin, Nuh'u Hud'u Salih'i Şuayb'u*

²⁰⁵ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 218.

²⁰⁶ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, X, 425. , Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 35. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IV, 181 , Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, V, 116. ; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 357. , *et-Tefsîru'l-münîr*, XI, 96.

²⁰⁷ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 716.

Lut'u İbrahim'i ve Musa'yı yalanlayanların adediyle birlikte on sevap verilir. Kıyamet günü inşallah iyilerden olur.''

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁰⁸dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler²⁰⁹.

Übeyy b.Ka'b'dan İbn-i merdeveyh ve Vâhidi naklettiler. İbnü'l Cevzi (597/1201) ve başkaları da Mevzu olduğunu söylediler²¹⁰. İbn-ü'l Cevzi Mevzuât'ında nakletti. Ayrıca İbn-i Merdeveyh tefsirinde daha önce geçtiği gibi Al-i İmran suresindeki senediyle nakleder. Yine Vâhidî de *Vasît* adlı eserinde Selam b. Süleymden nakletti²¹¹.

Surelerin okunması ile ilgili rivâyetlerin Übeyy b. Ka'b'dan nakledilmesi ve İbnü'l-Münâvî'nin başkaları da "mevzu olduğunu söylediler" demesi, Zeylâî'nin "İbn-ü'l Cevzi Mevzuât'ında nakletti" ifadelerinden hareketle. rivâyetin mevzu olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.

11-Yusuf Suresi

Yusuf suresinden inceleyeceğimiz ilk rivâyet Yusuf (as) gördüğü yıldızlarla ilgi bir soru ve ona verilen cevapla ilgilidir. Rivâyetin aslı şöyledir:

قَوْلُهُ : رُوِيَ عَنْ جَابِرٍ أَنَّ يَهُودِيًّا جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ النُّجُومِ الَّتِي رَأَى رَاهِنٌ يُوسُفَ ،

فَسَكَتَ حَتَّى نَزَلَ جِبْرِيْلُ فَقَالَ : إِنْ أَخْبَرْتِكَ هَلْ تَسْلَمُ ؟ أَلَا الْحَدِيثُ .

Cabir (ra)'dan rivâyet olunduğuna göre bir Yahudi Rasüllulah'a (sallallahu aleyhi ve sellem) geldi ve *bana Yusuf (as) 'un gördüğü yıldızlardan haber ver* dedi. Cebrail (as) inene kadar Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) sustu. *Eğer haber verirsem, Müslüman olur musun?* dedi.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²¹² dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî(437/1046), Neysâbûrî (850/1447), Ebû Hayyân (745/1344) Râzî (606/1210) gibi müfessirler zikrederler.²¹³ Said b. Mansur, Bezzar, Ebu Ya'la, İbn-i Cerir, İbnü'l Münzir, Hakim, Beyhakî ve başkaları rivâyet ettiler.

²⁰⁸ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 270.

²⁰⁹ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 70. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IV, 249; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 414; *et-Tefsîru'l-münîr*, XII, 6.

²¹⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 724.

²¹¹ Bkz. Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, II, 155.

²¹² Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 272.

²¹³ Ebû Hafs en-Nu'mânî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XI, 13; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 72; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IV, 252. , Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, V, 19 ; Neysâbûrî, Nizamüddin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Kummî, *Ġarâibü'l-Kur'ân ve raġâibü'l-Furkân*, IV, 342; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan en-Nahvî el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-muhîr*, V, 280; Râzî, Fahrüddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr ve Meġâihü'l-Ġayb*, I, 2491.

Ebu Zur'a Hadis münkerdir. İbnü'l Cevzi (597/1201) de mevzudur dedi²¹⁴.

Ebu Zur'a'nın hadisi münker sayması ve İbnü'l Cevzi'nin de mevzudur demesi rivâyete ihtiyatlı yaklaşmayı gerektirir.

Yusuf suresinden inceleyeceğimiz ikinci rivâyet Yusuf suresinin öğretimi ile ilgilidir. Rivâyetin aslı şöyledir:

: علموا أَرْقَاءَكُمْ وَأَقْرَبَاءَكُمْ سُورَةَ يُوسُفَ :

“Kölelerinize ve akrabalarınıza Yusuf suresini öğretiniz.”

İbn-i merdeveyh, Sa'lebi ve Vahidi Übeyy b.Ka'b'dan naklettiler. derken İbni Kesir'in bu rivâyet, diğer tarikleriyle de münkerdir dediğini nakleden Münavi, rivâyete için mevzudur der.²¹⁵

Rivâyetin Übeyy b. Ka'b'a isnad edilmesi, İbn Kesir'in ve Münâvî'nin görüşü bu rivâyetin asılsız olduğunu ve ihtiyatla yaklaşmayı gerekli kılmaktadır.

12-Ra'd Suresi

عن رسول الله صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الرعد أعطي من الأجر عشر حسنات بوزن كل سحاب مضى وكل سحاب

يكون إلى يوم القيامة وبعث يوم القيامة من المؤمنين بعهد الله [

Rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: “*Kim Ra'd suresini okursa, ona geçen ve kıyamete kadar gelecek bulutların ağırlığına on sevab verilir. Kıyamette Allah'a verilen sözü yerine getirenlerden olarak diriltilir.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²¹⁶ dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şîrbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler de zikrederler²¹⁷. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imrandaki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'in adlı eserinde Yunus suresindeki senediyle nakleder²¹⁸.

²¹⁴ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 725.

²¹⁵ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 736.

²¹⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 335.

²¹⁷ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XI, 327; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 132; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, V, 29, Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, V, 267 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 504.

²¹⁸ Bkz. Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, II, 195.

Übeyy b. Ka'b'dan İbn-i Merdeveyh, Sa'lebi ve Vahidi naklettiler. Bu rivâyet mevzudur.²¹⁹

Daha önceki surelerde de ifade edildiği üzere surelerin okunması ile ilgili rivâyetlerin Übeyy b. Ka'b'dan rivâyet edilmesi ve Münâvî'nin mevzu olarak görüş beyan etmesi, ayrıca bu surenin okunmasına karşılık verilecek sevabın ağırlığının, eskiden başlayıp kıyamete kadar devam edecek bulutlar ağırlığında olması, rivâyetin mevzu olduğunu gösteren işaretlerdir.

13-İbrahim Suresi

[وعن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة إبراهيم أعطي من الأجر عشر حسنات بعدد من عبد الأصنام وعدد من لم يعيها]

Rivâyet olduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki:
‘Kim İbrahim suresini okursa ona puta tapanların ve tapmayanların adedince on sevap verilir.’

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²²⁰dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler²²¹. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imrandaki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasfînde Yunus suresindeki senediyle nakleder²²²

Übeyy b.Ka'b'dan İbn-i merdeveyh, Sa'lebi ve Vahidi naklettiler. Mevzudur²²³

Bu rivâyette diğer sureleri okumanın faziletleri ile ilgili olup Übeyy b. Ka'b'dan rivâyet edilmıştır. Münâvî mevzu olarak görüş beyan etmiştir. Ayrıca bu surenin okunmasına karşılık verilecek sevabın (ağırlığının) puta tapanlarla ve tapmayanlarla ilgilendirilmesi Hz. Peygamber'in sahih hadislerindeki üslûbuyla da uygun düşmemesi, rivâyetin mevzu olduğunu gösteren işaretlerdir.

14-Hicr Suresi

Bu suredeki incelemeye esas alonacak rivâyet de Hicr suresini okumanın fazileti ile ilgili olup metni şöyledir:

« من قرأ سورة الحجر كان له من الأجر عشر حسنات بعدد المهاجرين والأنصار ، والمستهزئين بمحمد صلى الله عليه وسلم »

Rivâyet olduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki:

²¹⁹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 742.

²²⁰Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 358.

²²¹ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XI, 421; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 152; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, V, 62; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, V, 304; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 532.

²²² Bkz. Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, II, 205.

²²³ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 745.

“*Kim Hicr suresini okursa ona muhacirin, ensarın ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellemi) küçümseyenlerin/yalanlayanların adedince on sevab verilir.*”

Bu rivâyeti Beyzavî'nin²²⁴ dışında Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570) ve Ebu's-Suûd (982/1575) gibi müfessirler zikrederler.²²⁵

Bu rivâyetin Zeylâi ve Münâvî, mevzu olduğunu ifade ederler.²²⁶

Rivâyetin üslûbundaki “muhacirin, ensarın ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)’i yalanlayanların adedi” lafzı, üslûp olarak Hz. Peygamber’in sahih hadislerdeki üslûbuna uygun düşmemektedir. Zeylâi ve Münâvî mevzu olduğunu ifade etmeleri, surenin okunması karşılığında vad edilen sevabın çokluğu da dikkate alınınca, rivâyetin mevzuluğu hükmüne varılabilir.

15-Nahl Suresi

[عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة النحل لم يحاسبه الله بما أنعم عليه في دار الدنيا وإن مات في يوم تلاها أو ليلة كان

له من الأجر كالذي مات وأحسن الوصية]

Rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: “*Kim Nahl suresini okursa, Allah Teâlâ onu dünyada bahsettiklerinden hesaba çekmeyecek. Onu okuduğu bir günde veya okuduğu gecede ölürse, ona güzel vasiyyet bırakarak ölen kimsenin ecri gibi sevap verilir.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²²⁷ dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler²²⁸. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i İmran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'in'de Yunus suresindeki senediyle nakleder.²²⁹ Zeylâi bu rivâyete mevzudur der.²³⁰

Zeylâi'nin rivâyet hakkında mevzu hükmüne varması, senedinin daha önceki surelerde geçen sahih olmayan senedle aynı olduğunun ifade edilmesi, rivâyet hakkında “mevzudur” hükmünü ortaya çıkardığı söylenebilir.

²²⁴ Bkz Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 383.

²²⁵ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, V, 330; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 553; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XI, 497; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 168; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, V, 93.

²²⁶ Zeylâi, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, II, 221; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 754.

²²⁷ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 428.

²²⁸ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XII, 192. , Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 213. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, V, 153., Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 603.

²²⁹ Bkz. Zeylâi, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, II, 251.

²³⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 761.

16-İsrâ Suresi

[وعنه عليه الصلاة و السلام من قرأ سورة بني إسرائيل فرق قلبه عند ذكر الوالدين كان له قنطار في الجنة] والقنطار ألف أوقية ومائتا أوقية

Rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: ‘*Kim Ben-î İsrail suresini okursa, ana-abasını hatırlayınca kalbi incilir/hassalaşır, ona cennette bir kıntar vardır.*’ Bir kıntar ise bin ikiyüz ukiyyedir.’

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin²³¹ dışında Ebû Hafs en-Nu’mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa’lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler.²³² İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i İmran’da geçen surelerin fazileti ile ilgili rivâyetin senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît’inde Yunus suresindeki senediyle nakleder²³³.

Übeyy b.Ka’b’dan İbn-i merdeveyh, Sa’lebi ve Vahidi naklettiler. Rivâyet Mevzudur.²³⁴

İsrâ suresini okumanın faziletine dair bu rivâyet hakkında Münâvi, “mevzudur” hükmünü koymaktadır. Ayrıca senedinin daha önce geçen ve sahih olmayan rivatlerdeki ile aynı olması, bu hadise ihtiyatla yaklaşmayı gerekli kılmaktadır.

17-Kehf Suresi

عن النبي صلى الله عليه و سلم [من قرأها عند مضجعه كان له نورا في مضجعه يتلألأ إلى مكة حشو ذلك النور ملائكة يصلون عليه حتى يقوم فإن كان مضجعه بمكة كان له نورا يتلألأ من مضجعه إلى البيت المعمور حشو ذلك النور ملائكة يصلون عليه حتى يستيقظ] وعنه عليه الصلاة و السلام [من قرأ سورة الكهف من آخرها كانت له نورا من قرنه إلى قدمه ومن قرأها كلها كانت له نورا من الأرض إلى السماء]

Rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (sav) buyurdular ki: ‘*Kim yatağında kehf suresini okursa, yattığı yerden Mekke’ye kadar nur parlarsın. O nurun içindeki melekler o kalkana kadar ona dua ederler. Eğer Mekke’de yatağında okursa nur Mekke’den Beyti Ma’mura kadar parlarsın. O nurun içindeki melekler o uyanana kadar ona dua ederler.* Yine

²³¹ Beyzâvî, *Envâru’t-Tezîl*, I, 473.

²³² Ebû Hafs en-Nu’mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru’l-Lübâb fî ulûmi’l-Kitâb*, XII, 414; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü’l-münîr fî’l-iâne alâ ma’rifeti ba’zı meânî kelâmi Rabbina’l-hakîmi’l-habîr*, II, 271 ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli’s-Selîm İlâ Mezâya’l-Kitâbi’l-Kerîm*, V, 201; Sa’lebî, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, VI, 54 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 656.

²³³ Zeylaî, *Tahrîcü’l-Ehâdis*, II, 296.

²³⁴ Münâvî, *el-Fethu’s-Semâvî*, II, 791.

rivâyet olduğuna göre:’’Her kim kehf suresinin sonundan okursa ona başından ayağına kadar nur verilir. Kim de hepsini okursa yerden göğe nur verilir.’’

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin²³⁵dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Zemahşerî (538/1143), Neysâbûrî (850/1447), İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725) gibi müfessirler zikrederler.²³⁶

İbn Kesir bu surenin faziletine dair senedleriyle pek çok hadis rivâyet eder ve rivâyetlerin hangi kaynakta geçtiğini zikreder. Bu rivâyetlerden bir kısmı kim Kehf suresinin başından on ayet okursa veya sonundan on ayet okursa’’ şeklindedir.²³⁷ Yukarıda geçen rivâyette ise ’’Her kim Kehf suresinin sonundan okursa’’ kısmı muğlaktır. Ahmed b. Hanbel ve İbni Sünni *Amelü’l-yevmi ve’l-leyleti* isimli eserinde Muaz b. Cebel’dan naklettiler. Hafız İbn Hacer isnadında ibni Lehîa var dedi. Taberanî Rüşd b. Sa’d’dan nakletti. İkisi de Zibad b. Faid’dan naklettiler. Hepsi de zayıf ravilerdendir. Ahmed b. Hanbel Müsned’inde ‘*Kim kehf suresinin başından okursa ona nur vardır.*’ ziyadesiyle rivâyet etti. Geri kalanı bu rivâyetin benzeridir. Münâvî, rivâyetin mevzu olduğunu belirtir.²³⁸

Öncelikle İbn Hacer senedde rivâyeti uygun karşılanmayan Lehîa’nın olmasına dikkatleri çekmiştir. Yine Münavi’nin mevzudur demesinin yanında Ahmed b. Hanbel Müsned’inde ‘*Kim Kehf suresinin başından okursa ona nur vardır.*’ ziyadesiyle rivâyet etmesi hadise ihtiyatla yaklaşılmasını gerekli kılmaktadır.

18-Meryem Suresi

من قرأ سورة مريم أعطي عشر حسنات بعدد من كذب زكريا وصدق به ويحيى ومريم وعيسى وسائر الأنبياء عليهم الصلاة والسلام
المذكورين فيها وبعده من دعا الله في الدنيا ومن لم يدع الله

“*Kim Meryem suresini okursa ona Zekeriyya (as) ‘ı yalanlayanların ve onu tastik edenlerin, Yahya’yı, Meryem’i, İsa’yı ve surede zikredilen peygamberleri doğruluyanların ve yeryüzünde Allah’a dua eden ve etmeyenlerin adedinin on katı sevap verilir.*’’

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin²³⁹ dışında Ebû Hafs ed-Dimeşkî, Ebu’s-suud ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁴⁰ Rivâyeti Münâvî mevzu saymıştır.²⁴¹

²³⁵ Beyzâvî, *Envâru’t-Tezîl*, I, 527.

²³⁶ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü’l-münîr fi’l-iâne alâ ma’rifeti ba’zı meânî kelâmi Rabbina’l-hakîmi’l-habîr*, II, 325; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli’s-Selîm*, V, 252; Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 701; Neysâbûrî, Nizamüddin el-Hasen b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Kummî, *Ġarâibü’l-Kur’ân ve raġâibü’l-Furkân*, V, 214; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi’l-beyân*, V, 239.

²³⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, Dâru’l-fîkr, Beyrut, 1401, III, 71.

²³⁸ Münâvî, *el-Fethu’s-Semâvî*, II, 805.

²³⁹ Beyzâvî, *Envâru’t-Tezîl*, I, 37.

Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî'nin rivâyet için mevzu hükmünü koymasının yanında rivâyetin üslûbunun, Hz. Peygamber'in sahih hadislerdeki üslûbuna benzemediği de söylenebilir.

19-Tâhâ Suresi

من قرأ طه أعطي يوم القيامة ثواب المهاجرين والأنصار رضوان الله عليهم أجمعين

“Kim Tâhâ suresini okursa, ona kıyamet gününde muhacirin ve ensarın -Allah kendilerinden razı olsun- adedince sevap verilir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁴² dışında eş-Şirbînî de tefsirinde zikretmektedir.²⁴³ Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁴⁴

Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî'nin rivâyet için mevzu hükmünü koymasının yanında rivâyetin üslûbu, Hz. Peygamber'in sahih hadislerdeki üslûbuna da benzemediğini bu rivâyet hakkında da söyleyebiliriz.

20-Enbiyâ Suresi

من قرأ اقترب حاسبه الله حسابا يسيرا وصافحه وسلم عليه كل نبي ذكر اسمه في القرآن

“Her kim ‘İnsanlara hesapları yaklaştı.’ (Enbiya suresini) okursa Allah Teâlâ onun hesabını kolay eder. Kur’an’da ismi geçen peygamberler ona selam verip, onunla musafaha ederler.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁴⁵ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁴⁶ Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁴⁷

Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî'nin rivâyet için mevzu hükmünü koymasının yanında, rivâyetin asıl kaynaklarda yer almaması da mevzu olduğunu göstermektedir.

²⁴⁰ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIII, 163; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, V, 284; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 352.

²⁴¹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 820; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 352.

²⁴² Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 79.

²⁴³ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 387.

²⁴⁴ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 825; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 387.

²⁴⁵ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 112.

²⁴⁶ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIII, 628; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 420.

²⁴⁷ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 831; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 420.

21-Hac Suresi

" من قرأ سورة الحج أعطى من الأجر كحجة حجها وعمره اعتمرها بعدد من حج واعتمر فيما مضى وفيما بقي . "

"*Kim Hac suresini okursa, ona geçmişte ve gelecekte hac ve umre edenlerin adedince hac ve umre etmiş gibi sevap verilir.*"

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁴⁸ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-Suud ve Hatîp eş-Şîrbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁴⁹ Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁵⁰

Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî'nin rivâyetin mevzu olduğunu ifade etmelerinin yanında sureyi okuma karşılığı vadedilen sevanın oranının sahih hadislerdeki oranlara göre aşırılığı da dikkatleri çekmektedir.

22-Mü'minûn Suresi

من قرأ سورة المؤمنین بشرته الملائكة بالروح الریحان وما تقر به عينه عند نزول ملك الموت

"*Kim Mü'minûn Sûresi'ni okursa, melekler onu ravh ve reyhanla müjdeler. Ayrıca ölüm meleği kendisine geldiği zaman bu sureyi okuması nedeniyle gözü aydın olur.*"

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁵¹ dışında Ebu's-Suud da tefsirinde zikretmektedir.²⁵² Münâvî rivâyetin mevzu olduğunu belirtir.²⁵³

Bu rivâyetin tahrîcini yapan Münâvî'nin hadisi mevzu olarak görmesi rivâyete ihtiyatla yaklaştırmayı gerektirmektedir.

23-Nûr

من قرأ سورة النور أعطى من الأجر عشر حسنات بعدد كل مؤمن ومؤمنة فيما مضى وفيما بقي

"*Kim Nûr suresini okursa, geçmişteki ve gelecekteki her bir mümin erkek ve mümin kadın adedinin on katı kendisine ecir verilir.*"

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁵⁴ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-suud ve Hatîp eş-Şîrbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁵⁵ Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁵⁶

²⁴⁸ Beyzâvî, *Envâru 't-Tezîl*, I, 142.

²⁴⁹ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIV, 161; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VI, 123; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 448.

²⁵⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 852; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 448.

²⁵¹ Beyzâvî, *Envâru 't-Tezîl*, I, 171.

²⁵² Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VI, 154.

²⁵³ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 857.

²⁵⁴ Beyzâvî, *Envâru 't-Tezîl*, I, 204.

Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî'nin rivâyetin mevzu olduğunu ifade etmelerinin yanında sureyi okuma karşılığı vadedilen sevabın oranının sahih hadislerdeki oranlara göre aşırılığı da dikkatleri çekmektedir.

24-Furkan

من قرأ سورة الفرقان لقي الله وهو مؤمن بأن الساعة آتية لا ريب فيها وأدخل الجنة بغير نصب

“*Kim Furkân suresini okursa kıyametin şüphesiz bir şekilde geleceğine inanarak Allah ile karşılaşacaktır ve cennete zorluk çekmeden girdirilecektir.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁵⁷ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-suud ve Hatîp eş-Şîrbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁵⁸ Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁵⁹

Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî'nin rivâyeti mevzu olarak görmesi rivâyete ihtiyatla yaklaştırmayı gerektirmektedir.

25-Şuârâ Suresi

من قرأ سورة الشعراء كان له من الأجر عشر حسنات بعدد من صدق بنوح وكذب به وهود وصالح وشعيب وإبراهيم وبعده من

كذب يعيسى وصدق بمحمد عليهم الصلاة والسلام

“*Kim Şuara suresini okursa Nuh, Hûd, Sâlih, Şuayb ve İbrahim (peygamberler)i tasdik edenler ve yalanlayanlar; İsa peygamberi yalanlayan ve Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâmü tasdik edenlerin adedinin on katı hasene/ ecir vardır.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁶⁰ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-suud ve Hatîp eş-Şîrbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁶¹ Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁶²

²⁵⁵ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIV, 471; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VI, 199; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 508.

²⁵⁶ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 879; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, II, 508.

²⁵⁷ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 230.

²⁵⁸ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIV, 580; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlä Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VI, 232; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 140.

²⁵⁹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 885; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 140.

²⁶⁰ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 257.

²⁶¹ Ebû Hafs en-Nu'mânî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XV, 102; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlä Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VI, 271; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 54.

²⁶² Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 890; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 54.

Hem Münâvî hem de Hatib eş-Şirbînî'nin rivâyeti mevzu olarak görmesi rivâyetin uydurma olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla böyle rivâyetlere karşı dikkatli olmak gerekir.

26-Neml Suresi

من قرأ سورة طس كان له من الأجر عشر حسنات بعدد من صدق سليمان وكذب به وهوذا وصالحا وإبراهيم وشعيبا ويخرج من

قبره وهو ينادي لا إله إلا الله

“*Kim Tâ-Sîn (Neml) suresini okursa, kendisine, Süleyman, Hûd, Sâlih, İbrahim ve Şuayb (peygamberler)i tasdik eden ve yalanlayanların adedinin on katı hasene/ecir vardır. (Bu kimse) kabrinden Lâ ilâhe İllallah diye nidâ ederek çıkar.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁶³ dışında Ebu's-suud ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁶⁴ Münâvî rivâyetin mevzu olduğunu belirtir.²⁶⁵

Münâvî rivâyeti mevzu olarak görmesinin yanında vadedilen sevaptaki aşırılık ve üslûp da rivâyetin asılsız olduğunu ortaya koymaktadır.

27-Kasas Suresi

من قرأ طسم القصص كان له من الأجر بعدد من صدق موسى وكذب ولم يبق ملك في السموات والأرض إلا شهد له يوم

القيامة أنه صادقاً

“*Kim Tâ- Sîn- Mîm Kasas suresini okursa Mûsa'yı tasdik eden ve onu yalanlayanların adedince ecir vardır. Yerdeki ve göklerdeki melekler o kimsenin sâdik birisi olduğuna kıyamet gününde tanıklık edecektir.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁶⁶ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî ve Ebu's-suud gibi müfessirler de zikrederler.²⁶⁷ Münâvî rivâyetin mevzu olduğunu belirtir.²⁶⁸

Münâvî rivâyeti mevzu olarak görmesi ve metinde “*Mûsa'yı tasdik eden ve onu yalanlayanların adedince*” ecir vadedilirken mübalağanın bulunması da mevzu rivâyetlerin temel özelliğindedir.

²⁶³ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 281.

²⁶⁴ Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VI, 307; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 117.

²⁶⁵ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 892.

²⁶⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 306.

²⁶⁷ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XV, 304; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 28;

²⁶⁸ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 894.

28-Ankebut

من قرأ سورة العنكبوت كان له من الأجر عشر حسنات بعدد كل المؤمنين والمنافقين

“*Kim Ankebut suresini okursa onun için mümin ve münafıkların tamamı adedinin on (katı) hasene vardır.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁶⁹ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-suud ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁷⁰ Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁷¹

Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî'nin rivâyeti mevzu olarak görmesi ve manadaki abartının sahih hadislerin üslûbuna uygun düşmemesi, rivâyetin asılsız olduğunu ortaya koymaktadır.

29-Rûm

من قرأ سورة الروم كان له من الأجر عشر حسنات بعدد كل ملك سبح الله بين السماء والأرض وأدرك ما ضيع في يومه وليلته

“*Kim Rum suresini okursa onun için gökyüzü ve yeryüzü arasında tesbihatta bulunan her bir meleğin adedinin on (katı) hasene vardır. (Ayrıca bu kimse) Gündüzleyin ve geceleyin kaybettiklerini de bulur.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁷² dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-suud ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁷³ Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁷⁴

Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî'nin rivâyeti mevzu olarak görmesi ve Rum suresini okuma karşılığı vadedilen ecirdeki hem mübalağa ve hem de bu kişinin “gece ve gündüz kaybettiği şeye kavuşması” her zaman mümkün değildir. Zaten bu dinin temel prensiplerine de uygun değildir. Dolayısıyla rivâyet mevzudur.

30-Lokman Suresi

من قرأ سورة لقمان كان له لقمان رفيقا يوم القيامة وأعطي من الحسنات عشرا عشرا بعدد من عمل بالمعروف ونهى عن المنكر

²⁶⁹ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 324.

²⁷⁰ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XV, 380; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 48; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 140.

²⁷¹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 900; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 140.

²⁷² Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 343.

²⁷³ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XV, 434; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 67; Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 159.

²⁷⁴ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 909; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 159.

“Kim Lokman suresini okursa, Lokman kıyamet gününde onun dostu olur ve kendisine, iyiliği işleyeyip kötülükten nehyedenlerin adedince on kat, on kat iyiliklerden verilir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁷⁵ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-Suud ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁷⁶ Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁷⁷

Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî'nin rivâyeti mevzu olarak görmesinin yanında vadedilen sevabın oldukça çok olması rivâyeti asılsız kılan sebeplerden olmaktadır.

31-Secde Suresi

من قرأ (ألم تنزِيل) فِي بَيْتِهِ لَمْ يَدْخُلْ بَيْتَهُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ.

“Kim evinde “Elif-Lâm-Mîm Tenzîl”’i okursa o kimsenin evine üç gün (şeytan) girmez.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁷⁸ dışında Ebu'l-Berekât en-Neseffî ve Ebu's-Suud gibi müfessirler de zikrederler.²⁷⁹

Münâvî rivâyet hakkında şu değerlendirmelerde bulunur: Irâkî, bu rivâyete vakıf olamadım. Hafız İbn Hacer de bu rivâyeti bulamadım demişlerdir. Irâkî devamla bunların tamamı mevzûdur, demiştir.²⁸⁰ Dolayısıyla rivâyetin asılsız olduğuna hamletmek gerekir.

32-Ahzâb Suresi

من قرأ سورة الأحزاب وعلمها أهله أو ما ملكت يمينه أعطي الأمان من عذاب القبر

“Kim Ahzâb suresini okur, ailesine ve elinin altındakilere (hizmetçilerine, işçilerine vb.) öğretirse, o kimseye kabir azabından kurtuluş emanı verilir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁸¹ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-Suud ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁸² Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁸³

²⁷⁵ Beyzâvî, *Envâru 't-Tezîl*, I, 389.

²⁷⁶ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XV, 469; Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 78; Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 176.

²⁷⁷ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 918; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 176.

²⁷⁸ Beyzâvî, *Envâru 't-Tezîl*, I, 120.

²⁷⁹ en-Neseffî, *Tefsîru'n-Neseffî*, III, 233; Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 88.

²⁸⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 926.

²⁸¹ Beyzâvî, *Envâru 't-Tezîl*, I, 389.

²⁸² Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XV, 599; Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 119; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 233.

²⁸³ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 942; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 233.

Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî'nin rivâyeti, mevzu olarak görmesinin yanında, mana bakımından abartılı sevabın vadedilmesi asılsızlığını ortaya koymaktadır.

33-Sebe' Suresi

من قرأ سورة سبأ لم يبق رسول ولا نبي إلا كان له يوم القيامة رفيقاً ومصافحاً

“Sebe suresini okuyan bir kimse, kıyamet gününde her bir nebi ve rasûl o kimsenin refiki ve musafaha ettiği kişi olur.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁸⁴ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-Suud ve Hatîp eş-Şîrbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁸⁵ Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁸⁶

Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî'nin rivâyeti mevzu olarak görmeleri, ayrıca sureleri okumanın faziletine dair rivâyetlerde abartılı sevapların vad etmesi, bu tür rivâyetleri değerlendirirken dikkatli olmayı gerektirmektedir.

34- Fâtır Suresi

قَوْلُهُ: من قرأ سورة الملائكة دعته ثمانية أبواب الجنة: أن أدخل من أي باب شئت.

“Kim Melâike suresini okursa, o kimseyi cennetin sekiz kapısı, istediğin kapıdan gir diye onu çağırır.”

Bu Rivâyeti Beyzâvî'nin²⁸⁷ dışında Ebu's-Suud da tefsirinde zikreder.²⁸⁸ Zeylâî, Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁸⁹

Mevzu hadisler konusunda müellifaynı zamabda alanın uzmanı olan Zeylâî ve Münâvî'nin yanında, müfessir Hatib eş-Şîrbînî'nin bu rivâyete mevzudur demeleri rivâyetin uydurma olduğunu göstermektedir..

²⁸⁴ Beyzâvî, *Envâru't-tenzil*, I, 408.

²⁸⁵ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XVI, 96; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 140; Hatib eş-Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 258.

²⁸⁶ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 943; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 258.

²⁸⁷ Beyzâvî, *Envâru't-tenzil*, I, 424.

²⁸⁸ Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 157; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 277; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XVI, 161.

²⁸⁹ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, III, 195; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 948; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 277.

35-Sâffât Suresi

من قرأ والصفات أعطي من الأجر عشر حسنات بعدد كل جني وشيطان وتباعدت عنه مردة الجن والشياطين وبرئ من الشرك وشهد له حافظاه يوم القيامة أنه كان مؤمناً بالمرسلين

“*Kim Sâffât suresini okursa, bütün cinî ve şeytanların adedince on katı ecir verilir. ayrıca cin ve şeytanların şirreti ondan uzak olur. O kimse şirkten de berî olur. Kıyamet günü o kimseye iki koruyucu (Melek) de onun peygamberlere inandığına dair şahitlik ederler.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁹⁰ dışında Ebû İshâk en-Neysâbûrî ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁹¹ Zeylâî, Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁹²

Keşşâf'ın hadislerini tahrir eden Zeylâî ve Beyzâvî'nin tefsirinin hadislerini tahrir eden Münâvî'nin yanında, müfessir Hatib eş-Şirbînî'nin de bu rivâyete mevzudur demesi dikkate şayandır. Dolayısıyla rivayetin uydurma olduğu ortadadır.

36-Sâd Suresi

قَوْلُهُ : من قرأ سورة (ص) كان له بوزن كل جبل سخره الله لداود عشر حسنات وعصمه الله أن يصر على ذنب صغير أو كبير

“*Kim Sâd suresini okursa, Allah'ın Davud a.s.'in emrine verdiği her bir dağ ağırlığına ona on katı iyilik vardır. Allah o kimseyi küçük olsun, büyük olsun, her türlü günaha ısrar etmesinden korur.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁹³ dışında Ebû Hafs ed-Dımeşkî, Ebu's-Suud ve Hatîp eş-Şirbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁹⁴ Zeylâî, Münâvî ve Hatib eş-Şirbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁹⁵

Zeylâî ve Münâvî'nin yanında müfessir Hatib eş-Şirbînî'nin de bu rivâyete mevzudur demeleri rivâyetin asılsız olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

²⁹⁰ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 33.

²⁹¹ Sa'lebî, *el-Keşfü ve'l-Beyân*, VIII, 138; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 323.

²⁹² Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, III, 182; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 958; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 323.

²⁹³ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 56.

²⁹⁴ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XVII, 463; Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 239; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 347.

²⁹⁵ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, III, 195; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 964; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 347.

37-Zümer Suresi

قَوْلُهُ: من قرأ سورة الزمر لم يقطع رجاءه يوم القيامة وأعطاه الله ثواب الخائفين

“Kim Zümer suresini okursa, kıyamet günü onun ümidi kesilmez. Allah o kimseye Hâifînin/korkanların sevabını verir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁹⁶ dışında Ebu's-Suud ve Hatîp eş-Şîrbînî gibi müfessirler de zikrederler.²⁹⁷ Zeylâî, Münâvî ve Hatib eş-Şîrbînî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.²⁹⁸

Zeylâî, Münâvî'nin yanında müfessir Hatib eş-Şîrbînî'nin de bu rivâyete mevzudur demeleri rivâyetin asılsızlığını göstermektedir.

38-Mü'min Suresi

من قرأ سورة المؤمن لم يبق روح نبي ولا صديق ولا شهيد ولا مؤمن إلا صلى عليه واستغفر له

“Kim Mü'min suresini okursa, kendisine dua etmeyen ve istiğfarda bulunmayan bir tek Peygamber, siddik, şehit ve mü'min ruhu kalmaz (bunların hepsi de onun için dua eder ve istiğfarda bulunur).”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin²⁹⁹ dışında Ebu's-Suud ve Hatîp eş-Şîrbînî gibi müfessirler de zikrederler.³⁰⁰ Zeylâî, Münâvî'nin yanında müfessir Hatib eş-Şîrbînî'nin de bu rivâyete mevzudur der.³⁰¹

Zeylâî ve Münâvî'nin yanında müfessir Hatib eş-Şîrbînî'nin de bu rivâyete mevzudur demek suretiyle ittifakın oluşması, rivâyetin aslının olmadığını göstermektedir

39-Zuhruf Suresi

من قرأ سورة الزخرف كان ممن يقال له يوم القيامة { يا عباد لا خوف عليكم اليوم ولا أنتم تحزنون }

“Kim Zuhruf suresini okursa, kıyamet gününde kendisine şöyle denilenlerden olacak: ‘Ey kullarım! Size korku da yok, sizler üzülmeceksiniz de.’”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁰² dışında es-Sa'lebî, Ebû Hafs ed-Dimeşkî ve Hatîp eş-Şîrbînî gibi müfessirler de zikrederler.³⁰³

²⁹⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 80.

²⁹⁷Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 265; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 379.

²⁹⁸ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, III, 210; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 972; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 372.

²⁹⁹ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 103.

³⁰⁰Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VII, 287; Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 399.

³⁰¹ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, III, 223; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 977; Hatib eş-Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 399

³⁰² Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 156.

İfade edelim ki hem Zeylâî hem de Münâvî bu rivâyeti mevzu saymaları³⁰⁴ aslının olmadığını ortaya koymaktadır.

40-Câsiye Suresi

من قرأ حم الجاثية ستر الله عورته وسكن روعته يوم الحساب

“Kim Hâ-mîm Câsiye suresini okursa hesap günü Allah o kimsenin açığını kapatır/günahını örter ve korkusunu giderir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁰⁵ dışında es-Sa'lebî ve Ebu's-Suud gibi müfessirler de zikrederler.³⁰⁶

İfade edelim ki, zuhruf suresini okumanın fazileti hakkında yukarıda geçen rivâyette olduğu gibi, Zeylâî ve Münâvî bu rivâyeti de mevzu addederler.³⁰⁷

41-Ahkâf Suresi

من قرأ سورة الأحقاف كتب له عشر حسنات بعدد كل رملة في الدنيا

“Kim Ahkâf suresini okursa kendisine dünyadaki kum adedinin on katı sevap yazılır.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁰⁸ dışında Hatib eş-Şirbînî ve Ebu's-suud gibi müfessirler de zikrederler.³⁰⁹

Zeylâî ve Münâvî bu rivâyeti de mevzu kabul etmişlerdir.³¹⁰ İfade edelim ki, Ahkâf, “حَفَفَ” kelimesinin çoğulu olup, uzun ve kıvrımlı kum yığını anlamınadır.³¹¹ Bu manadan hareketle “yeryüzündeki kumlar adedince” ifadesinde “bir nesnenin, bir varlığın çok olduğunu hatta haddinden fazla olduğunu ifade etmek için kullanılan kinâye üslûbu söz konusudur. Böyle anlatımlar kesretten kinaye olarak nitelendirilir”.³¹² Burada kesretten kinaye üslubunun

³⁰³ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, V, 317; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XVII, 305; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 457.

³⁰⁴ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, III, 258; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 985.

³⁰⁵ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 175.

³⁰⁶ Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, V, 330; Zemahşerî, *Keşşâf*, VIII, 358; Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 76.

³⁰⁷ Zeylâî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, III, 276; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 990.

³⁰⁸ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 186.

³⁰⁹ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, III, 491; Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 90.

³¹⁰ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, III, 291; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 991.

³¹¹ İbnü'l-Esir, Mecduddin Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî Garibi'l-Hadis*, (tahk: Mahmud Muhammed ve Tahir Ahmed) Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, Kahire, 1963, I, 413.

³¹² Kazan, Ramazan, *Edebî Üslûp Açısından Hadis Metinleri*, Nobel Yayın dağıtım, Ankara, 2013, s. 299.

bu sureyi okuma karşılığı verilecek sevapta ifade edilmesi de rivâyetin zafiyetini ve mevzuluğunu gösteren başka bir nedendir.

42-Muhammed/Kitâl Suresi

من قرأ سورة محمد كان حقا على الله أن يسقيه من أنهار الجنة

“Kim Muhammed suresini okursa, o kimseye Cennetin nehirlerinden içirmesi Allah’ın kendi üzerindeki bir hakkıdır.”

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin³¹³ dışında Hatib eş-Şirbînî ve Ebû Hafs ed-Dımeşkî gibi müfessirler de zikrederler.³¹⁴

Belirtmek gerekir ki, bu rivâyeti Zeylâî ve Münâvî gibi alanın uzmanı olan âlimler mevzu kabul etmişlerdir.³¹⁵ Dolayısıyla rivâyet uydurmazdır.

43-Fetih Suresi

من قرأ سورة الفتح فكأنما كان ممن شهد مع محمد عليه الصلاة والسلام فتح مكة

“Kim Fetih suresini okursa, Mekke’nin fethine Muhammed aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ile birlikte katılmış gibidir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin³¹⁶ dışında Hatib eş-Şirbînî ve Ebu’s-Suud gibi müfessirler de zikrederler.³¹⁷

Rivâyette teşbihli bir anlatım söz konusudur. Fetih suresini okuyan kişi, Mekke’nin fethine iştirak etmiş sahabe’den birisine benzetilerek anlatılmıştır.³¹⁸ Ancak Münâvî, rivayeti hadis kriterleri açısından mevzu olarak addetmiştir.³¹⁹ Rivâyete ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

44- Hucurât Suresi

« مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْحُجُرَاتِ أُعْطِيَ مِنَ الْأَجْرِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ بَعْدَ مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ وَعَصَاهُ »

“Kim Hucurât Suresini okursa, Allah o kimseye kendisine itaat edenler ve isyan edenler adedinin on kat sevap verir.”

³¹³ Beyzâvî, *Envâru’t-Tezîl*, V, 197.

³¹⁴ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XVII, 473; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 14

³¹⁵ Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, III, 301; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 993.

³¹⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 209.

³¹⁷ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 31; Ebu's-Suud, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 115.

³¹⁸ Hz. Peygamber’in pek çok teşbihi içerisinde barındıran hadisleri vardır. Bu hadislerin örnekleri için bkz. Kazan, Ramazan, *İbn Dured’in el-Muctenâ Adlı Eserindeki Hz. Peygamber’in Vecizeleri ve Edebî Özellikleri*, Nobel Yayın dağıtım, Ankara, 2012, s. 51, 63, 74, 84, 86, 90, 129, 131, 150, 158, 186, 191.

³¹⁹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 999.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³²⁰ dışında Sa'lebî, Zemahşerî, Ebû Hafs en-Nu'mânî, Hatib eş-Şirbînî ve Ebu's-Suûd gibi müfessirler zikrederler.³²¹

İbn Merdeveyh Tefsir'inde Âl-i İmran'daki senedle nakleder. Vâhıdî de Vasıt'inde Sa'lebî'den nakleder. Zeylâî ve Münâvî rivâyetin mevzu olduğunu belirtirler.³²²

Belirtmek gerekir ki, bu rivâyeti Zeylâî ve Münâvî gibi alanın uzmanı olan âlimler mevzu kabul etmiş olup ayrıca vadedilen sevabın aşırılığı ve rivâyetin üslûbu da dikkate şayandır.

45-Kâf Suresi

من قرأ سورة ق هون الله عليه تارات الموت وسكراته

“Kim Kâf suresini okursa, Allah o kimseye sekerât-ı mevt ve ölümün kötü hallerini kolaylaştırır.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³²³ dışında Ebû İshâk en-Neysâbûrî, Ebû Hafs ed-Dımeşkî ve Şirbînî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³²⁴

Münâvî, bu rivâyeti mevzu³²⁵ olarak kabul etmiştir. İhtiyatla yaklaşmak gerekir.

46-Zâriyât Suresi

من قرأ سورة والذاريات أعطاه الله عشر حسنات بعدد كل ریح هبت وجرت في الدنيا

“Kim Zâriyat suresini okursa, Allah o kimseye esen ve dünyada ortaya çıkan her bir rüzgâr adedinin on katı sevap verir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³²⁶ dışında Ebû İshâk en-Neysâbûrî ve Ebû Hafs ed-Dımeşkî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³²⁷

³²⁰ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, V, 217.

³²¹ Sa'lebî, *el-Keşfü ve'l-Beyân*, V, 330; Zemahşerî, *Keşşâf*, IX, 69; Zemahşerî, *Keşşâf*, VI, 385; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIV, 332; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meâni kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 45; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Aklî's-Selîm*, VI, 189.

³²² Zeylâî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, III, 319; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 999.

³²³ Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 233.

³²⁴ es-Sa'lebî, *el-Keşfü ve'l-Beyân*, IX, 92; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XVIII, 55; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meâni kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 58.

³²⁵ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1008.

³²⁶ Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 243.

³²⁷ es-Sa'lebî, *el-Keşfü ve'l-Beyân*, IX, 109; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XVIII, 151.

Münâvî, bu rivâyeti mevzu³²⁸ olarak addetmiştir. Zaten az bir amele verilecek sevabın çokluğunun rüzgârın adedine bağlanması da hadisin metninde ayrı bir mevzuluk alametini ortaya koymaktadır.

47-Tûr Suresi

من قرأ سورة الطور كان حقا على الله أن يؤمنه من عذابه وأن ينعمه في جنته

“Kim Tûr suresini okursa, Allah’ın onu azabından emin kılması ve cennetinde nimetlendirmesi üzerine aldığı bir haktır.”

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin³²⁹ dışında Şirbinî ve Ebû Hafs ed-Dımeşkî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³³⁰

Tur Suresini okumaya yönelik bu rivâyeti, Münâvî mevzu³³¹ olarak görmüştür. Dolayısıyla rivâyet hakkında dikkatli olmak gerekir.

48-Necm Suresi

من قرأ سورة النجم أعطاه الله عشر حسنات بعدد من صدق بمحمد صلى الله عليه و سلم ووجد به بمكة

“Kim Necm suresini okursa, Allah o kimseye Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem’e Mekke’de inanan ve inanmayan kimseler adedinin on katı sevap verir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin³³² dışında Şirbinî ve Ebu’s-Suûd gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³³³ Rivâyet mevzudur.

Münâvî’nin bu rivâyeti mevzu³³⁴ saymasının yanında, mana açısından Hz. Peygamber’in sahih hadislerindeki üslûbuna da uygun düşmediğini belirtebiliriz.

49-Kamer Suresi

قَوْلُهُ : من قرأ سورة القمر في كل غب بعثه الله يوم القيامة ووجهه كالقمر ليلة البدر

“Kim Kamer suresini her (gece) sonunda okursa, Allah o kimseyi yüzü dolunay gecesindeki gibi (parlak bir şekilde) diriltir.”

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin³³⁵ dışında Şirbinî ve Ebû Hafs ed-Dımeşkî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³³⁶

³²⁸ Münâvî, *el-Fethu’s-Semâvî*, III, 1009.

³²⁹ Beyzâvî, *Envârü’t-tenzîl*, 251.

³³⁰ Hatib eş-Şirbinî, *es-Sirâcü’l-münîr fi’l-iâne alâ ma’rifeti ba’zı meânî kelâmi Rabbina’l-hakîmi’l-habîr*, IV, 79; Ebû Hafs en-Nu’mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru’l-Lübâb fi ulûmi’l-Kitâb*, XVIII, 151.

³³¹ Münâvî, *el-Fethu’s-Semâvî*, III, 1012.

³³² Beyzâvî, *Envârü’t-tenzîl*, 262.

³³³ Ebu’s-Suûd, *İrşâdü Akli’s-Selîm*, VIII, 166; Ebû Hafs en-Nu’mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru’l-Lübâb fi ulûmi’l-Kitâb*, XVIII, 228.

³³⁴ Münâvî, *el-Fethu’s-Semâvî*, III, 1016.

Rivâyetin manası bakımından bir sıkıntı olmasa da hadis kriterleri açısından Münâvî bu rivâyeti mevzu³³⁷ saymıştır. Bu da rivayete dikkatli yaklaşmayı gerektirmektedir.

50-Rahmân Suresi

Rahmân suresindeki ele alacağımız rivâyet şöyledir:

قَوْلُهُ : من قرأ سورة الرحمن أدى شكر ما أنعم الله تعالى عليه

“Kim Rahmân suresini okursa, Allah'ın kendisine verdiği nimetlere karşı şükürünü eda etmiş olur.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³³⁸ dışında Şirbînî ve Ebû Hafs Ömer Dımeşkî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³³⁹

İfade edelim ki, rivâyetin manası bakımından bir sıkıntı olmasa da, hadis kriterleri açısından Münâvî bu rivâyeti de mevzu³⁴⁰ addetmiştir. Bunun da rivayete dikkatli yaklaşmayı gerektireceğini ifade etmek gerekir.

51-Vâkı'a Suresi

Vâkıa suresinde ele alacağımız rivâyet şöyledir:

– قَوْلُهُ : من قرأ سورة الواقعة في كل ليلة لم تصبه فاقة أبدا

“Kim Vâkıa suresini okursa, fakirlik ona asla isabet etmez.”

Münâvî hadisin senedi hakkında farklı kaynaklardan değerlendirmeler aktardıktan sonra Ahmed b. Hanbel'in; ‘Bu hadis münkerdir. Şücâ'ı da tanımıyorum ifadelerini aktarmakla yetinmiştir.³⁴¹

Netice olarak Ahmed b. Hanbel'in bu görüşünden hareketle rivâyeti ihtiyatla karşılamak gerekir.

52-Hadîd Suresi

Hadid suresinde inceleyeceğimiz rivâyet şöyledir:

قَوْلُهُ : من قرأ سورة الحديد كتب من الذين آمنوا بالله ورسوله أجمعين

“Kim hadîd suresini okursa, Allah'a ve Rasûlüne iman edenlerden yazılır.”

³³⁵ Beyzâvî, *Envârü 't-tenzîl*, 271.

³³⁶ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 104; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 175.

³³⁷ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1019.

³³⁸ Beyzâvî, *Envârü 't-tenzîl*, 282.

³³⁹ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 120; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XVIII, 366.

³⁴⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1021.

³⁴¹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1024.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁴² dışında Şirbînî ve Ebu's-suûd gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³⁴³

İman kalp işidir. Kalple tasdiki gerektirir. Bu sureyi okumakla belki kişinin bilgisi, kültürü artabilir, ama iman etmesi Allah'ın hidayeti ve kişinin cüz'i iradesini kullanmasıyla gerçekleşir. Ayrıca hadis kriterleri açısından da Münâvi bu rivâyeti mevzu³⁴⁴olarak kabul etmiştir.

53-Mücâdele Suresi

Mücâdele suresinde ele alınacak rivâyet şöyledir:

قَوْلُهُ : من قرأ سورة المجادلة كتب من حزب الله يوم القيامة

“Kim mücâdele suresini okursa, kıyamet gününde Allah'ın taraftarı olarak yazılır.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁴⁵ dışında Şirbînî, Ebu's-Suûd ve Ebû Hafs ed-Dımeşkî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³⁴⁶

Münâvi, Mücâdele suresini okumanın faziletine dair bu rivâyeti mevzu³⁴⁷ olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla rivâyeti bu hükme göre değerlendirmek uygun olur.

54-Mümtehine Suresi

Mümtehine suresinde tahlil edilecek rivâyet şöyledir:

قَوْلُهُ : من قرأ سورة الممتحنة كان له المؤمنون والمؤمنات شفعاء يوم القيامة

“ Kim Mümtehine suresini okursa, Mümin erkek ve kadınlar kıyamet gününde onun için şefaathçi olurlar.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁴⁸ dışında Şirbînî, Ebu's-suûd ve Ebû Hafs ed- Dımeşkî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³⁴⁹

³⁴² Beyzâvî, *Envârü 't-tenzîl*, 306.

³⁴³ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 153; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 215.

³⁴⁴ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1028.

³⁴⁵ Beyzâvî, *Envârü 't-tenzîl*, 315.

³⁴⁶ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 166; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 224; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XVIII, 561.

³⁴⁷ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1033.

³⁴⁸ Beyzâvî, *Envârü 't-tenzîl*, 331.

³⁴⁹ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 193; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 241; Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XIX, 42.

Alanın otoritelerinden biri olan Münâvî, Kur'ân surelerini okumanın fazileti ile ilgili bu rivâyeti mevzû ³⁵⁰ saymıştır. Dolayısıyla rivâyeti bu hükme göre değerlendirmenin uygun olacağını ve ihtiyatla yaklaşmanın gerekliliğini söyleyebiliriz.

55-Saff Suresi

Saff suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

قوله : من قرأ سورة الصف كان عيسى مصليا عليه مستغفرا له ما دام في الدنيا وهو يوم القيامة رفيقه

“*Kim Saff suresini okursa, İsâ aleyhisselâm ona, dünyada yaşadığı müddetçe dua eder ve onun için istiğfarda bulunur. Ahirette de onun refiki/dostu olur.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁵¹ dışında Şirbînî ve Ebu's-Suûd gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³⁵² Hatib eş-Şirbînî ve Münâvî bu rivâyete mevzudur derler³⁵³

Münâvî'nin yanında müfessir Hatib eş-Şirbînî'nin de bu rivâyete mevzudur demesi rivâyetin asılsızlığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

56-Cum'a Suresi

Cum'a suresindeki ele alacağımız rivâyet şöyledir:

قوله : من قرأ سورة الجمعة أعطي من الأجر عشر حسنات بعدد من أتى الجمعة ومن لم يأتها في أمصار المسلمين

“*Her kim Cum'a suresini okursa, kendisine müslüman şehirlerinde cumaya gelenlerin ve gelmeyenlerin sayısınca on katı ecir verilir.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁵⁴ dışında Şirbînî, Ebû Hafs ed-Dımeşkî ve Ebu's-Suûd gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³⁵⁵

Münâvî bu rivâyetin mevzû olduğunu belirtir.³⁵⁶ Zaten okuma karşılığı vadedilen mükafaat da, mevzu hadislerin özelliklerinden olan az amele, mübalağalı sevap vadedilmesine uygun düşmektedir.

57-Münâfikûn Suresi

Münâfikûn suresindeki ele alacağımız rivâyet metni de sureyi okumanın faziletine dair olup şöyledir:

³⁵⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1038.

³⁵¹ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 335.

³⁵² Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 199; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 246.

³⁵³ Hatib eş-Şirbînî, age, IV, 190; Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1040.

³⁵⁴ Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 339.

³⁵⁵ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 208; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 254; Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XIX, 121.

³⁵⁶ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1042.

“Kim Münâfikun suresini okursa, nünafıklıktan berî olur.”

Rivâyeti Beyzâvî'nin³⁵⁷ dışında Şirbînî, Ebu's-Suud, Ebû Hafs Ömer ed-Dımeşkî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³⁵⁸

Münâfikûn suresini okumanın faziletiyle ilgili olan bu rivâyet hakkında, Münâvî mevzûdur³⁵⁹der. Dolayısıyla rivâyeti bu hükme göre değerlendirmek ve ihtiyatla yaklaşmak uygun olur.

58-Tegâbün Suresi

Tegâbün suresindeki ele alacağımız rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة التغابن دفع عنه موت الفجأة

“Kim Teğâbün suresini okursa, bu kimseden ani ölüm uzak tutulur.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁶⁰ dışında Şirbînî, Ebu's-Suud, Ebû İshâk en-Neysâbûrî, İsmail Hakkı Bursevî gibi müfessirler tefsirlerinde zikretmişlerdir.³⁶¹

Tegâbün suresini okumanın faziletiyle ilgili olan bu rivâyet hakkında, Münâvî mevzu olduğunu³⁶² belirtir. O halde bu rivâyete itibar edilmemelidir.

59-Talâk Suresi

Talâk suresindeki ele alacağımız rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة الطلاق مات على سنة رسول الله صلى الله عليه و سلم

“Kim Talak suresini okursa, Allah'ın Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem'in sünneti üzere ölmüş olur.”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁶³ dışında Şirbînî ve Ebu's-Suud tefsirlerinde zikretmişlerdir.³⁶⁴

³⁵⁷ Beyzâvî, Envârü't-tenzîl, 343.

³⁵⁸ Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, IX, 319; Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 214; Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 250; Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XIX, 99.

³⁵⁹ Münâvî, el-Fethu's-semâvî, III, 1043.

³⁶⁰ Beyzâvî, Envârü't-tenzîl, 347.

³⁶¹ Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, IX, 325; Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 222; Ebu's-Suud, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 259; İsmail Hakkı el-Bursevî, İbn Mustafa el-İstanbûlî el-Hanefî el-Halvetî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, X, 18.

³⁶² Münâvî, el-Fethu's-Semâvî, III, 1044.

³⁶³ Beyzâvî, Envârü't-tenzîl, 353.

Rivâyeti hem Zeylâî hem de Münâvî'nin mevzu³⁶⁵ olarak değerlendirmesi, rivâyetin asılsızlığını ortaya koymaktadır.

60-Tahrîm Suresi

Tahrîm suresindeki ele alacağımız rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة التحريم آتاه الله توتة نصوحا

“*Kim Tahrîm suresini okursa, Allah c.c. ona tevbe-i nasûha/günaha bir daha dönmeyeceği tevbe verir/nasip eder.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin³⁶⁶ dışında Şîrbînî ve Ebu's-Suud da tefsirlerinde zikrederler.³⁶⁷

Rivâyeti Zeylâî ve Münâvî mevzu³⁶⁸ olarak görürler. Her iki âlimin görüş birliğine varması, rivâyetin değerini yani mevzu oluşunu ortaya koyması açısından önemlidir.

61-Mülk Suresi

Mülk suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

قوله : من قرأ سورة الملك فكأنما أحيا ليلة القدر

Rasulullah (s.a.v)'den rivâyetle O şöyle buyurdu: “*Kim Mülk suresini okursa, sanki Kadir gecesini ihya etmiş gibidir.*”³⁶⁹

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şîrbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/575) gibi müfessirler zikrederler.³⁷⁰

Bu rivâyeti Münâvî mevzu³⁷¹ olarak belirtir. Dolayısıyla rivâyeti Münâvî'nin hükme göre değerlendirmek uygun olur.

62-Kalem Suresi

Kalem suresinde incelemesi yapılacak rivâyetin metni şöyledir:

قوله : من قرأ سورة القلم أعطاه الله ثواب الذين حسن الله أخلاقهم

³⁶⁴ Hatib eş-Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 232; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-Imâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 265

³⁶⁵ Münâvî, el-Fethu's-semâvî, III, 1047. Ayrıca bk. Zeylâî, Tahrîcü Ehâdîsi ve'l-âsâr, IV, 55.

³⁶⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 358.

³⁶⁷ Hatib eş-Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 243; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-Imâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, VIII, 270.

³⁶⁸ Münâvî, el-Fethu's-Semâvî, III, 1051. Ayrıca bk. Zeylâî, Tahrîcü Ehâdîsi ve'l-âsâr, IV, 68.

³⁶⁹ *Envâru't-Tezîl*, I, 367.

³⁷⁰ Hatib eş-Şîrbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 250; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-Imâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 11.

³⁷¹ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1052.

Rasulullah (s.a.v)'den rivâyetle o şöyle buyurdu “*Kim Kalem suresini okursa, Allah O'na Allah'ın ahlakını güzelleştirdiği kişilerin sevabını verir.*”³⁷²

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575) gibi müfessirler zikrederler.³⁷³ İbn Mervedeyhe Tefsir'inde Âl-i İmran'daki senedle nakleder. Vâhîdî de Vasıt'inde Sa'lebî'den nakleder.³⁷⁴

Bu rivâyeti Münâvî mevzu³⁷⁵ olarak değerlendirir. Zaten anlamı da bu hükme işaret etmektedir.

63-Hâkka Suresi

Hâkka suresindeki tahlili yapılacak rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة الحاقة حاسبه الله تعالى حسابا يسيرا

“*Kim Hâkka suresini okursa, Allah Teâla onun hesabını kolay yapar.*”³⁷⁶

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.³⁷⁷ İbn Merdeveyh Tefsir'inde Âl-i İmran'daki senedle nakleder. Vâhîdî de Vasıt'inde Sa'lebî'den nakleder³⁷⁸.

Bu rivâyetin anlamı sahih hadislerdeki üslûba uygun bile olsa, Münâvî mevzu³⁷⁹ olduğunu belirtir. İhtiyatla yaklaşmak gerekir.

64-Meâric Suresi

Meâric suresindeki ele alacağımız rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة { سأل سائل } أعطاه الله ثواب الذين هم { لأماناتهم وعهدهم راعون }

“*Kim Meâric suresini okursa, Allah O'na, “Onlar emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler” dediği kimselerin mükafatını verir.*”³⁸⁰

³⁷² Envâru't-Tezil, I, 377.

³⁷³ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIX, 311, Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rîfeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 261; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 20.

³⁷⁴ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 79.

³⁷⁵ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1055.

³⁷⁶ Envâru't-Tezil, I, 385.

³⁷⁷ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIX, 347, Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rîfeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 275; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 28, Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbü'rî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 25.

³⁷⁸ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 85.

³⁷⁹ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1056.

³⁸⁰ Envâru't-Tezil, I, 391.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775 / 1373), Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570), Ebu's-Suûd (982 / 1575), Sa'lebî (437 / 1046) gibi müfessirler zikrederler³⁸¹. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle ve Sa'lebî'nin lafzı ile nakleder. Aynı şekilde, Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle ve Sa'lebinin metni olarak nakleder.³⁸²

Meâric suresini okumanın fazileti ile ilgili olan bu rivâyet, özellikle senedi bakımından Münâvî tarafından mevzu³⁸³ olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu hükmü dikkate almak gerekir.

65-Nûh Suresi

Nûh suresindeki tahlil etmeyi uygun gördüğümüz rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة نوح كان من المؤمنين الذين تدركهم دعوة نوح

'Kim Nuh suresini okursa, Nuh(a.s.)'un davetine ulaşan mü'minlerden olur.'³⁸⁴

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775 /1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046), İbn Atyyye (542/1148) gibi müfessirler zikrederler³⁸⁵.

İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasîtin*'de Yunus suresindeki senediyle nakleder. Zeylâî bu rivâyeti mevzu olarak değerlendirir.³⁸⁶

İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleletmesi, Zeylâî'nin bu rivâyeti mevzu olarak değerlendirmesi, rivâyete ihtiyatlı yaklaşmayı gerektirmektedir.

66-Cin Suresi

Cin suresindeki ele alıp inceleyeceğimiz rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة الجن كان له بعدد كل جني صدق محمدا أو كذب به عتق رقبة

³⁸¹ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIX, 379. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 281. ; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 35. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 34.

³⁸² Zeylâî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis* , IV, 90.

³⁸³ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1057.

³⁸⁴ *Envâru't-Tezîl*, I, 396.

³⁸⁵ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XIX, 403, Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 287; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 42, Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 43. İbn Atyyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Galib el-Endelûsî, *el-Muharraru'l-vecîz fî tefsîril'Kitâbi'l-azîz*, V, 343.

³⁸⁶ Zeylâî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis* , IV, 95.

“Kim Cin suresini okursa, Onun için Muhammed(s.a.v)’e iman eden ve O’na inanmayan cinniler sayısınca köle azad etme ecri vardır”³⁸⁷.

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin dışında Ebû Hafs en-Nu’mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu’s-Suûd (982 /1575), Sa’lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler³⁸⁸.

İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran’daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît’inde Yunus suresindeki senediyle nakleder³⁸⁹.

Münâvî bu rivâyeti mevzu olarak değerlendirir.³⁹⁰ Ayrıca sureyi okuyana, surenin adı ile ilgili isimleri kullanıp, sevap vadedilmesi de mevzu hadislerin dikkate değer bir özelliği olduğunu incelediğimiz rivâyetler ortaya koymaktadır diyebiliriz.

67-Müzzemmil Suresi

Müzzemmil suresindeki ele alacağımız rivâyet metni şöyledir:

من قرأ سورة المزمل رفع الله عنه العسر في الدنيا والآخرة

“Kim Müzzemmil suresini okursa, Allah Ondan dünya ve ahirette zorluğu kaldırır.”³⁹¹

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570) ve Sa’lebî (437/1046) zikrederler.³⁹² İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran’daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît’inde Yunus suresindeki senediyle nakleder³⁹³.

İfade edelim ki mana olarak sahih hadislerle benzeyen bu rivâyeti, Münâvî mevzu olarak değerlendirir.³⁹⁴ Dolayısıyla dikkatli olmak gerekir.

68-Müddessir Suresi

Müddessir suresindeki inceleyeceğimiz rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة المدثر أعطاه الله عشر حسنات بعدد من صدق محمد عليه الصلاة والسلام وكذب به بمكة شرفها الله تعالى

“Kim Müddessir suresini okursa, Allah Tealanın şerefli kıldığı mekke’de Muhammed(a.s)’i tasdik edenler ve O’nu yalanlayanlar sayısının, o kimseye on katı iyilik verir.”³⁹⁵

³⁸⁷ Envâru’t-Tezîl, I, 403.

³⁸⁸ Ebû Hafs en-Nu’mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dimaşkî, *Tefsîru’l-Lübâb fî ulûmi’l-Kitâb*, XIX, 448. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü’l-münîr fi’l-iâne alâ ma’rifeti ba’zı meânî kelâmi Rabbina’l-hakîmi’l-habîr*, IV, 298. ; Ebu’s-Suûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdü Akli’s-Selîm*, IX, 48. , Sa’lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, X, 49.

³⁸⁹ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü’l-Ehâdis* , IV, 104.

³⁹⁰ Münâvî, El-Fethu’s-Semâvî, III, 1059.

³⁹¹ Envâru’t-Tezîl, I, 408.

³⁹² Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü’l-münîr fi’l-iâne alâ ma’rifeti ba’zı meânî kelâmi Rabbina’l-hakîmi’l-habîr*, IV, 308, Sa’lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve’l-Beyân*, X, 58.

³⁹³ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü’l-Ehâdis* , IV, 112.

³⁹⁴ Münâvî, El-Fethu’s-Semâvî, III, 1062.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Sa'lebî(437/1046), Ebu's-Suûd (982/1575) gibi müfessirler zikrederler.³⁹⁶ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle musannif'in lafzıyla nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresinde musannif'in senediyle nakleder³⁹⁷.

Yine bu rivâyet de münâvî tarafından mevzu³⁹⁸ olarak değerlendirilmiştir. Rivâyetin manasındaki okuyana vad edilen ecir için "Mekke'de Muhammed (a.s)'i tasdik edenler ve O'nu yalanlayanlar sayısı" ifadesinin kullanılması bu tür rivâyetlerin mevzu oluşunu gösterme açısından dikkate değerdir.

69-Kıyâme Suresi

Kıyâme suresindeki ele alınacak rivâyet metni şöyledir:

من قرأ سورة القيامة شهدت له أنا وجبريل يوم القيامة أنه كان مؤمنا به

"Kim Kıyame suresini okursa, kıyamet gününde Ben ve Cebrail O'nun kıyamet gününe iman eden birisi olduğuna şahitlik ederim."³⁹⁹

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.⁴⁰⁰

İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresindeki senediyle ve Sa'lebî'nin metniyle nakleder⁴⁰¹.

Bu rivâyette, sure adı olan kıyamet olduğu için, verilecek ecir kıyametle ilişkilendirilerek ifade edilmıştır. Rivâyeti Münâvî mevzu⁴⁰² olarak değerlendirmiştir. Netice itibariyle itiyatla yaklaşmak gerekir.

70-Dehr Suresi

Dehr suresini okumanın faziletine dair incelenecek rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة هل أتى كان جزاؤه على الله جنة وحريرا

"Kim İnsan suresini okursa O'nun Allah 'a ait mükafatı Cennet ve ipektir."⁴⁰³

³⁹⁵ Envâru't-Tezîl, I, 418.

³⁹⁶ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 318. ; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 67; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 63.

³⁹⁷ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 122, 123.

³⁹⁸ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1067.

³⁹⁹ Envâru't-Tezîl, I, 424.

⁴⁰⁰ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XIX, 579. ; Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 324. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 69. ; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 81.

⁴⁰¹ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 130.

⁴⁰² Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1069.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.⁴⁰⁴ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki ikinci senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresindeki önce geçen senediyle nakleder.⁴⁰⁵

Dikkat edilirse İnsan suresi okuyana verilecek sevap, surede geçen ipekle ilişkilendirilerek verilmîştir. Ayrıca rivâyeti Münâvî mevzu ⁴⁰⁶ olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla rivâyeti bu hükme göre değerlendirmek uygun olacaktır.

71-Mürselât Suresi

Mürselât suresini okumanın faziletine dair ele alınacak rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة والمرسلات كتب أنه ليس من المشركين

“ *Kim Mürselat suresini okursa, O'nun müşriklerden olmadığı yazılır.*”

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977 /1570) ve Sa'lebî (437/1046) zikreder⁴⁰⁷.

Yine bu rivâyet de münâvî tarafından mevzu⁴⁰⁸olarak görülmüş olup, ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

72-Nebe' Suresi

Nebe suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم : من قرأ سورة عم سقاه الله برد الشراب يوم القيامة

Nebî(sav)'den rivâyet edildiğine göre O, ‘*Kim Nebe' suresini okursa, Allah O'nu kıyamet gününde soğuk bir içeceklerle sular*’⁴⁰⁹ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570) ve Ebu's-Suûd (982 / 1575) zikreder.⁴¹⁰ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴¹¹.

⁴⁰³ *Envâru't-Tezil*, I, 431.

⁴⁰⁴ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 58. ; Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 335. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 77. ; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbü'rî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 93.

⁴⁰⁵ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 136.

⁴⁰⁶ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1072.

⁴⁰⁷ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 340. ; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbü'rî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 108.

⁴⁰⁸ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1074.

⁴⁰⁹ *Envâru't-Tezil*, I, 444.

⁴¹⁰ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 345. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 95.

⁴¹¹ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 145.

Belirtmek gerekir ki anlam açısından bir sıkıntı olmasa da bu rivâyeti, Münâvî mevzu olarak değerlendirmiştir.⁴¹² Dolayısıyla rivâyeti bu hükme göre değerlendirmek uygun olup dikkatli olmak gerekir.

73-Nâziât Suresi

Nâziât Suresini okumanın faziletine dair incelenecek rivâyet şöyledir:

من قرأ سورة النازعات كان ممن حسبه الله في القيامة حتى يدخل الجنة قدر صلاة مكتوبة

“ *Kim Naziat suresini okursa, kıyamet gününde farz namaz değeride/Mertebesinde cennete girinceye kadar Allah'ın itibar ettiği kişi olur*”⁴¹³.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725) ve Ebu's-Suûd (982/1575) zikreder⁴¹⁴. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imrandaki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴¹⁵.

Münâvî'nin mevzu olarak değerlendirdiği bir rivâyet olup⁴¹⁶ bu hükme göre rivâyeti değerlendirmek uygun olur ve ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

74-Abese Suresi

Abese suresinde kritiğe tabi tutulacak rivâyet onu okumanın faziletiyle ilgili olup şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة عبس جاء يوم القيامة ووجهه ضاحك مستبشر

Nebî (sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Abese suresini okursa, kıyamet gününde yüzü güleç ve sevinçli olarak gelir*”⁴¹⁷ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775 / 1373), Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570), Ebu's-Suûd (982 / 1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁴¹⁸. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴¹⁹.

Abese suresini okumanın faziletiyle ilgili olan bu rivâyet de Münâvî tarafından mevzu olarak değerlendirilmiştir.⁴²⁰ Zaten Al-i İmrân suresinde bu rivâyetin senedi de tenkit edilmîş

⁴¹² Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1078.

⁴¹³ *Envâru't-Tezîl*, I, 450.

⁴¹⁴ İsmail Hakkı el-Bursevî, İbn Mustafa el-İstanbulî el-Hanefî el-Halvetî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, X, 257; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 106.

⁴¹⁵ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 151.

⁴¹⁶ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1079.

⁴¹⁷ *Envâru't-Tezîl*, I, 455.

⁴¹⁸ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 173. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rîfeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 356.; Ebu's-Suûd *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 114. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 130.

⁴¹⁹ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 159.

⁴²⁰ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1081.

ve asılsız olduğu belirtilmişti. Çünkü bu rivâyet, uzun bir hadisin surelerle olan kısımlarının bölünmüş bir parçasıdır.

75-Tekvîr Suresi

Tekvîr suresinde tahlili yapılacak rivâyet şöyledir:

قال عليه الصلاة و السلام من قرأ سورة التكوير أعاده الله أن يفضحه حين تنشر صحيفته

Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu : “*Kim Tekvir suresini okursa, Allah O’nu sahifesi(amel defteri) açıldığı zaman ayıplarını ortaya dökmekten korur.*”⁴²¹

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570) ve Ebu's-Suûd (982 / 1575) zikrederler⁴²².

Tekvîr suresinin fazileti ilgili olan bu rivâyeti Münâvî mevzu olarak değerlendirmiştir.⁴²³ Dolayısıyla onun bu tesbiti, rivâyete dikkatli yaklaşmayı gerektirir.

76-İnfîtâr Suresi

İnfîtâr suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة إذا السماء انفطرت كتب الله له بعدد كل قطرة من السماء حسنة وبعدد كل قبر حسنة

Nebî(sav)’den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim İnfitar suresini okursa, Allah O’nun için gökten inen her bir damla sayısınca ve her bir kabir sayısınca iyilik yazar*”⁴²⁴ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî’nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570) ve Ebu's-Suûd (982 / 1575) benzer rivâyetle, Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373) ve Sa'lebî (437/1046) ise farklı şekilde zikrederler⁴²⁵.

İnfîtâr suresinin fazileti ilgili olan bu rivâyeti Münâvî mevzu olarak değerlendirmiştir.⁴²⁶ Dolayısıyla bu değerlendirme, rivâyete dikkatli yaklaşmayı gerektirmektedir.

77-Mütaffîfîn Suresi

Mütaffîfîn suresindeki tahlili yapılacak yapılacak rivâyet metni şu şekildedir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة المطففين سقاه الله من الرحيق المختوم يوم القيامة

⁴²¹ *Envâru 't-Tezîl*, I, 459.

⁴²² Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 360. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 119.

⁴²³ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1082.

⁴²⁴ *Envâru 't-Tezîl*, I, 462.

⁴²⁵ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 364. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 123. ; Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XX, 204 ; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 145.

⁴²⁶ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1085.

Nebî(sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Mutaffifin suresini okursa, Allah O'na kıyamet gününde mühürlenmiş saf(temiz) bir içecek içirir*”⁴²⁷ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775 / 1373), Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570), Ebu's-Suûd (982 / 1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.⁴²⁸ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder.⁴²⁹

Daha önce geçmiş pek çok surelerin fazileti ile ilgili rivâyetlerle aynı senedi taşımasının yanında Münâvî'nin de mevzu olarak değerlendirmiş⁴³⁰ olması rivâyete dikkatli yaklaşmayı gerektirir.

78-İnşikâk Suresi

İnşikak suresinde tahlili yapılacak rivâyet şöyledir:

وعن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الانشقاق أعاده الله أن يعطيه كتابه وراء ظهره

Nebî (sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim İnşikak suresini okursa, Allah O'nu kıyamet gününde kitabı arkasından verilen kimse olmaktan korur*”⁴³¹ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775 / 1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁴³².

Mana açısından mevzu rivâyetlerin özelliği olan az bir amele ölçsüz ve sınırsız sevapların verilmesi bu rivâyette de söz konusudur. Zira bu sureyi okuyan kişi kıyamette amel defterini sağından alan pek çok salih ameller işleyen kimseler, mesabesine konulmaktadır. Ayrıca Münâvî de bu rivâyeti mevzu olarak değerlendirmiştir.⁴³³

79-Burûc Suresi

Burûc suresinde ele alınacak rivâyetin metni şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة البروج أعطاه الله بعدد كل جمعة وعرفة تكون في الدنيا عشر حسنات

Nebî(sav)'den rivâyet olunduğuna göre O, “*Kim Burûc suresini okursa, Allah O'na dünyada ki (tekerrür eden) her Cuma ve Arafat sayısının on misli hasenat verir*”⁴³⁴ buyurdu.

⁴²⁷ Envâru't-Tezil, I, 467.

⁴²⁸ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 225. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 368; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 130. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbü'rî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 149.

⁴²⁹ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 173.

⁴³⁰ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1087.

⁴³¹ Envâru't-Tezil, I, 471.

⁴³² Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 243. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 371. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 134. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbü'rî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 158.

⁴³³ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1089.

⁴³⁴ Envâru't-Tezil, I, 475.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570) ve Ebu's-Suûd (982 / 1575) zikrederler.⁴³⁵ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imrandaki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasîtinde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴³⁶.

Burûc suresinin okunması karşılığında vadedilen sevabın, sayılması mümkün olmayan şekilde olmasının yanında Münâvî de bu rivâyeti mevzu olarak değerlendirmiştir.⁴³⁷

80-Târik Suresi

Târik suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الطارق أعطاه الله بكل نجم في السماء عشر حسنات

Nebî (sallallahualehyi ve sellem)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Tarık suresini okursa, Allah O'na gökyüzündeki yıldız sayısının on katı iyilik(sevap) verir*”⁴³⁸ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.⁴³⁹ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Sa'lebî'nin senediyle nakleder.⁴⁴⁰

Rivâyet, daha önceki bazı surelerin fazileti ile ilgili rivâyetlerle aynı senedi taşımalarının yanında, Münâvî'nin de mevzu olarak değerlendirmiş⁴⁴¹ olması ihtiyatla yaklaşmayı gerekli kılmaktadır.

81-A'lâ Suresi

A'lâ suresinde incelemesi yapılacak rivâyetin metni şöyledir:

قال صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الأعلى أعطاه الله عشر حسنات بعدد كل حرف أنزله الله على إبراهيم وموسى ومحمد عليهم الصلاة والسلام .

Hiz. Peygamber (sav) efendimiz şöyle buyurdu : “*Kim A'lâ suresini okursa, Allah O'na İbrahim, Musa ve Muhammed(aleyhimu's-selam)'e indirdiği tüm harflerin sayısının on katı iyilik(sevap) verir*.”⁴⁴²

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982 / 1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁴⁴³. İbn

⁴³⁵ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 376. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 139.

⁴³⁶ Zeylaî, Cemalüddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 186.

⁴³⁷ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1091.

⁴³⁸ *Envâru't-Tezîl*, I, 478.

⁴³⁹ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 379. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 143. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 177.

⁴⁴⁰ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 190.

⁴⁴¹ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1092.

⁴⁴² *Envâru't-Tezîl*, I, 482.

Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasût*'inde Ahmed b. Hanbel tariki ile nakleder⁴⁴⁴.

A'lâ suresinin okunması karşılığında vadedilen sevabın, sayılmasının mümkün olmayan şekilde yani kesretten kinaye tarzında oldukça çok olması ve Münâvî'nin de bu rivâyeti mevzu⁴⁴⁵ olarak değerlendirmesi rivâyetin değerini ortaya koymaya yeterlidir diyebiliriz.

82-Ğâşiye Suresi

Ğâşiye suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الغاشية حاسبه الله حسابا يسيرا

Nebî(sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Ğâşiye suresini okursa, Allah O'nu kolay bir şekilde hesaba çeker*”⁴⁴⁶ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁴⁴⁷. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasût*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴⁴⁸.

Rivâyet, daha önceki bazı surelerin fazileti ile ilgili rivâyetlerle aynı senedi taşımalarının yanında, Münâvî tarafından da mevzu⁴⁴⁹ olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

83- Fecr Suresi

Fecr suresindeki incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قرأ سورة والفجر في الليالي العشر غفر له ومن قرأها سائر الأيام كانت له نوراً يوم القيامة

Rasûlullah(sav) şöyle buyurdu: “*Kim Fecr suresini on gecede(zilhiccenin ilk on gecesi veya Ramazan'ın son on gecesi) okursa Allah O'nu bağışlar. Kim de diğer günlerde bu sureyi okursa, sure O'nun için kıyamet gününde bir nur olur.*”⁴⁵⁰

⁴⁴³ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 288. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbîna'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 383. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 147 , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 182.

⁴⁴⁴ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 197.

⁴⁴⁵ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1094.

⁴⁴⁶ *Envâru't-Tezîl*, I, 485.

⁴⁴⁷ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 306. , Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 152. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 187.

⁴⁴⁸ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 201.

⁴⁴⁹ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1095.

⁴⁵⁰ *Envâru't-Tezîl*, I, 491.

Rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁴⁵¹. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴⁵². Münâvî de mevzu olarak değerlendirir.⁴⁵³

Bu rivâyet, daha önceki bazı surelerin fazileti ile ilgili rivâyetlerle aynı senedi taşımalarının yanında Münâvî'nin de mevzu sayması nedeniyle bu hükme göre değerlendirip ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

84- Beled Suresi

Beled suresindeki incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ لا أقسم بهذا البلد أعطاه الله سبحانه وتعالى الأمان من غضبه يوم القيامة

Nebî (sallallahualeyhi ve sellem)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Beled suresini okursa, Allah Sübhanehu ve Teala O'na kıyamet gününde gazabından bir eman(güvence) verir*”⁴⁵⁴ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁴⁵⁵. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴⁵⁶

Bu rivâyet, daha önceki bazı surelerin fazileti ile ilgili rivâyetlerle aynı senedi taşımalarının yanında Münâvî de mevzu⁴⁵⁷ olarak değerlendirmiştir. Rivâyete bu hükme göre yaklaşmak uygun olur.

85-Şems Suresi

Şems suresinde incelemesi yapılacak rivayetin metni şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الشمس فكأنما تصدق بكل شيء طلعت عليه الشمس والقمر

Hız. Peygamber (sav)' den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Şems suresini okursa, sanki o, üzerine güneşin ve ayın doğduğu herşeyi, sadaka etmiş gibidir*”⁴⁵⁸ buyurdu

⁴⁵¹ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 337, Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 391. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 159. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 191.

⁴⁵² Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 207.

⁴⁵³ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1097.

⁴⁵⁴ *Envâru't-Tezîl*, I, 494.

⁴⁵⁵ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 353. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 395. ; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 206.

⁴⁵⁶ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 215.

⁴⁵⁷ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1098.

⁴⁵⁸ *Envâru't-Tezîl*, I, 497.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775 / 1373), Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570), Ebu's-Suûd (982 / 1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.⁴⁵⁹ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴⁶⁰.

Bu rivâyet, daha önceki bazı surelerin fazileti ile ilgili rivâyetlerle aynı senedi taşımasının yanında Münâvî de mevzu olarak değerlendirmiş.⁴⁶¹ İhtiyatla yaklaşmak gerekir.

86-Leyl Suresi

Leyl suresinde ele alınıp incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة والليل أعطاه الله سبحانه وتعالى حتى يرض عافاه من العسر ويسر له اليسر

Nebî (sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Leyl suresini okursa, Allah o kimse razı oluncaya kadar o'na verir. Onu zor durumdan korur ve kolay olanı da o'na kolaylaştırır*”⁴⁶² buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982 / 1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.⁴⁶³

Münâvî bu rivâyeti mevzu⁴⁶⁴ olarak nitelendirir. Dolayısıyla rivâyeti bu hükme göre değerlendirmek uygun olur. İhtiyatla yaklaşmak gerekir.

87-Duhâ Suresi

Duhâ suresinde incelemesi yapılacak rivâyetin metni şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة والضحي جعله الله سبحانه وتعالى فيمن يرضى لمحمد صلى الله عليه و سلم أن

يشفع له وعشر حسنات يكتبها الله سبحانه وتعالى بعدد كل يتيم وسائل

Nebî (sav)'den rivâyet olduğuna göre O, “*Kim Duha suresini okursa, Allah o'nu Muhammed(sallallahualeyhi ve sellem)'in razı olup şefaati ettiği kimselerden eyler ve Allah Sübhanehu ve Teala onun için tüm yetim ve isteyen kimseler sayısınca on iyilik(sevap) yazar.*”⁴⁶⁵ buyurdu.

⁴⁵⁹ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 367. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 398. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 165. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, el-Keşfu ve'l-Beyân, X, 212.

⁴⁶⁰ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 219.

⁴⁶¹ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1099.

⁴⁶² *Envâru't-Tezîl*, I, 499.

⁴⁶³ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 379. , Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 400. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 168. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 216.

⁴⁶⁴ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1100.

⁴⁶⁵ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 503.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982 / 1575), Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler.⁴⁶⁶ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder.⁴⁶⁷

Münâvî bu rivâyeti mevzu⁴⁶⁸olarak değerlendirir. Ayrıca sureyi okuyana sureye konu olan isimleri kullanıp, sevap vadedilmesi de mevzu hadislerin dikkate değer bir özelliği olduğunu incelediğimiz rivâyetler ortaya koymaktadır diyebiliriz.

88-İnşirâh Suresi

İnşirah suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة ألم نشرح فكأنما جاءني وأنا مغتم ففرج عني

Nebî(sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim İnşirah suresini okursa, o kişi sanki ben üzüntülü bir haldeyken bana gelip, beni sıkıntımdan kurtaran kimse gibidir*”⁴⁶⁹ buyurdu

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.⁴⁷⁰

Münâvî bu rivâyeti mevzu olarak değerlendirir.⁴⁷¹İhtiyatla yaklaşmak gerekir.

89-Tîn Suresi

Tîn suresinde incelemesi yapılacak rivâyetin metni şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة التين أعطاه الله العافية واليقين ما دام حيا فإذا مات أعطاه الله من الأجر بعدد من

قرأ هذه السورة

Nebî (sav)'den rivâyet olunduğuna göre O, ‘*Kim Tin suresini okursa, Allah o kimseye hayatta kaldığı sürece afiyet ve yakîn verir. Öldüğü zaman ise Allah, o kimseye bu sureyi okuyan kimseler sayısınca ecir verir*’⁴⁷² buyurur.

⁴⁶⁶ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 395, Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 405. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 171. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 222 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 774.

⁴⁶⁷ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis* , IV, 231.

⁴⁶⁸ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1102.

⁴⁶⁹ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 506.

⁴⁷⁰ Ebû Hafs en-Nu'mânî, Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil el-Hanbelî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 404, Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 407. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm* , IX, 173. , Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 232.

⁴⁷¹ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1107.

⁴⁷² *Envâru't-Tezîl*, I, 508.

Rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570) ve Sa'lebî (437/1046) zikrederler.⁴⁷³ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle ve Sa'lebînin lafzıyla nakleder. Aynı şekilde Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴⁷⁴.

Tîn suresinin okunması karşılığında vadedilen sevabın, sayılmasının mümkün olmayan şekilde oldukça çok olması ve Münâvî'nin de bu rivâyeti mevzu⁴⁷⁵ olarak değerlendirmesi rivâyetdeki sıkıntıyı ortaya koymaya yeterlidir diyebiliriz.

90-Alak Suresi

Alak suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة العلق أعطي من الأجر كأنما قرأ المفصل كله

Nebî(sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Alak suresini okursa, Allah o'na sanki mufassal surelerin tamamını okumuş gibi ecir verir*”⁴⁷⁶ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570), Ebu's-Suûd (982 / 1575), Zemahşerî (538 / 1143) gibi müfessirler zikrederler⁴⁷⁷. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder.⁴⁷⁸

Daha önce geçen sureleri okumanın fazileti ile ilgili mevzu olan senedle rivâyet edilmesi ayrıca Münâvî'nin mevzu⁴⁷⁹ addetmesi rivâyetin durumunu ortaya çıkarmaktadır.

91-Kadr Suresi

Kadr suresinde ele alınıp incelemesi yapılacak rivâyet metni şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة القدر أعطي من الأجر كمن صام رمضان وأحيا ليلة القدر

Nebî (sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Kadir suresini okursa, o'na Ramazan'ı oruçla geçiren ve Kadir gecesini ihya eden kimse gibi ecir verilir*”⁴⁸⁰ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143), İsmail Hakkı el-Bursavî (1137/1725)

⁴⁷³ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 409. ; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbüri, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 238.

⁴⁷⁴ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, IV, 243.

⁴⁷⁵ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1108.

⁴⁷⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 512.

⁴⁷⁷ Hatib eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 413. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*-, IX, 181. ; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 785.

⁴⁷⁸ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, IV, 249.

⁴⁷⁹ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1110.

⁴⁸⁰ *Envâru't-Tezîl*, I, 514.

gibi müfessirler zikrederler⁴⁸¹. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴⁸².

Daha önceki sureleri okumanın fazileti ile ilgili mevzu olan senedle rivâyet edilmesi ayrıca Münâvî'nin mevzu⁴⁸³ olduğunu belirtmesi rivâyetin asılsızlığını ortaya koymaktadır.

92-Beyyine Suresi

Beyyine suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة لم يكن الذين كفروا كان يوم القيامة مع خير البرية مساء ومقيلا

Nebî(sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Beyyine suresini okursa, o kimse kıyamet gününde sabah, akşam insanların en hayırlıları ile beraber olur.*”⁴⁸⁴ buyurdu

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570) ve Sa'lebî (437/1046) zikrederler⁴⁸⁵. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de *Vasît*'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴⁸⁶.

Önce geçen bazı sureleri okumanın fazileti ile ilgili mevzu olan senedle rivâyet edilmesi, ayrıca Münâvî'nin mevzu⁴⁸⁷ addetmesi rivâyetin mevzu olduğunu pekiştirmektedir.

93-Âdiyât Suresi

Âdiyât suresinde ele alınıp incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة والعاديات أعطي من الأجر عشر حسنات بعدد من بات بالمزدلفة وشهد جمعا

Nebî(sav)'den rivâyet olduğuna göre O, şöyle buyurur: “*Kim Adiyat suresini okursa, o kimseye Müzdelife'de geceleyen ve cumaya şahit olan kimselerin sayısının on misli sevap verilir.*”⁴⁸⁸

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373) ve Hatib eş-Şirbînî (977/1570) zikrederler⁴⁸⁹.

Âdiyât suresinin okunma karşılığında vadedilen sevabın, Müzdelife'de geceleyen ve cumaya şahit olan kimselerin sayısının on misli şeklinde abartılı bir şekilde ifade edilmesi ve

⁴⁸¹ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 432. , Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 417. ; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 247. ; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 787 ; İsmail Hakkı el-Bursevî, *Tefsîru Rûhi'l-beyân*, X, 374.

⁴⁸² Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 253.

⁴⁸³ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1112.

⁴⁸⁴ *Envâru't-Tezîl*, I, 517.

⁴⁸⁵ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 419; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 260.

⁴⁸⁶ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 257.

⁴⁸⁷ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1113.

⁴⁸⁸ *Envâru't-Tezîl*, I, 521.

⁴⁸⁹ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 468. , Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 423.

Münâvî'nin de bu rivâyeti mevzu⁴⁹⁰ olarak değerlendirmesi, rivâyetdeki sıkıntıyı ortaya koymaktadır.

94-Kâria Suresi

Kâria suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة القارعة ثقل الله بها ميزانه يوم القيامة

Nebî (sav)'den rivâyet edildiğine göre “*Kim Karia suresini okursa, Allah o'nun mizanını kıyamet gününde okuduğu bu sure ile ağır kılar*”⁴⁹¹ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575) gibi müfessirler zikrederler.⁴⁹² İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁴⁹³.

Önce geçen bazı sureleri okumanın fazileti ile ilgili mevzu olan, senedle rivâyet edilmesi, ayrıca Münâvî'nin mevzu⁴⁹⁴ addetmesi rivâyetin uydurma olduğunu pekiştirmektedir.

95-Tekâsür Suresi

Tekâsür suresinde ele alınacak ve incelenecek rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ أهلكم لم يحاسبه الله سبحانه وتعالى بالنعيم الذي أنعم به عليه في دار الدنيا وأعطي من

الأجر كأنما قرأ ألف

Nebî (sav)'den O şöyle buyurur: “*Kim Tekasür suresini okursa, Allah Sübhanehu ve Teala dünya hayatında kendisine verdiği nimetlerden ötürü o kimseyi hesaba çekmez ve sanki bin defa okumuş gibi ecir verilir.*”⁴⁹⁵

Rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977 / 1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁴⁹⁶.

⁴⁹⁰ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1117.

⁴⁹¹ Envâru't-Tezil, I, 522.

⁴⁹² Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XX, 474; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 425 ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 194.

⁴⁹³ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 273.

⁴⁹⁴ Münâvî, El-Fethu's-Semâvî, III, 1118.

⁴⁹⁵ Envâru't-Tezil, I, 524.

⁴⁹⁶ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 427. ; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm Îlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, IX, 196 ; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 276.

Münâvî rivâyetin mevzu⁴⁹⁷ olduğunu aktarır. Dolayısıyla rivâyeti bu hükme göre değerlendirmek uygun olup ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

96-Asr Suresi

Asr suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة والعصر غفر الله له وكان ممن تواصوا بالحق وتواصوا بالصبر

Nebî (sav)'den O, şöyle buyurur: “*Kim Asr suresini okursa, Allah o’nu bağışlar ve o kimse, Hakkı tavsiye eden ve sabrı tavsiye eden kimselerden olur.*”⁴⁹⁸

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şîrbînî (977 / 1570) ve Ebu's-Suûd (982 / 1575) zikrederler⁴⁹⁹. İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁵⁰⁰.

Önce geçen bazı sureleri okumanın fazileti ile ilgili mevzu olan senedle rivâyet edilmesi, ayrıca Münâvî'nin mevzu⁵⁰¹ addetmesi rivâyetin mevzu olduğunu pekiştirmektedir.

97-Hümeze Suresi

Hümeze suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الهمة أعطاه الله عشر حسنات بعدد من استهزأ بمحمد عليه الصلاة و السلام

وأصحابه .

Nebî (sav)'den rivâyet olunduğuna göre O, şöyle buyurdu: “*Kim hümeze suresini okursa, Allah o kimseye, Muhammed'i (sav) ve ashabını alaya alanların sayısının on katı iyilik (sevap) verir.*”⁵⁰²

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şîrbînî (977/1570) ve Ebu's-Suûd (982 / 1575) zikrederler.⁵⁰³ İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁵⁰⁴.

⁴⁹⁷ Münâvî, *El-Fethu's-Semâvî*, III, 1119.

⁴⁹⁸ *Envâru't-Tezîl*, I, 526.

⁴⁹⁹ Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 428; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 197.

⁵⁰⁰ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 281.

⁵⁰¹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1121.

⁵⁰² Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 529.

⁵⁰³ Hatib eş-Şîrbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 429; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, IX, 199.

Daha önce geçen bazı sureleri okumanın fazileti ile ilgili mevzu olan senedle rivâyet edilmesi, ayrıca Münâvî'nin mevzu⁵⁰⁵ addetmesi, metninin az bir amale karşı addedi belli olmayan bir şeyin on katı sevap vad etmesi gibi sahih hadis kriterine uygun düşmemesi, rivâyetin mevzu olduğunu göstermektedir.

98-Fîl Suresi

Fîl suresinde incelemesi yapılacak rivâyetin metni şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الفيل أعفاه الله أيام حياته من الحسف والمسح

Nebî (sav)'den o şöyle buyurmuştur: “*Kim Fîl suresini okursa, Allah o'nu hayatta olduğu günlerde yerin dibine batmaktan ve suretinin değişmesinden korur.*”⁵⁰⁶

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982 /1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁵⁰⁷.

İfade edlim ki, bu hadisin manasında geçen “suretinin değişmesinden korur” ifadeleri ayrıca Münâvî'nin mevzu⁵⁰⁸ sayması rivâyetin mevzu olduğuna delalet etmektedir.

99-Kureyş Suresi

Kureyş suresinde ele alınacak rivâyet şöyledir:

عن رسول الله صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة لإيلاف قريش أعطاه الله عشر حسنات بعدد من طاف بالكعبة واعتكف بها

Rasûlullah (sav)'dan rivâyet olunduğuna göre O, “*Kim Kureyş suresini okursa, Allah o kimseye Kâbe'de tavaf eden kimseler ve Orada itikaf'a girenlerin on katı iyilik(sevap) verir.*”⁵⁰⁹ buyurur.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler.⁵¹⁰

Rivâyet Münâvî tarafından mevzu⁵¹¹ olarak ifade edilmesi, uydurma olduğunu ortaya koymaktadır.

⁵⁰⁴ Zeylaî, *Tahrîcû'l-Ehâdis*, IV, 285.

⁵⁰⁵ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1122.

⁵⁰⁶ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 531.

⁵⁰⁷ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 502, Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 432; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, IX, 201, Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 288.

⁵⁰⁸ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1123.

⁵⁰⁹ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 533.

⁵¹⁰ Ebû Hafs en-Nu'mânî Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 510, Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 433.; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 299.

100-Mâûn Suresi

Maun suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة أرايت غفر له إن كان للزكاة مؤديا

Nebî (sav)'den rivâyet edildiğine göre o şöyle buyurur: “*Kim Maun suresini okursa, o kimsenin zekât borcu olsa bile Allah o’nu bağışlar.*”⁵¹²

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Sa'lebî (437/1046), Zemaşerî (538/1143), Râzî (606/1210) gibi müfessirler zikrederler.⁵¹³ İbn Merdeveyh, tefsirinde Übeyy b. Ka'b'dan nakleder.⁵¹⁴

Mâûn suresi hakkındaki bu rivâyet, Übeyy b. Ka'b'dan nakledilmesi mevzu olduğunun açık bir delilidir. Ayrıca İbnü'l-Cevzi'nin (597/1201) *Mevzuat*'ında uydurma olarak yer alması⁵¹⁵ ve Münâvî'nin mevzu⁵¹⁶ addetmesi rivâyetin değerinin olmadığını göstermektedir.

101-Kevser Suresi

Kevser suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ الكوثر سقاه الله من كل نهر له في الجنة ويكتب له عشر حسنات بعدد كل قربان العباد في يوم النحر العظيم

Nebî(sav)'den rivâyet edildiğine göre O şöyle buyurdu : ‘*Kim Kevser suresini okursa, Allah o’na cennette bulunan tüm ırmaklardan su verir ve Kurban gününde kulların tüm kurbanlarının sayısının on katı iyilik(sevap)verir*’⁵¹⁷

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046) gibi müfessirler zikrederler⁵¹⁸. İbn Merdeveyh, tefsirinde Übeyy b. Ka'b'dan nakleder⁵¹⁹.

⁵¹¹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1124.

⁵¹² *Envâru't-Tezîl*, I, 535.

⁵¹³ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 518. , Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 435 ; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 304.; Zemaşerî, *Keşşâf*, IV, 811 ; Râzî, Fahrüddîn , *et-Tefsîru'l-kebîr* XXXII, 108.

⁵¹⁴ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs* , IV, 299.

⁵¹⁵ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, II, 716.

⁵¹⁶ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1125.

⁵¹⁷ Beyzâvî , *Envâru't-Tezîl*, I, 536.

⁵¹⁸ Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 437; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* ,IX, 206. ; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 307.

⁵¹⁹ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs* , IV, 305.

Hem mana bakımından sahih hadislerdeki üslûba uygun olmaması, hem de mevzu olan senedle rivâyet edilmesi, ayrıca Münâvî'nin mevzu⁵²⁰addetmesi rivâyetin mevzu olduğunu ortaya koymaktadır.

102-Kâfirûn Suresi

Kâfirûn suresinde ele alacağımız rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة الكافرون فكأنما قرأ ربع القرآن وتباعدت عنه مردة الشياطين ويرى من الشرك

Nebî (sav)'den rivâyet edildildiğine göre O, şöyle buyurdu: ‘*Kim Kafirun suresini okursa, o kimse, Kur'an'ın dörtte birini okumuş, şeytanların iğvasıdan/dürtülerinden ve şirkten de uzak olmuş kimse gibidir*’⁵²¹

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler.⁵²² İbn Merdeveyh, tefsirinde Al-i imran'daki senediyle nakleder. Ayrıca Vâhidî de Vasît'inde Yunus suresindeki senediyle nakleder⁵²³.

Bu rivâyetin, mevzu olan senedle intikalinin yanında Münâvî'nin de mevzu⁵²⁴ addetmesii rivâyetin mevzu olduğunu ve bir değerinin olmadığını ortaya koymaktadır.

103-Nasr Suresi

Nasr suresinde inceleyeceğimiz rivâyet şöyledir:

وعنه عليه الصلاة و السلام من قرأ سورة إذا جاء أعطي من الأجر كمن شهد مع محمد عليه الصلاة و السلام يوم فتح مكة

شرفها الله تعالى

Nebî (sav)'den O şöyle buyurdu: ‘*Kim Nasr suresini okursa, o kimseye Allah Teala'nın şerefli saydığı Mekke'nin fetih gününde Muhammed(s.a.v) ile beraber bulunan kimse gibi ecir verilir.*’⁵²⁵

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler⁵²⁶. İbn Merdeveyh de Übeyy b. Ka'b'dan nakleder.⁵²⁷

⁵²⁰ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1128.

⁵²¹ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 539.

⁵²² Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 439; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm İlä Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, IX, 207. ; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 814.

⁵²³ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis*, IV, 309.

⁵²⁴ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1129.

⁵²⁵ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 541.

Rivâyet, sureleri okuma ile ilgili mevzu olan Übeyy b. Ka'b'a dayandırılan senedle nakledilmesi, ayrıca Münâvî'nin mevzu⁵²⁸ addetmesi rivâyetin asılsız olduğunu göstermektedir.

104-Mesed Suresi

Mesed suresinde ele alacağımız rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ سورة تبت رجوت أن لا يجمع الله بينه وبين أبي لهب في دار واحدة

Nebî (sav)'den rivâyet edildiğine göre O, “*Kim Tebbet suresini okursa, Allah'ın o kimse ile Ebu Leheb'i bir evde biraraya getirmeyeceğini ümit ederim*”⁵²⁹ buyurdu.

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi müfessirler zikrederler⁵³⁰. İbn Merdeveyh, de Übeyy b. Ka'b'dan nakleder .

Diyebiliriz ki, Mesed suresiyle ilgili bu rivâyet, sureleri okuma ile ilgili mevzu olan Übeyy b. Ka'b'a dayandırılan senedle nakledilmesi, Münâvî'nin de mevzu⁵³¹ sayması asılsız olduğunu gösteren önemli ip uçlarıdır.

105-Muavvizeteyn Suresi

Muavvizeteyn Suresinde incelemesi yapılacak rivâyet şöyledir:

عن النبي صلى الله عليه و سلم من قرأ المعوذتين فكأنما قرأ الكتب التي أنزلها الله تبارك وتعالى

Nebî (sav)'den rivâyet edildiğine göre O, şöyle buyurdu: “*Kim Muavvizeteyn surelerini okursa, o kimse sanki Allah Tebareke ve Teala'nın indirdiği kitapları okumuş gibi olur.*”⁵³²

Bu rivâyeti Beyzâvî'nin dışında Ebû Hafs en-Nu'mânî (775/1373), Hatib eş-Şirbînî (977/1570), Ebu's-Suûd (982/1575), Sa'lebî (437/1046), Zemahşerî (538/1143) gibi

⁵²⁶ Ebû Hafs en-Nu'mânî, ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 547; Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 442; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 209; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 318 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 819.

⁵²⁷ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdîs*, IV, 324.

⁵²⁸ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1133.

⁵²⁹ Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 545.

⁵³⁰ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dımaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, XX, 558. , Hatib eş-Şirbînî, *Sirâcü'l-münîr fî'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 445; Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 323 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 822.

⁵³¹ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1134.

⁵³² Beyzâvî, *Envâru't-Tezîl*, I, 554.

müfessirler zikrederler⁵³³. Ayrıca bu rivâyet, sureleri okuma ile ilgili mevzu olan ve Übey b. Ka'b'a dayandırılan senedle nakledilmiştir. ⁵³⁴.

Muavizeteyn sureleri ile ilgili bu rivâyetin senedinin, mevzu olan surelerini okumanın fazileti ile ilgili senedle rivâyet edilmesi, değersizliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Münâvî de mevzu⁵³⁵ kabul etmiştir. Dolayısıyla rivâyetin uydurma olduğu böylece ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Beyzâvî'nin tefsirine aldığı mevzu rivâyetlerin biri Fâtiha suresine aittir. Bakara suresinde suresi hakkında, Ayete'l-kürsi ve son iki ayet hakkında olmak üzere üç tane mevzu veya aslı olmayan rivâyet söz konusudur. Âl-i İmran suresinde altı rivâyet, Nisâ'da üç, Maide suresinde dört adet zayıf ve mevzu hadis tespit edilmîş ve tahlileri yapılmıştır. Ayrıca geriye kalan Kur'ân Surelerinin faziletine dair rivâyetler de metin içinde tek tek incelenip tahlili yapılmıştır. Dolayısıyla incelenen ve mevzu oldukları ya da çok az da olsa zayıf oldukları tespit edilen rivâyetlerin toplam sayısı, yüz onyediyi bulmaktadır. Hal böyle olunca bu tür rivâyetlerin hadis olarak aktarılması veya dillendirilmesi asla uygun değildir. Özellikle de Kur'ân okumaya teşvik için bile olsa, doğru bir yaklaşım olmayıp, dinin ruhuna ve prensiplerine de aykırıdır. Mutlaka bu tür uydurma rivayetlerden uzak durulmalıdır. Hz. Peygamber'e söylemediği bir sözü isnad etmenin büyük bir iftira olduğu da akıldan çıkarılmamalıdır.

B- BEYZÂVÎ TEFSİRİNDE GEÇEN UYDURMA HADİSLERİN TAHLİLİ

Beyzâvî'nin tefsirine aldığı ve incelediğimiz uydurma ve ihtiyatla yaklaşılacak hadislerinin kısaca tahlil edelim. Bunu önce sened yönünden sonra da metin yönünden ele alalım.

1-Senet Yönünden Tahlil

İncelediğimiz eserde Beyzâvî hadis olarak verdiği rivâyetleri genelde senedsiz olarak rivâyet etmiştir. Sadece sahabenin adını vermekle yetinmiştir.

Beyzâvî'nin Kur'ân'ın (sure sure) faziletlerine dair nakledilen ve bizim de inceleme konumuz olan rivâyetleri sahabeden Übey b. Ka'b'a dayandırılmaktadır. Bu rivâyetle ilgili olarak, Muhammed b. Ğaylan vasıtası ile el-Müemmel'den aktardığına göre Abâdan'a gittiğini ve bu rivâyeti aktaran şeyhle karşılaştığını, ona kendisine bu rivâyeti kimin anlattığını sorunca onun: Bana kimse anlatmadı. Biz baktık, gördük ki insanlar Kur'ân'dan yüz çeviriyor, ondan

⁵³³ Ebû Hafs en-Nu'mânî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb*, XX, 575. , Hatib eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbîna'l-hakîmi'l-habîr*, IV, 449; Ebu's-Suûd, *İrşâdü Akli's-Selîm*, IX, 215; Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, X, 337 ; Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 828.

⁵³⁴ Zeylaî, *Tahrîcü'l-Ehâdis* , IV, 338.

⁵³⁵ Münâvî, *el-Fethu's-Semâvî*, III, 1142.

uzaklaşıyor ve bu tür rivâyetlere önem veriyor. Biz de Kur'ân'ın faziletleri ile ilgili rivâyetleri uydurarak onların yüzlerini Kur'ân'a çevirmek istemiştik, cevabını "536 aktarır.

Bazı lafız farklılıklarıyla beraber rivâyet edilen ve uydurulduğu da ikrar edilen bu sözler Übey b. Ka'b'a dayandırılan mevzu hadislerdir. Zaten Abdullah b. el-Mübarek de, Übey b. Ka'b'a nispetle nakledilen Kur'ân'ın faziletleri ile ilgili rivâyetleri zındıkların uydurduklarını sanıyorum demiştir.⁵³⁷

Yine Übey b. Ka'b'a nisbet edilen iki farklı rivâyeti, İbnü'l-Cevzî *el-Mevzuât* adlı eserinde uzun uzun zikredip yer vermesi, Übey'e isnad edilen Kur'ân surelerinin faziletine dair rivâyetlerin mevzu olduğunu gösteren diğer bir delillerdir. İlk Senedde şu isimler yer almaktadır. “Abdulvehhâb b. Mübarek, Muhammed b. Muzaffer, Ahmed b. Muhammed el-Atîkî Yusuf b. Ed-Dahîl, Ebu cafer Muhammed b. Amr el-Akîlî, Ali b. Hasen b. Amr, Muhammed b. Bikâr, Bedî b. Hibban Ebû Halil, Ali b. Zeyd b. Cüdân, Atâ b. Ebî MeymuneZir b. Hubeyş, Übey b. Kab.” Bu rivâyete Übey b. Kab Hz. Peygamber'den şöyle nakleder: *Hz. Peygamber bana ey Übeyy! Kim Fatiha'yı okursa, ona sevap verilir dedi. Sonra sure sure sayıp onlara verilecek sevapları Kur'ân'ın sonuna kadar zikretti.*⁵³⁸

İbnü'l-Cevzî'nin aktardığı rivâyetlerden diğerin de, sureleri okumak gibi basit bir amele karşı, çok sevabın verileceği ifadeleri oldukça dikkat çekicidir. Zira bunlar hadis âlimleri tarafından hangi hadislerin mevzu olduğunu gösteren en önemli delillerden biridir. Bu rivâyette ayrıca her bir sure için, ayrı bir sevabın zikredilmesi ve bu yapılırken Fatihadan başlayarak, Âl-i İmran, Nisâ, Mâide, Enâm, Âraf, Enfâl, Yûnus, Hûd surelerinin adlarının zikredilip sonra da takip eden sureler ve okunmasının faziletleri Kur'ân'ın sonuna kadar devam ettirilir. İkinci rivâyetin senedi şunlardan oluşmaktadır: “el-Mübarek b.Hayrun b. Abdulmelik, Ahmed b. Hasen b.Hayrun, Ebu Tahir Muhammed b. Ali b.Ilâf, Osman b. Muhammed el-Ademî, Ebû Bekr b. Dâvud es-Sicistânî, Muhammed b. Asım, Şabebe b. Sivar, Muhammed b. Abduvahid, Ali b. Zeyd b. Cüdân, Atâ b. Ebî Meymune Zir b. Hubeyş, Übey b. Kab.” İbnü'l-Cevzî, hadis hakkındaki tenkit mahiyetindeki görüşleri verir. Sonra da “bu, Hz. Peygamber'in sözüne uygun düşmemektedir” der.⁵³⁹

Başta es-Sa'lebî (437/1046) tefsirinde (*el-Keşfu ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*) bu uydurma rivâyeti, sure sure ayırarak her surede yer vermiştir. el-Vâhidî (468/1076) de tefsirinde (*el-Vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-azîz*) (*el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*) bu metolla

⁵³⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzuât*, I, 241;

⁵³⁷ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzuât*, I, 241;

⁵³⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzuât*, I, 239.

⁵³⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzuât*, I, 241.

onu takip ederek⁵⁴⁰ aynı senedle nakletmişlerdir. Bu rivâyetler incelediğimiz surelerin fazileti hakkındaki tespit ettiğimiz rivâyetlerin çoğunda gösterilmiştir.

Kur'ân'ın faziletleri ile ilgili hadis uyduranlardan biri de Meysere b. Abdirabbih'tir. Abdurrahman b. Mehdî kendisine: "Şu sureyi okuyan, bu sureyi okuyan, tarzında başlayan rivâyetlerin var. Sen bunları kimlerden naklediyorsun?" deyince şu cevabı vermiştir: "İnsanları Kur'ân'a yönlendirmek için ben uyduruyorum."⁵⁴¹

Daha sonra bu rivâyetler **Zemahşerî** (*Keşşâfta*), **Ebû Hafs en-Nu'mânî** (*Tefsîru'l-Lübâb fi ulûmi'l-Kitâb'da*), **Hatib eş-Şirbînî** (*es-Sirâcü'l-münîr fi'l-iâne alâ ma'rifeti ba'zı meânî kelâmi Rabbina'l-hakîmi'l-habîr'de*), **Bezzâvî** (*Envârü't-tenzîl ve Esrâru't-te'vîl'de* ve **Ebu's-Suûd** (*İrşâdü aklı's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-kerîm'de*) araştırmaya tabi tutmadan olduğu gibi zikretmiştir.

2-Metin Yönünden Tahlil

Tespit ettiğimiz ve çalışmamızda yer verdiğimiz mevzu rivâyetler genelde surelerin fazileti hakkında ve okuyanlara vadedilen sevaplarla ilgilidir. Sureyi okuma karşılığı verilecek sevaplar oldukça mübalağalı bir şekilde olup, mevzu hadisin temel özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca bu hadislerde kullanılan üslûp şekli, sahih hadislerde bulunmayan ve kullanılmayan bir tarzdadır. Mesela şu rivâyete göz atalım: "*Kim A'lâ suresini okursa, Allah O'na İbrahim, Musa ve Muhammed(aleyhimu's-selam)'e indirdiği tüm harflerin sayısının on katı iyilik(sevap) verir.*" Rivâyette görüldüğü üzere vadedilen sevabın sayılmasının bile mümkün olmayacak şekilde yani kesretten kinaye tarzında oldukça çok olması, rivâyetin değerini ortaya koymaya yeterlidir.

Yine sureyi okuyana surenin adı veya muhtevası ilgili terimlerle sevap vadedilmesi de, mevzu hadislerin dikkate değer bir özelliği olduğu incelediğimiz rivâyetler ortaya koymaktadır. Mesela Cin suresini okuyan için "*Kim Cin suresini okursa, Onun için Muhammed(s.a.v)'e iman eden ve O'na inanmayan cinniler sayısınca köle azad etme ecri vardır*" ifadeleri bunu en güzel örneklerindendir. Yine Ahkâf suresi için varid olan rivâyette uzun ve kıvrımlı kum yığınları anlamına gelen *Ahkâf*, verilecek ecirlere konu olmaktadır. Nitekim rivâyet şöyledir: "*Kim Ahkâf suresini okursa, kendisine dünyadaki kum adedinin on katı sevap yazılır.*"

Tespit ettiğimiz surenin fazileti ve onu okuyanın, Allah katında sevabını ve ecriini bildiren rivâyetler, hadis ehline mevzu olarak kabul edilmiştir. Her konuda titiz hareket eden Beyzâvî'nin mevzu hadisler kullanmada Zemahşerî'yi takip etme yoluna girdiği söylenebilir. Başta Zirikli gibi bazı kimselerin onu mazur görmeye çalışmaları veya onun namına özür

⁵⁴⁰ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 239-240.

⁵⁴¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 241.

dilemeleri müşkili halletmeye yeterli değildir. Geniş İslamî bir kültüre sahip olan bir zatın, böyle rivâyetlere tefsirinde yer vermesi uygun bir davranış olmadığı ifade edilebilir.

SONUÇ

Beyzâvî, İslâmî ilimlere dair pek çok sahada eser telif ederek "allâme" unvanını kazanan, ilmî kabiliyetinin yanında geniş bir kültüre sahip olan bir kişidir. Daha çok tefsir, kelâm, belagat, fıkıh ve usûl-i fıkıh sahasında meşhur olmuştur. Kadılık görevinde bulunmuş bir şahsiyettir. Ayrıca din ve hikmet ilimlerine, Arap dili ve edebiyatına ait bilgileri de ilave etmiştir. Onun telifatının en önemlisi ve meşhur olanı bir îcaz harikası kabul edilen tefsir ilmîne dair olan *Envârü't-tenzîl ve Esrâru't-te'vîl* adlı eseridir. O, tefsir metodu olarak hadislerden nakiller yaparak, rivâyet tefsiri üslûbunun gereğini de yerine getirmiştir. Ancak surelerin faziletlerine dair uydurma ve zayıf hadislere yer vermesi gibi hususlarda tenkit edilmiştir.

Bu bağlamda Beyzâvî başta olmak üzere, Zemahşeri, Ebû Hafs en-Nu'mânî, Hatib eş-Şirbînî, Ebu's-Suûd ve Sa'lebî gibi müfessirlerin özellikle surelerin fazileti hakkında mevzu olduğu belli olan hadisleri eserlerine alarak, özelde sureleri, genelde Kur'ân-ı Kerim'i okutmaya yönelik bir gayeye yöneldikleri söylenebilir. Bu rivâyetleri tefsirlerine alarak nakletmeleri, yüce kitabımızın genel esas ve üslûbuyla uyuşmadığını görmemezlikten gelmek onlar için bir kusurdur.

İncelediğimiz rivâyetlerin her birinde belirttiğimiz üzere, hadis ehline de sureyi okuyana vad edilen hadsiz sevab ve ecir bildiren rivâyetler, mevzu olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Beyzâvî'nin mevzu hadisler hakkında, Zemahşeri'yi takip etme yoluna girdiği söylenebilir. Zira naklettiği pek çok mevzu rivâyet, Zemahşeri'den nakildir. İşte bu noktada bazı kimselerin onu mazur görmeye çalışmaları veya onun namına özür dilemeleri müşkili halletmeye yeterli değildir. Geniş İslâmî bir kültüre sahip olan bir zatın, böyle rivâyetleri nakletmesi izahı güç bir meseledir. Ayrıca bu tavrı başta Hz. Peygamber'in "*kim bana kasten/bilerek yalan isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın*" hadisine tamamen zıttır.

Diğer taraftan, Zeylâî'nin Zemahşeri'nin *Keşşafı*'na, Münâvî'nin Beyzâvî'nin *Envâru't-Tenzîl*'ine tahrir yazmaları, bu kabul edilemez hatayı düzeltmeye yönelik bir çaba olarak da görülebilir. Hatta bu harekete yani mevzu rivâyetleri tenkite tabi tutmadan sahihmiş gibi rivâyet etmeye karşı bir aksülamel olarak ortaya çıktıkları dahi söylenebilir. Zira hem Zeylâî hem de Münâvî yaptıkları tahrirleriyle mevzu rivâyetleri tespit ederek bu hatayı düzeltmeye yönelik büyük bir eksikliği gidermişlerdir.

Başta Beyzâvî'nin naklettiği surelerin okunmasının faziletine ile ilgili rivâyetler genelde Übeyy b. Ka'b'a dayandırılmıştır. Ayrıca surenin tilavetine karşılık verilecek sevabın mübalağalı olması, Hz. Peygamber'in sahih hadislerindeki üslûbuna, terhîb ve terğîb

hadislerin ruhuna da uygun düşmediği ifade edilebilir. Buna birkaç müşahhas örnek verecek olursak, mesela verilecek sevabın ağırlığının, eskiden başlayıp kıyamete kadar devam edecek bulutların ağırlığı kadar olması veya puta tapanlar ve tapmayanların sayısı kadar olması yahut Yahudi ve hristiyanların on misli adedince derecesinin yükseltimesi ya da her bir münafik erkek ve kadın adedince mükâfat verilmesi... zikredilebilir.

Beyzâvî tefsirinde özellikle surelerin faziletlerine dair hadisler hakkında, Zemahşeri'yi takip etmiş, özellikle Keşşâf'da geçen bir kısım mevzu hadisleri aynen aktarmıştır. Bu bağlamda *Envâru't-tenzîl*'de mevzu hadisleri tespit ederken Zeylaî'nin Keşşâf'ın hadislerini tahrir ettiği *Tahrîc-ü ehâdîsi'l-Keşşâf (el-İs'âf bi tahrîci ehâdîsi'l-Keşşâf)*'ına ve İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-Kâfi's-şâf (Telhîsü'l-İs'âf)* adlı eserine müracaat edilmıştır. Özellikle de el-Münâvî'nin Beyzâvî'nin hadislerine yazdığı tahrice dair eseri olan *Tuhfetü'r-râvî* ve *el-Fethu's-semâvî fî tahrîc-i ehâdîs-i Beyzâvî* temel kaynaklarımız arasında olmuştur. Ancak yüksek lisans seviyesinde olan tezimizin sınırlandırılması ve zaman açısından diğer tahrir eserlerin metodik olmaması ve yazmalardan istifadenin zorluğu düşünülerek Abdurrauf b. Ali Abdullah b. Sıbgatullah el-Mirdâsî'nin (1288/1873) *Feyzu'l-Bârî fî tahrîc-i ehâdîs-i Beyzâvî* isimli tahriri ve Himmetzâde Muhammed b. Hasan ed-Dımaşkî (1175/1760) *Tuhfetü'r-râvî fî tahrîci ehâdîsi'l-Beyzâvî* isimli eserine müracaat edilememiştir. Özellikle bu iki eserden hareketle daha geniş ve çaplı bir çalışmanın yapılması uygun olabilir.

Beyzâvî tefsirinde incelenen ve mevzu oldukları ya da çok az olsa da zayıf oldukları tespit edilen rivâyetlerin toplam sayısı, yüz onyediyi bulmaktadır. Hal böyle olunca bu tür rivâyetlerin hadis olarak aktarılması veya dillendirilmesi asla uygun değildir. Özellikle de Kur'ân okumaya teşvik için bile olsa, İslâm dinin ruhuna, prensiplerine ve Hz. Peygamber'in bu konu ile ilgili ikâz niteliğindeki hadislerine de aykırıdır. Mutlaka bu tür uydurma rivayetlerden uzak durulmalıdır. Hz. Peygamber'e söylemediği bir sözü ona isnad etmenin büyük bir iftira olduğu da akıldan çıkarılmamalıdır.

Netice olarak ifade edelim ki, isnadı mevzu olan rivâyetlere müellifimizin Kur'ân-ı Kerim kıraatı gibi fazilete teşvikinden dolayı teveccüh göstermesinin, hadis diye almasının makul bir izahı söz konusu olamaz. Zaten hadis ilimleri açısından da uygun değildir. Dolayısıyla Beyzâvî'yi haklı çıkarma gibi gayretlerin doğru olmadığını söylemek durumundayız. Bu noktadan hareketle *Envâru't-Tenzîl*'deki zayıf ve uydurma rivâyetler araştırmamızda ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu tür çalışmalarla, tüm den hadislerin sıhhatine yönelik menfi yönelişlere de fırsat verilmemiş olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî (1162/1652), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs amme İştéhara mine'l-Ehâdîsi ala Elsineti'n-Nâs*, I-II, (tahk. Yusuf b. Mahmud el-Hac Ahmed), Mektebetü İlmi'l-Hadîs, Dimeşk, 2001.

Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah eş-Şeybânî (241/855), *el-'İlel ve Ma'rifetü'r-Ricâl*, (tahk. Vasiyyullâh b. Muhammed Abbas) el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1988.

Aliyyü'l-Kârî, Molla Nuruddin Ali b. Muhammed b. Sultan, *el-Esrâru'lmerfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa (el-Mevdûâtü'l-kübrâ)*, (thk. Muhammad Sabbağ) Dâru'l-Emâneti, Beyrut, ts.

Âlûsî, Şihâbüddin Mahmûd b. Abdullah, Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî, I-XV, Beyrût, trs.

Âşıkkutku, Emin, "Tabaka Kavramı ve Muhaddislerin Tabaka Anlayışı" *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 32, İstanbul, 2007.

Aydın, Cemal Abdullah, *Hadislerin Kaynaklarını Bulma Yolları*, Kitabi Yayınevi, İstanbul, 2010.

Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, Hadisevi, İstanbul, 2006.

Beyhakî, Ahmed b. el-Huseyn b. Ali b. Musa (458/1066), *Şü'abü'l-İmân*, I-VIII, (tahk. Muhammed es-Sa'îd Besyûnî Zağlûl), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410.

Beyzâvî, Nasıruddin Ebu Said, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (thk. M.Abdurrahman el-Maraşlı), I-V, Beyrut, 1418.

Beyzavî, Nâsıruddîn Ebü'l-Hayr Abdullah b. Ömer b. Muhammed (691/1292), *Envâru't-tenzîl ve Esrâru't-te'vîl*, Beyrut, ts.

Buhari, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmi'u's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul. 1982.

_____, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1987.

Bursevî, İsmail Hakkı (1137/1728), *Tefsîru Ruhi'l-Beyân*, byy, Beyrut, 1985.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr, Yayınlar, Ankara, 2009.

_____, "Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl Beyzâvî'nin Kur'ân Tefsiri" *DİA*, İstanbul, 1995.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, M.Ü.İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İFAV, İstanbul, 1996.

_____, *Hadis Usulü*, İFAV, İstanbul, 1989.

Deylemî, Ebu Şücâ' Şireveyh b. Şehrdâr b. Şireveyh el-Hemezânî (509/1115), *el-Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb*, I-V, (tahk. es-Sa'îd Besyûnî Zağlül), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî (204/819), *es-Sünen*, (Haz. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), el-Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul, ts.

Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdullah el-Isbahânî, (430/1039), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, I-X, Dârü'l-Kitâbü'l-Arabî, Beyrut, 1405.

_____, *ed-Duafâ*, (tahk. Fârûk Hamade), Dârü's-Sakâfe-Dârü'l-Beyzâ, byy. 1984.

_____, *Ma'rifetü's-sahâbe*, (thk. Âdil b. Yûsuf), I-VII, Riyâd, 1998.

Ebu Ya'lâ, Ahmet b. Ali el-Mevsilî, (307/919), *Müsnedu Ebî Ya'lâ*, I-XIII, (tahk. Hüseyin Selîm Esed), Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, Şam, 1984.

Elbânî, Muhammed Nâsîru'd-Dîn, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'd-Dâifeti ve'l-Mevzûa ve Eseruhe es-Seyyi' fi'l-Ümme*, Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad, 1992.

Fayda, Mustafa, "Hz. Muhammed'in Necranlı Hristiyanlarla görüşmesi ve mübâhele", *A. Ü. İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, Ankara, 1975

Fettenî, Muhammed Tâhir b. Ali el-Hindî(986/1578),, *Tezkiratü'l-Mevzû'ât*, Matbaatü's-Sa'âde, Mısır, 1323.

_____, *el-Fihrisü's-Şâmil li't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-İslâmiyyi'l-Mahtut (el-Hadisü'n-Nebeviyyü's-Şerîf ve Ulûmuhu ve Ricâluhu)*, I-III, Müessesetü Âli'l-Beyt, Amman, 1991.

Gazalî, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, (505/1111), *İhyâü Ulumi'd-Dîn*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, ts.

Gazzî, Necmüddîn Muhammed b. Muhammed el-Dimeşkî, *İtkânü mâ Yahsünü mine'l-Ehbâri'd-Dâireti ala'l-Elsine*, (tahk. Halil b. Muhammed el-Arabî), byy. 1995.

Hâkim, Muhammed b. Abdullah Ebu Abdullah en-Nîsâbûrî, (405/1014), *Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadîs*, I-IV,(tahk. es-Seyyid Mu'zam Hüseyin), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye,

Beyrut,

1977.

_____, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, (tahk. Mustafa Abdülkadir Ata), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebu Bekr el-Hatîb Ahmed b. Ali, (463/1071), *Târihü Bağdâd*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts

_____, *el-Müttefak ve'l-Müfterak*, (tahk. Muhammed Sâdik el-Kâdirî), Dârü'l-Kâdirî, Şam, 1988.

Hâzin, Alâuddîn, Lübâbü't-Te'vil fî Meâni't-Tenzîl (thk. Muhammed Ali Şahin), I-IV, Beyrut, 1415.

Heysemî, Nureddin Ali b. Ebi Bekr, (807/ 1404), *Mecmauz 'z-Zevâid ve Menbaü 'l-Fevâid*, I-X, Dârü'l-Fikr, Beyrut, ts.

el-İrâkî, Zeynüddin Ebu'l-Fadl (806 / 1404), *el-Muğnî ani 'l-Esfâr fî 'l-Esfâr fî Tahrîci mâ fî 'l-İhyâ mine 'l-Ahbâr*, (İhyâu Ulûmi'd-Dîn'in zeylinde), Kahire, 1992.

İbn Abdî'l-Ber (463/1071), *el-İstîâb fî Marîfeti 'l-Ashâb*, Dârü'l-Cîl, Beyrut, 1412.

İbn Adıyy, Ebu Ahmed Abdullah b. Muhammed el-Cürcânî (365 / 976), *el-Kâmil fî Duafâi 'r-Ricâl*, I-VII, (thk. Yahya Muhtâr), Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1988.

İbn Arrâk, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (963/1556), *Tenzîhü 'ş-Şerîati 'l-Merfûa*, I-II, (tahk: Abdülvehhâb Abdüllatîf-Abdullah Muhammed es-Sıddîk), Mektebetü'l-Kâhire, Mısır, h.1378.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, et-Tahrîr ve't-Tenvîr, I-XXX, Tûnus, 1984.

İbn Ebi Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed (327/939), *İlelü 'l-Hadis*, Mektebetü'r-Rüşd. byy, ts.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah, Musannef, (thk. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrût, 1989.

İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer (852/1448), *ed-Dirâye fî Tahrîci Ehâdîsi 'l-Hidâye*, I-II, (tahk. Abdülhâşim el-Yemânî), Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, ts.

_____, *Fethü 'l-Bârî Şerhu Sahîhi 'l-Buhârî*, I-XIII, Darü'l-Ma'rife, Beyrut, h. 1379.

_____, *el-Metâlibü 'l-Âliye bi Zevâidi 'l-Mesânîdi 's-Semâniye*, Beyrut, 1993.

_____, *Lisânü 'l-Mîzân*, I-VII, Müessesetü'l-İlmî li'l-Matbûât, Beyrut, 1986.

_____, *Nuhbetü 'l-Fiker fî Mustalahi Ehli 'l-Eser*, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

_____, *Nüzhetün 'n-Nazar fî tevdîhi Nuhbetü 'l-Fiker*, (tahk: Muhammed b. Abdülğani), Dârü İbn Receb, Kahire. 2006.

_____, *Telhîsu 'l-Habîr fî Tahrîci Ehâdîsi 'r-Rafî'iyyi 'l-Kebîr*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989.

_____, *Takrîbü 't-Tehzîb*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

_____, *Tehzîb 'ü-Tehzîb*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1984.

_____, *el-Kavlü 'l-Müsedded*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire, 1401.

_____, *el-İsâbe*, Dârü'l-Cîl, Beyrut, 1992.

İbn Hacer el-Heytemî, Ahmen Şihâbü'd-Dîn el-Mekkî (974/1566), *el-Fetâvâ'l-Hadisiyye*, Dârü'l-Ma'rife, byy, ts.

İbn Hibban, Ebû Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temimî (354/965), *el-Mecruhûn mine'l-Muhaddisîn ve'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn*, I-XVIII, (tahk. Mahmud İbrahim Zayed), Dârü'l-Vâî, Haleb, 1976.

_____ *Sahihu İbn Hibbân*, (tahk. Şuayb el-Arnaût), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1993.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddin Ebû Abdullah (751/1350), *el-Menâru'l-Münîf fi's-Sahihî ve'd-Daîf*, (tahk: Abdülfettâh Ebû Gudde), Mektebetü'l-Matbûâtî'l-İslâmî, Beyrut, 1994.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezid Ebu Abdullah el-Kazvini (275/888), *es-Sünen*, (tahk. Muhammed Fuâd Abdülbaki), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

İbn Ma'in, Ebu Zekeriyâ(233/848), *Târih*, (tahk. Ahmet Muhammed Nûr Seyf), Merkezü'l-Bahsi'l-İlmî - İhyâü't-Türâsi'l-İslâmî, Mekke, 1979.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim (711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1882.

İbn Manzûr, Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

İbn Salah, Ebu Amr Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî (643/1245), *Ulûmü'l-Hadis*, (tahk: Nureddin Itr), Dârü'l-Fikr, Şam, 1986.

İbn Teymiyye, Takiyyü'd-Dîn Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdülhâlim, el-Harrânî, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, (tahk. Enverü'l-Bâz-'Âmir el-Cezzâr), Dârü'l-Vefâ, byy, 2005.

İbnü'd-Deyba', Ebû Muhammed Vecihüddin Abdurrahman b. Ali(944/1537), *Temyizü't-Tayyib mine'l-Habîs*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (597/1201), *el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-ehâdîsi'l-Vâhiye*, (tahk. Halilü'l-Mîs), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403.

_____ *Kitâbü'l-Mevdû'ât mine'l-Ehâdîsi'l-Merfûât*, (tahk. Muhammed Abdülmuhsin), el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine, 1966.

İbnü'l-Esir, Mecdüddin Muhammed el-Cezerî (606/1209), *en-Nihâye fi Garibi'l-Hadis*,(tahk: Mahmud Muhammed ve Tahir Ahmed) Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, Kahire, 1963.

İsmail Paşa el-Bağdâdî (1920), *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn Asârü'l-Müellifîn*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1951.

Kandemir, Yaşar, *Mevzu Hadisler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975.
_____, "Münâvî, Muhammed Abdurraûf", *DİA*, İstanbul, 2006.

el-Kârî, Ali b. Muhammed (1014/1605), *el-Esrâru'l-Merfua fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a*, (tahk. Muhammed b. Latif es-Sabbâğ) Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1986.

_____*el-Masnu' fi Ma'rifeti'l-Hadisi'l-Mevzu*, (tahk. Abdulfettâh Ebu Ğudde), Mektebetü'l-Matbû'âtî'l-İslâmiyye, Halep, 1994.

_____, *Mirkâtü'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, el-Matbaatü'l-Meymeniyye, Mısır, h.1309.

Kâtip Çelebi (1068/1657-8), *Keşfü'z-Zunün*, I-II, MEB, İstanbul, 1971.

Kazan, Ramazan, *Edebî Üslûp Açısından Hadis Metinleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2013.

_____, *İbn Dureyd'in el-Muctenâ Adlı Eserindeki Hz. Peygamber'in Vecizeleri ve Edebî Özellikleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2012.

_____, "el-Gazâlî'nin Eserlerinde Kullandığı ilmî ve Edebî Üslûp" *EKEV Akdemik Dergisi*, sayı: 59, Erzurum, 2014.

Kettânî, Ebu Abdillah Muhammed b. Cafer b. İdris (1345/1929), *Hadis Literatürü*, (çev. Yusuf Özbek), İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Usulü*, TDVY, Ankara, 1997.

_____, *Hadis İstilahları*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yayınları, Ankara, 1980.

Kuzâ'î, Muhammed b. Selâme b. Câ'fer (454/1062), *Müsnedü's-Şihâb*, (tahk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1986.

el-Mizzî, Ebu'l-Haccâc Yusuf b. Zekî (742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl*, I-XXXV, (tahk. Beşşâr Avvâd Maruf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1980.

Murâdî, Ebu'l-Fazl Muhammed Halîl b. Ali, *Silkü'd-Dürer fi Ayânî'l-Karnî's-Sânî 'Aşar*, Darü İbn Hazm-Darü'l-Beşâirü'l-İslâmiyye, Beyrut, (ofset Milli Eğitim Basım evi, İstanbul.) 1988.

Mubârekfûrî, Ebu'l-Ulâ Muhammed (1353/1934), *Tuhfetü'l-Ahvezî*, I-X, Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

Münâvî, Muhammed Abdürraûf (1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Câmiü's-Sağîr*, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, I-V, Mısır, h. 1356.

_____*el-Fethu's-Semâvî bi Tahrîci Ehâdisi'l-Beyzâvî*, Dâru'l-Âsime, Riyad, ts.

Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (261/874), *el-Câmi'u's-Sahîh*, (tahk. M. Fuâd Abdülbâkî,) Çağrı Yayınları, İstanbul. 1982.

_____, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (261/874), *el-Câmiu's-Sahîh*, (*Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde), Haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Suudi Arabistan, 2000.

Nâim, Ahmed, Mîrâs Kâmil, *Sahîhi Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, D.İ.B. Yay, Ankara. 1984.

Nesâî, Ebü Abdurrahmân Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/905), *es-Sünen*, (tahk. Muhammed

Fuâd Abdülbaki), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Nevevî, Ebu Zekeriyâ Yahyâ b. Şerefüddîn (676/1277), *el-Minhâc fî Şerfi Müslim İbni'l-Haccâc*, I-XVIII, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, Beyrut, h. 1392.

en-Neysâbü'rî, el-Hâkim, (405/1013) *el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn*, I-IV, (tahk: Mustafa Abdulkadir Atâ) Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

Sağânî, el-Hasan b. Muhammed, (650/1252), *el-Mevzûât*, Dâru'l-Memûn li't-Türâs Beyrut, ts.

Sehâvî, Şemsüddin Muhammed b. Abdurrahman (902/1497), *el-Makâsîdü'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehirati ala'l-Elsine*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, ts.

Sa'lebî, Ebü İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbü'rî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, (thk:Ebü Muhammed b. Âşûr), Beyrut, 1422

Subhi es-Salih, *Ulümü'l-Hadis ve Mustalahihi*, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 2006.

_____, *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları* (çev. Yaşar Kandemir) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1973.

Subkî, Tâcu'd-Dîn Ebî Nasr Abdilvehhâb (771/1369), *Tabakâtü's-Şafiiyyeti'l-Kübra*, (tahk. Abdulfettah Muhammed ve Mahmud Muhammed), Matbaatü İsa el-Bânî el-Halebî ve Şurakâhu, Mısır, 1964.

Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebi Bekr (911/1505), *el-Camiü's-Sağir fî Ehâdîsi'l-Beşri'n-Nezîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

_____ *el-Leâli'l-Masnûa fî'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

_____ *et-Tedribü'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, (tahk. Muhammed Eymen b. Abdullah), Dâru'l-Hadîs, Kahire. 2002.

_____ *el-Hâvî li'l-Fetâvî*, Beyrut, 1988.

Şevkânî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Havlânî, *el-Fevâidü'l-Mecmûâ fî'l-Ehâdîsi'l-Mevzûâ*, (tahk: Abdurrahman b. Yahyâ), Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut, 1960.

Taberâni, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lahmi (360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebir*, I-XX, (tahk. Hamdi Abdülmecid Selefî), Mektebeü'l- Ulûm ve'l-Hikem, Musul, 1983.

_____ *el-Mu'cemü'l-Evsat*, I-X, (tahk. Târik b. Ivedullah b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî), Dâru'l-Haremeyn, Riyad. 1415.

_____ *el-Mu'cemu's-Sağîr*, (tahk. Muhammed Şekûr), el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1985.

et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (279/892), *es-Sünen*, I-V, (tahk. Ahmed Muhammed Şâkir), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, TDVY, Ankara. 1992

_____ *Hadis İlimleri Edebiyatı*, TDVY, Ankara. 1996.

Ukaylî, Ebû Câ'fer Muhammed b. Ömer b. Mûsâ (322/934), *Ed-Duafâu'l-Kebîr*, (tahk. Abdulmu'tî Emin Kalaci), Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Bezzâvî" *DİA*, İstanbul, 1992.

Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, TDVY, Ankara, 2000.

Yücel, Ahmet, *Hadis Tarihi*, İFAV, İstanbul, 2011.

Zehebî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Osman (748/1347), *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (tahk. Ali Muhammed el-Bicâvî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1963.

_____ *Telhîsü'l-Müstedrek*, (*el-Müstedrek*'in zeylinde), I-V, (tahk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah b. Bahadır (794/1391), *et-Tezkira fî'l-Ehâdisi'l-Müştehira*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm Kamusu Teracimin li Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ' mine'l-Arabi ve'l-Müste'rabîn ve'l-Müsteşrikîn*, I-VIII, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.